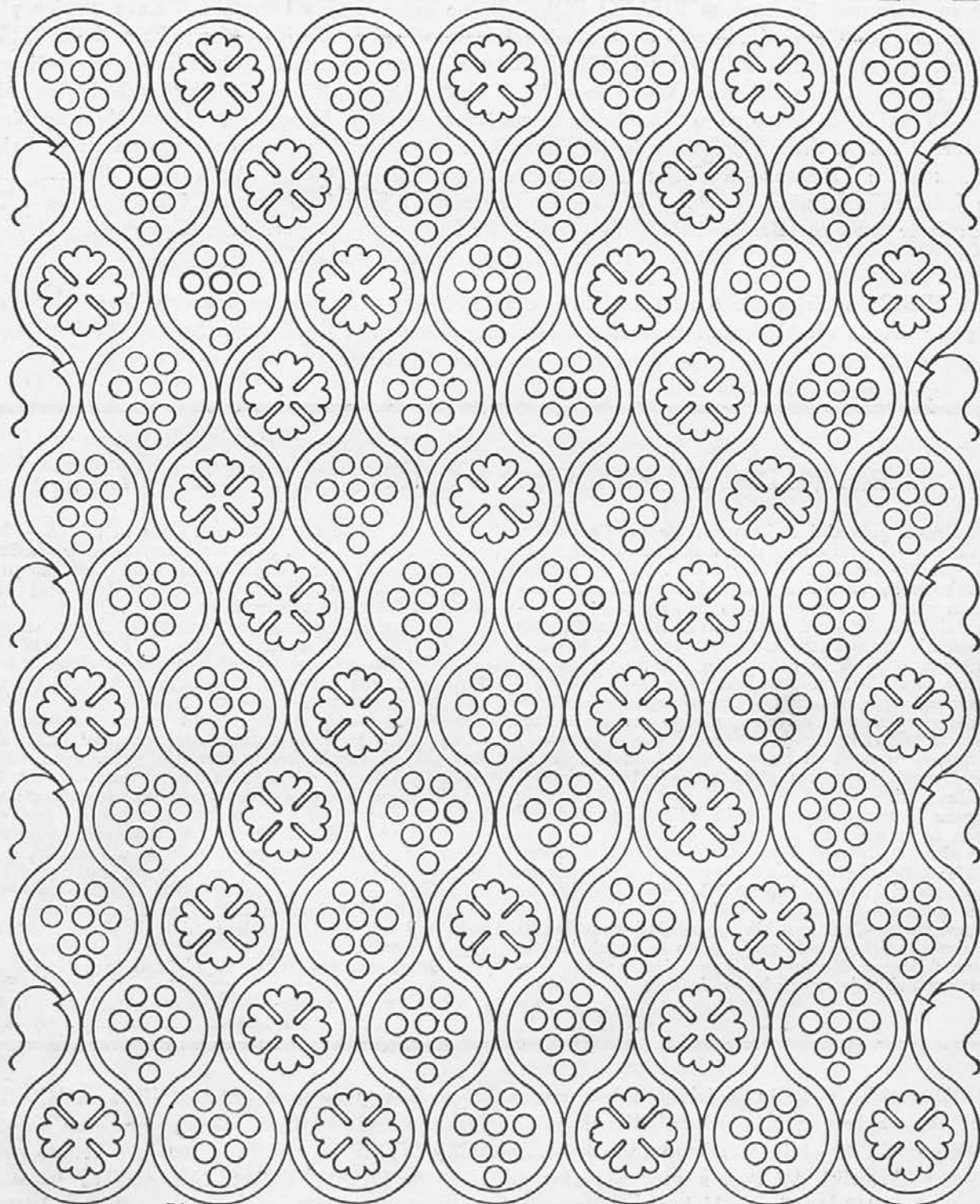

M • L • A • D • I • K • A

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI
MAJ • 1938 • LETO XIX

V S E B I N A M A J S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Zbegano gnezdo (Cveta Stojanova) // Glava viteza Grabeža (Janez Rožencvet) Blagoslovitev (Mara Husova) // Na razvalinah Cezareje (dr. Andrej Snoj) // V nove zarje (Ivan Zorec) PESMI Breskve (Vid Škrjanec) // Nekoč bilo je (Leopold Stanek) // Po beli cesti grem (Janko Samec) Ob slovesu (Emanuel Kolman) ★ PISANO POLJE Bojne ladje (Bojan Devetak) // Kako stenice pikajo (Anton Moder) // Spallanzani, Mikrobi nastajajo iz mikrobov (Paul de Kruif — Marija Tratnikova) // Slikar Albert Sirk // Nove knjige ★ DOM IN DRUŽINA Lepa si, roža Marija! (Jože Likovič) // Naši gostje (Štefanija Humek) // Otroški glas (Vojko Jagodič) // Deška obleka (Eliza Skalický) // Kuharica (M. R.) ZABAVA IN ŠALA Za dobro voljo // Anekdote in smešnice // Uganke in mreže ★ SLIKE Maks Švabinský: Dve materi // Albert Sirk: Opoldne v ladjedelnici; Kristus med ribiči; Mrežo vlečejo na krov; Pristan; Gorenjka z avbo; Primorsko tihožitje; Ladje popravljajo; Igralec Danilo; Moja mati; Portret; Lastni portret; Jadrnica (zaključna vinjeta) // K članku o Cezareji Filipovi: Vas Baniyas; Gora Hermon v Anti-libanonu; Izvir Jordana; Baniyas-skala // Fotografiji (Fr. Krašovec): Na prvi paši; K procesiji // Perorisbe k članku o steninah // Slika pletene deške obleke

KROJNA PRILOGA Pripombe o ročnem delu // Članki: Nekaj o majniškem oltarčku; Mamica, zakaj — kako; Igrače drugih otrok; Sprane zaves; Bolniška soba; Obleka se je uskočila; Nasveti // Slika: skupina otrok v pomladanskih oblekicah

BESEDA O PREVODNI KNJIŽEVNOSTI

Borba proti prevodni književnosti je zadnje čase v slovenskih listih in revijah na dnevnem redu. Stvar pa si je treba sine ira ogledati od več strani. Primer recimo samo nemške književnosti, ki je starejšemu rodu predvsem znana, nam prav jasno kaže, da so se tudi najboljši besedni umetniki (klasiki, predvsem Goethe) in najznačilnejše literarne struje (romantika) mnogo in temeljito bavili s presajanjem najboljših in dobrih del s tujih tal na domača. S tem so skušali ustvariti tako zvano svetovno književnost v nemškem jeziku. Saj s prevajanjem novih (modernih) del obenem bolj ali manj plodno prehajajo tudi novi literarni tokovi iz naroda v narod. Tako so se skoraj vsi novi tokovi prenesli od Francozov in Angležev, vedno znova se je poživljal vpliv antike, pozneje tudi orientalskih književnosti.

Načelno je seveda treba ločiti književne prevode od „šunda“. Za te je umestna najstrožja kritika!

Prevodna književnost je nekaj barometer narodovega ustvarjanja: kadar izvirna poneha, gre prevodna v klasje. Prevodna pomeni bistremu opazovalcu uničevalno kritiko izvirne, a tudi pobudo zanjo!

Ne gre torej nikakor nasilno zavračati prevajanja: ko bodo domača dela dovolj zrela, bodo že prevladala in izrinila nepoklicance. Ne gre, siliti se z izvirno, ako moremo pri tem dobiti le prav plehka dela!

Narod, ki je umetniško nadarjen in tvoren — kakor slovenski v dobri meri je — mora navsezadnje včasih tudi počivati. In za tak počitek imamo lahko leta, ko prevladuje prevodna književnost. Narod počiva, ureja svoje stvaritve ter zbira sile za nove.

Tudi v jezikovnem pogledu so dobri prevodi važni: pili se jezik, čisti se torej orodje, ki bo ustvarjalo nova dela. Človek nekako z veseljem upanjem gleda v bodočnost: jezikovne razmere, ki spadajo v besedni umetnosti na prvo mesto, se pri nas kaj lepo razvijajo (v primeri s srbohrvaščino, ki bo morala iti še pod ostro metlo purizma). Ustvarjajo se terminologije v znanstvih, ki so pri Slovencih še mlada, kakor filozofija, pedagogika, tehnika, medicina i. dr., in znanstva se lepo razvijajo.

Tako se polagajo trdni temelji za bodočnost: prišle bodo po vsem tem ugodne zunanje prilike (prihajamo v dobo, ko bo treba slaviti po vrsti stoletnice vznika mlade slovenske književnosti), prišli bodo mladi pesniki, dramatik, romanopisci, novelisti, epiki in vsi oblikovatelji naše materine besede. Prišli bodo igralci, ki bodo skrbeli, da bo naša misel v lepi besedi večno donela z desk, prišli bodo misleci, iskalci, ki bodo dvigali skrite zaklade in sile v narodu.

Dragi moj sin, želim, da bi že ti to doživel!

St. L.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrtletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2:40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150. NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakikrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 51-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

ZBEGANO GNEZDO

Cveta Stojanova

10.

Nova Logarjeva hiša je bila zdaj polna in živahna. Kakor se je dolgočasila, dokler je bila prazna, tako se je zdaj z odpiranjem vrat, prihajanjem in odhajanjem, tekanjem, ropotanjem in glasnimi klici gibala in kričala kakor živa med živimi. Nihče ni utegnil, da bi postal in se zamislil vase. Delo je preganjalo misli in vezalo nase roke, ki so se gibale in spravljalje v gibanje vse, da je hitelo za njimi kakor za vodjo obrata. Če so obstale roke, je zastalo vse kakor verižni sestav tehnike. Časih je Matej prinašal Agati rož in bonbonov, zdaj ji je prinašal — njeno največje veselje: žage, svedre, čopiče, barve. Sam si je napravil v kleti delavnico in si kupil stružnico — otroka sta odlagala igrače in se družila ondi z očetom. Pavel in Bernardek sta se razmahnila, da se nisi mogel načuditi njuni življenjski sili. Nепrestano sta skakala, tolkla, vriskala, pela in se prekopicovala. Včasih so se zapodili še vsi trije veliki: Matej, Agata in Mara, v ta otroški vrtinec, se skrivali po sobah, se šli vojsko, bili mucki in kužki, se krohotali in skupaj jokali. In otroka sta jih pritegnila v svojo šolo in so se igrali, koliko je ena in ena. Zdravje in mladost sta zahtevali, kar je njunega.

Ko so sedeli pri kosilu in je Matej prinašal iz zunanjega sveta v njihov svet novosti ter se je vmešala med novice tudi politika, sta otroka zajemala v svojo otroško pamet tudi to. In ko sta se pri igri obmetavala z vso svojo menažerijo in se pri tem utrudila, je dejal Pavel:

»Pojdimo se kralje!«

»Jaz že ne,« je dejal Bernardek; vedno je rekel ne, kadar se je Pavel hotel uveljaviti.

»Saj boš ti kralj!«

»Kaj boš pa ti?«

»Jaz bom pa tvoj minister.«

»Kaj bodo pa mama in ata in Mara?«

»Pa naj bo ata kralj in mama kraljica.«

»Kaj pa Mara?«

»Mara pa ti pa jaz bomo ministri.«

»Kaj bo pa Nežka?«

»Bo pa še en minister.« Premolknila sta.

Gledal je Pavel Bernardka in se domislil:

»Toda kdo bo parlament?«

»Pa naj bo Nežka parlament,« je gledal Bernardek Pavla.

Ta se je razkačil in bušil vanj: »Tepec!«

»Se pa ne grem,« je bil užaljen Bernardek.

»Kaj ne veš, da je parlament veliko ljudi. Parlament so poslanci,« je razlagal Pavel Bernardku, ki je ves čas držal medvedka v naročju.

»Pa naj bodo medved in vsi drugi kužki in mucki in žirafa in ovčke in kravice parlament, če jih mora biti veliko. Poglej, koliko jih bo!« Tekel je po kotih in iskal razmetane živalce.

»To ne bo nič,« je ugovarjal Pavel.

»Boš videl, ko jih posadim v vrste!«

Ko je bilo to urejeno, Pavel ni vedel dalje. Mislil je in dejal: »Ali ti veš, kako se pravi ministru, ki ima denar?«

»Kako se mu reče?« se je zamislil Bernardek. »Veš, to je vseeno, kako mu rečejo; ministri so vsi enaki.«

»To ne bo šlo,« se je utrudil Pavel. »Rajši bom jaz kralj in ti moj minister.«

»Bom pa rajši jaz kralj in boš ti moj minister,« je ugovarjal Bernardek.

»Če bom jaz kralj, ti bom vse dal, kar boš hotel,« se je potegoval Pavel dalje za kraljestvo.

»In če bom jaz kralj, bom tudi jaz dal tebi, kar boš hotel,« ni izpustil iz rok vladarstva Bernardek.

Prerekala sta se tako dolgo, da je zavrela v obeh vroča kri. Slišati je bilo nekaj zaušnic in Mara, ki je bila v sosedni sobi, je zavpila: »V parlamentu se ne klofutajo!«

Obstala sta. Pavel se je razjezil še dalje in zakričal: »V parlamentu tudi ne kriče tako kakor kričiš ti.«

»Jaz nisem iz parlamenta kakor vidva, jaz sem občinstvo, ki posluša in pritrjuje ali ugovarja, kadar zborujejo gospodje!« je dejala Mara in otroka sta se zamislila. Vendar se Bernardek ob tem ni umiril. Spomnil se je, da je dobil več zaušnic kakor Pavel, zato je spet pograbil živalce in začel z njimi obmetavati Pavla, ki ga je ujel in vrgel ob tla. In Mara, ki se je nepričakovano prikazala, je dobila medveda v glavo. Morala je prav temeljito zavladati, da je bil mir, kjer so hoteli zavladati podložniki.

Ob osmih zvečer je v hiši utihnilo, otroka sta odšla spat. Matej in Mara sta šla vsak v svojo sobo po svojem delu, Agata pa je ostala v družin-

ski sobi. Pred polnočjo sta prišla Matej in Mara k Agati še na čaj, opolnoči so ugasnili luč in hiša je spala.

Domači red so hoteli preokreniti obiski, ki niso hoteli izostati. Jemali so čas, razdirali domačnost in z njimi se je pričel vsiljevati tuj svet v dom. Agata in Mara sta vedeli, da je izgubljen čas, ki sta ga dajali drugim in ne družini. Matej je prihajal le toliko k pogovorom, da se je izgovoril z delom, in spet odšel.

*

Nekega večera, ko so vsi trije ostali skupaj in klepetali, je medtem Agata krpala nogavice, Matej se ji je zasmel: »Preveč sile ti gre v to šivanko, ali ne?«

»Prav zdaj, ko tako pokojno vdevam nit v šivankino uho, mi je prišlo, da bi laže z enim zamahom obrnila oblo sveta, kakor da držim šivanko v rokah.«

»Ironija življenja! Ali ne, Agata?« se ji je zasmel Matej.

»Ironija bi bila, če bi bila jaz filozof,« je pogledala Agata Mateja.

»In ti nočeš biti filozof, ampak pesnik,« se je še norčeval Matej. »Ko te gledam, kadar žagaš ali stružiš, ali ko premikaš omare in mize, vidim, da ti je vse to kakor igračka. Tvoji prijemi in gibi so igra atleta s punčko.«

»Torej si obupal nad nežnostjo ženske, ki je tvoja žena?« se je zagledala Mara v Mateja.

»Napak!« ji je odvrnil Matej. »Agata me zabava; moč in sila, ki vre iz nje, me naravnost poživlja. To ji daje zdravje. Poglej, kako je rdeča in kako se širi od dneva do dneva,« se je hudo mušno okrenil k Mari.

»To je prav za prav žalostno zame, za žensko, ki velja le tedaj, če je lepa, mila, ljubezniva in v tem vsak dan drugače iznajdljiva. Tako je vsa ta moja moč in energija brezpomembna, brez pravega obratovanja, tehniško povedano. Najbolj žalostno pa je še to, da pri vsem tem spoznanju, da se nepravilno udejstvujem kot ženska, nisem nič kaj pri volji, da bi bila žalostna.«

»Ali se ti ne zdi, Agata,« jo je prekinil z živim pogledom Matej, »da se je Bog zmotil, ko ti je dal krilce in ne hlač?«

»To boš že vedel ti najbolje, ko si moj mož,« je odgovorila Agata in si prižgala cigareto.

»O!« in je poskočil Matej, »prelomila si obljubo, saj sva se domenila: jaz ne bom pil, ti ne boš kadila!«

»To obljubo je naredila ženska,« se je zasmel Agata, »ki se nanjo ni nikdar mogoče zanesti, da bo obljubo tudi držala.«

»Ženska je hudič,« je dejal Matej.

»Vi moški ste pa ideja, idealisti; me ženske smo — življenje. In zapomni si, Matej, da vsakega moškega življenje prej ali slej ukane, če slepo veruje le vase in prezira resničnost,« je rekla Mara.

»Pa kakor vidiš, se Matej celó ukvarja z ženskim vprašanjem,« je nadaljevala Agata.

»Saj to je napak,« je na šalo resno odgovorila Mara, »naj se ukvarja rajši s svojo ženo.«

Vsi trije so se zasmelili.

»Res je,« je nadaljevala pogovor Agata, »kako prav si povedala, Mara; vedno pravi: 'Otroci te jemljejo meni, obiski te jemljejo in samo pri delu si z vnemo in vesela.' Kadar ga pa objamem, se zmeni toliko, kakor če mu muha sede na obraz.«

»Ženske, ženske!« je stopil Matej k Agati, ji segel z rokami v lase in jih razkuštral ter nato veselo odšel v svojo sobo.

Nekaj časa sta molčali, potem pa je pričela spet Mara:

»Pa ima Matej le prav, da si preveč oddana vsemu v hiši, le njemu premalo. Premalo si ljubezniva z njim.«

»Kaj ni vse, kar mislim, čutim in delam, le za njega?« se je temno zagledala Agata v Maro.

»Vse to je za našo skupnost, za dom, ni pa le za njega!«

»Kaj pa je potem samo za njega?«

»Tista ljubezen, ki je samo vajina in ne skupna.«

Agata se je sklonila niže nad krpanje in kri ji je šinila v glavo. Ni bila vajena, da bi se Mara vmešavala v njune notranje zadeve. Privrelo je temno iz nje: »Še nikoli nisem pri moškem beračila ljubezni. Tudi če sem ljubila do bolečin, nisem nosila ljubezni nikomur. Še če so mi ljubezen vračali, sem se čutila ponižano in sem se bala. Ženske ljubimo že ljubezen samo in se dajemo v ljubezni brez vprašanj do zadnjega svojega vlakenca. Mož pa ne dá sebe vsega, on te ljubi zaradi sebe samega, zato te lahko tepe, biča, žali, ponižuje in prezira obenem, ko te ljubi. Ko te dvigne do neba, te trešči brez pomišljanja prihodnji hip ob tla ter stopi nate in preko tebe ter gre v gostilno, da se zabava ali dolgočasi.«

»Vse žene trpe tako,« jo je prekinila Mara.

Pa Agata jo je ustavila: »Počakaj, da končam. Ni za trpljenje. Veš, da tudi trpljenje ljubim kakor ljubim vse, kar mi daje življenje. Tudi Mateja ljubim. V zadnjem času celó do bolečine prečutih noči v čakaniu. Nisem pa in ne bom

Maks Švabinský: Dve materi.

prosila, da ga smem ljubiti. Pregledala sem s pametjo svoj položaj — sebe in njega. Odstranila sem od sebe vso sentimentalnost mladega dekleta; zdaj ga ne čakam in ne kličem več. Vem, poročena sem, ne odrekam se temu, več ni moja dolžnost. In kdor dolžnost ljubi, je vladar, svoboden — in to je modrost! Zdaj sem končala. O tem pa ne govori nikoli več z menoj. Naj ti zadošča, da ti odkrito povem: V meni je toliko sreče in ljubezni, da bi lahko objela ves svet. Ni pa ta sreča in

ljubezen toliko velika, da bi jo videl Matej in jo objel. Jaz pa zato nočem in ne bom ob tem umirala, ampak delala.«

Pri zadnjih besedah je Agata pospravila šivanje. In ko je končala, ni pogledala Mara, kakor da je ni v sobi in da je govorila sebi. Rekla je še kakor v prazno: »Lahko noč!« In Mara je ostala, kakor preobtežena, še nekaj časa v sobi. To noč je Matej končal svojo knjigo in pripravil vse, da jo pošlje v odobrenje ministrstvu prosvete.

Ko je stopil Matej drugo jutro v konferenčno sobo, so se mu zdeli vsi profesorji dolgočasni in je bil vesel, da jih je zvonec razkropil. Pred svojim razredom je zapazil gruče dijakov. Stopil je mimo njih v razred, ki pa je bil prazen. Odložil je knjigo na mizo, se okrenil in stopil na hodnik: »Kaj naj to pomeni?« je vprašal gručo dijakov, iz katere sta stopila dva k njemu: »Odločili smo se, da stavkamo zaradi vaše nezadostne razlage in slabih uspehov, ki jih imamo pri vas.«

»Vsi noter!« je zagrmelo iz Mateja. Pustil je vrata odprta in stopil sam naprej.

Zunaj je završalo — posvetovali so se in nekdo je zaprl vrata, trije so šli k ravnatelju. Tam so ponovili isto, kar so povedali Mateju, in dostavili:

»Prosimo in zahtevamo drugega profesorja.«

Ravnatelj, ki je bil že starejši gospod z odsluženimi leti, miren in vaje vsakršnih prestopkov mladih, nemirnih ljudi, je dejal: »Tovariško vam svetujem in želim, da se oprostite pri profesorju Logarju za prestop, ki ste ga zakrivili proti njemu. Prepričan sem, da bo gospod upošteval vaše želje ter vam nudil vse, česar ga boste prosili, brez mojega posredovanja.« Dal jim je roko in jih odslovil.

Dijaki so prebili uro na hodniku. Ko je odzvonilo, je Matej zapustil šolsko sobo. Šel je mimo stavkujočih, slišal žvižg, odklenil vrata fizikalnega kabineta in vstopil. Zatajeno razburjenje ga je stisnilo in prišlo mu je, da bi razbil vse steklo, ki se je svetilo iz različnih oblik in ga dražilo. Prijel je za cevko in jo razlomil na kosce. Zvonec je klical k novi uri. Matej je počakal, da je po hodniku utihnilo. Nato je zapustil kabinet in stopil v drug razred. Ura je minila čisto običajno, vendar je čutil v očeh dijakov neko zmago-slavje in zadoščenje, ki ga je poniževalo. Ko je stopil po uri v konferenčno sobo, so bili tovariši na mah zaposleni in Matej je videl, da ga noče nihče opaziti. Tovariši, ki so ga sicer klicali in se ga vedno razveselili, so hiteli zdaj mimo njega, oddani nujnim opravkom. Vse to je Mateja zbegalo, da ni vedel, kateri dan je, in moral je pogledati na koledar in v beležnico, kje ima prihodnjo uro. Ko je videl, da je za ta dan končal s poukom, se je naglo oblekel in odšel — v prvo gostilno, ki jo je ugledal. Pil je, naglo in žejno. In odzvonilo je že zdavnaj poldne, ko se je napotil domov.

Drugi dan je dobil anonimno pismo, v katerem so grozili, da počí strel, če pride k prihodnji uri v razred. Poklican pa je bil k ravnatelju, ki mu je molče izročil spomenico dijaštva. Ko jo je Matej prebral, mu je ravnatelj dejal: »Treba je, da to

uredite; zavodu je neprijetno, ukvarjati se s takimi neprilikami.« Po prestanih urah pouka, prezira dijaštva in izmikanja tovarišev je odšel Matej z razrvano dušo proti domu svoje matere.

Ko ga je mati zagledala, se ga je prestrašila: bil je star in bolan.

»Kaj si bolan, Matej? Ali se je kaj zgodilo? Tako upadel si! Kaj prihajaš že od kosila?«

»Dijaki stavkajo.«

»To se večkrat zgodi. Mlada kri! Tudi vi ste bili taki. Francè se je vedno upiral, doma in v šoli,« je govorila mati.

Matej se je zagledal v tla: »Uprli so se samo proti meni.«

»Proti tebi?« se je prestrašila in užalostila mati. »Kako proti tebi? Saj slišim, da te imajo radi, da si najboljši in najbolj učen!«

Matej se je trpko nasmehnil: »Mene ne mara nihče.«

»Nihče, nihče,« se je razhudila mati, »ti misliš le na Agato. Saj vem, ona te razjezi in otroci ti ne dajo miru in tak greš v šolo in streseš svojo pritajeno jezo nad dijaki! In zdaj čutijo krivico. Drugič opravi doma, kar je treba opraviti doma, in v šoli, kar je treba opraviti v šoli.«

»Mati, kar si rekla o Agati, ni res; morda je ona edina, ki me ima rada.«

»Tako rada, da je hiša njena in ne tvoja?«

»Za take stvari danes nisem prišel,« je naglo odgovoril Matej, vzela plašč in klobuk in brez slovesa odšel.

*

Če bi ga bila Agata vprašala, kod je hodil brez kosila in brez večerje, ko je stopil k njej v družinsko sobo, bi ne govoril neresnice, če bi ji bil rekel, da ne ve. Pa tega Agata že dolgo ni več vprašala; odvadil jo je že tudi tega.

Sprejela ga je kakor otroka: »Tako? Tako si se potepal kar čez opoldne in še zvečer.« Smeh na obrazu ji je ugasnil, ko ga je zagledala s tako vdrtimi lici. Vprašala ga je čisto resno: »Matej, kaj je s teboj?«

»Agata, daj, skuhaj mi močne črne kave. In lačen sem, jedel bi.«

Šel je z njo v kuhinjo. Tudi tam je sedel pri njej in jedel in jo gledal, ko je kurila in kuhala kavo. Kako dobro mu je zadišala kava in kako varnega se je čutil doma po tem nečednem dnevu! Zaželel si je še tople vode, da se umije; mraza je užil zadosti za ta dan. Tudi voda se mu je zdela danes tako čudovito prijetna, naravnost dobra.

Črno kavo sta pila skupaj v sobi. In Agata ga je pustila brez vprašanj in je risala dalje predlogo

za ročno delo in prenehala šele, ko je Matej začel: »Agata, v šoli so se dijaki uprli zoper mene. Mislim, da me bodo odstavili.« Pogledal jo je strahoma, da ne bi doživel tudi pri njej istega prezira kakor pri tovariših, ki jih je cenil in spoštoval kot može bolj ko Agato, ki je bila le ženska. Agate pa to ni vznemirilo. Niti z očesom ni trenila, ko je rekla: »In kaj zato, če se to tudi zgodi? Pa to se še vse uravnava!«

»Kaj te nič ne skrbi? In čast in otroci in ti?«

»Čast? Časti imamo pač, kolikor je imamo v sebi; jaz vsaj je ne iščem pri drugih. Zame pa si bil prej in si zdaj in ostaneš isti — moj mož in oče otrok, pa bodi potem profesor ali hlapec.«

»In denar?« jo je gledal Matej kakor čudo.

»Denar? In moje in tvoje zdravje, moje in tvoje roke? To je denar! Saj že toliko časa razmišljam in gledam naše velike, zračne in suhe kleti, ki so kakor mrtev kapital tu pod nami.«

»Pa to ni moja profesura, Agata!«

»Čeprav! Nisem te hotela motiti s svojimi načrti, ko si pisal knjigo o kemiji in sem se jaz medtem učila list za listom iz nje. Spodaj bi napravili kemično pralnico, barvarno in likalnico. Tukaj bi bila tvoja kemija bolj na mestu kakor je v šoli. Ali ne?«

»To bi bilo zraven profesure.« Vendar se Matej ni mogel ugreti za njene nove zamisli.

»Dobro,« se je Agata še bolj poglobila v njegov položaj, »potem moraš nastopiti proti ravnateljstvu prej, preden nastopi ono proti tebi z disciplinsko preiskavo.«

»Kako misliš? Ne razumem te.«

»Čisto preprosto. Napraviti moraš vlogo s pozivom, naj ravnateljstvo napravi na zavodu red.«

»Agata, ti si sijajna!«

»To je igra — hazardna: dobiš ali pa zgubiš. Pa četudi ne uspeš, je še dolgo, preden zgubiš.«

Drugi dan je Matej oddal ravnatelju svojo vlogo. In zadnjo uro pouka je stopil čisto mirno v tisti razred, ki mu je bil grozil. Dijaki so zapustili razred. Ko pa je zadnji zaprl vrata, je zaslišal Matej zapovedujoči glas ravnatelja. Nato so se dijaki vrnili in Matej je začel poučevati. Proti koncu ure je stopil med dijake in rekel: »Ker sem bil nekoč tudi jaz tako v klopeh kakor ste zdaj vi in je bilo tudi v meni upora dovolj, cenim vaša čustva, ki so mi protivna. Cenim jih, ker mislim, da veljajo vaši mladosti, ki se hoče razgibati, in cenim jih, ker so se znala ukloniti o pravem času. Zato ne bom preiskoval začetka, da ne bo treba konca s kaznijo.«

»Živio!« je zaklical nekdo in za njim so zapili vsi.

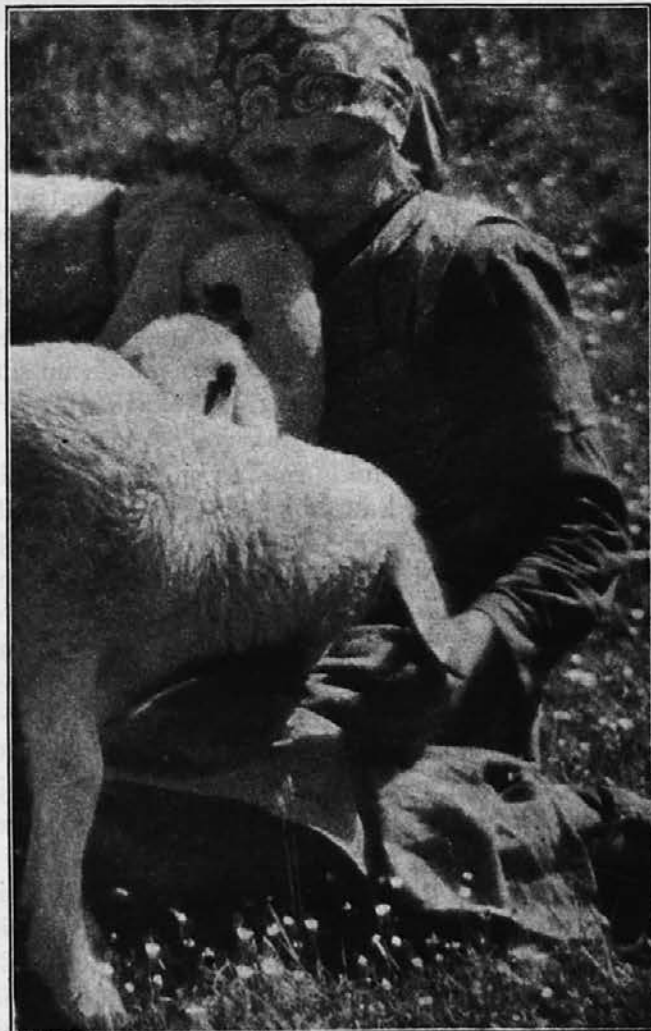
Ko je Matej to pripovedoval Agati, je dejala: »Nič novega! Danes: hozana, jutri: križaj ga!«

Matej pa ta dan ni več maral Agate. Čutil se je spet ponižanega ob njeni zamisli, ki ga je bila rešila mučnega doživetja.

11.

Bil je tisti čas, ko skopni sneg in se zemlja razgali. V zraku je voda, ki te še mrazi do kosti. Nebo je nizko, skoraj belo in te spominja na sneg. Piha jug in pričinja se boleče presnavljanje prve pomladi. Vsa narava, človek in природа, drhti v tresljajih — od stare korenine do najnežnejše koreninice, od deklice do starca — le da mladost ob tej bolečini zavriska, starost pa se krči in stiska, a se vendar razmahne preko sebe še v novo pomlad.

Tudi Agata je poklicala zemlja, ki je ležala v velikih kupih na vrtu. Že nekaj dni je stala pri oknu s pogledom na vrt, že nekaj dni ni vedela, kako naj se odloči. In danes je slonela na oknu, ki ga je odprla na stežaj, da jo je mrazilo, pa tega

Na prvi paši. (Fot. Fr. Krašovec.)

Albert Sirk: Opoldne v ladjedelnici.

ni hotela občutiti. Grela jo je toplota, ki je segala iz vrta do nje. Tam je meril Matej grede, zasajal količke in natezoval vrvco. Ob kupih zemlje je delalo šest delavcev, ki so kopali, nalagali na samokolnice in razmetavali po Matejevem načrtu. Agata ob oknu je drhtela v nemiru; bilo ji je, da bi šla in sama prijela za lopato, zravnila vrt in se trudila in potila. Pa ji je Matej ukazal, da ne sme med delavce, ali pa on ne gre. Nekajkrat je že stopila do vrat, pa je obstala in se vrnila.

Slednjič se je oblekla in šla v mesto. Ob takih urah, ko ni vedela, kam bi s seboj, se je domislila tovarišice svoje mame. Gospa Grolova je živela pri svoji poročeni hčeri in bila v sedemdesetem letu, a živahnega duha in je rada imela družbo. Agate se je razveselila, kakor se je Agata vedno ugrela pri njej. Tokrat je našla gospo potrto.

»Kaj ste bolni?« je pozdravila Agata.

»Nisem, samo marec se bliža, ki je za mladino najlepši mesec, za dozorele najhujši v letu. Rije po človeku, da ne veš, kam bi; težko ga je preboleti. Kaj ga ti ne poznaš, Agata?«

Agata jo je gledala, kakor da pripoveduje iz njene duše, in se nerodno nasmehljala: »Časih začutim praznoto, manjka mi nečesa; in spet pride tesnoba, ki me hoče stisniti; takrat se oblečem in pridem k vam. Zdaj je dobro. Kako je z vami in kako je z vami še posebej?«

Agata se je naslonila v kot zofe in gledala v gospo, ki ji je govorila o vnukih, hčeri, zetu in svojih sinovih. Agata je poslušala, pozabila, da ni doma, in se utopila v razorani obraz gospe. Poslušala jo je pozorno:

»Doživela sem že vse, samo revolucije še ne. In ko slišim o boljševiški Rusiji, fašistični Italiji in slišim Hitlerjev glas, se mi zdi, da se tresejo tudi tla naše zemlje pod koraki, ki prihajajo. Tri sinove imam in zeta, ki jih poslušam. Ali niso vsi štirje kakor Evropa: vsi razdrapani, zamazani, in se bojujejo drug zoper drugega, vsak za svojo veliko in edino veljavno idejo! Kaj so to bratje po krvi in iz enega gnezda? Kaj sem jih učila jaz tako, jaz vsakega drugače? Kaj nisem molila in jih učila moliti, spoštovati in delati? Oni pa se mi posmihajo in molijo svoje ideje, svojega političnega boga, ki jih uči sovražiti in jih odteguje delu. Vidiš, Agata, da bi ne držala doma s temi starimi pa žilavimi rokami, ki jih vodi Bog, in da nimam ob sebi hčere, bi bili vsi ti moji štirje veliki možje, čeprav so na visoki družabni stopnji, brez doma sredi ceste kakor izobčenci brez reda in dolžnosti. Kaj sta državi tak red in taka dolžnost, ki ju vršiš v njeni pisarni, da te krmi z mesečno plačo, ti pa zato razdiraš domove, družine, pustiš ženo in otroke, ki so temelj vsega družabnega reda, temelj družbe, temelj države! Taki ljudje so zajedalci, delomrzneži, postopači, ki si lajšajo vest z idejami, zastrupljajo pa sebe in druge!«

Utrudila se je in prenehala. Oči so se ji svetile v ognju, kakršnega zaneti ljubezen v mladih očeh. Lica so ji pordela in kretnje so poživile vso njeno drobno pa prikupno postavo. Agati se je zdela v tem ognju, ki so ga obkrožali živi, še kodrasti sivi lasje, kakor posebljena ideja, ki ni gorela le sebi. Tudi Agato je ogrel ta ogenj, tudi iz njenih oči je plamtelo in čakala je, da je lahko rekla: »Se vam zdi, da bi ženske zmogle zaustaviti reko, ki drvi preko Evrope in preplavlja ter uničuje ves božji svet? Kaj se ne jezite preveč na moške?«

»Vidiš, Agata, to je tisto! Ženske! Ženska je tisto zlo, ki spodjeda današnji čas.«

»Eva je kriva, je rekel prvi mož Adam,« se je nasmehljala Agata in čakala na nadaljnje modrovanje stare gospe.

»In čeprav se smeješ, Agata, je le Eva kriva. Ona je dejanje. Eva je kriva prvič, drugič in poslednjič.«

»Pa imamo tudi Marijo,« je rekla Agata, pa ni mogla nadaljevati svoje misli, ker jo je gospa Grolova prehitela.

»Zdaj vlada Eva, čas zmote. Zdaj nihče ne vpraša, kaj misliš, kaj hočeš. Vprašamo le: koliko imaš, koliko daš, koliko vas je! Ni posameznika, zato ni duše in zato ni resnice; vse je ena sama laž, prevara in pretvara, ki je iz Evinega jabolka, ki naj nadomešča raj milosti božje, duhovnega človeka, vse je poželenje telesnosti: imeti, graditi, nalagati, kopičiti premoženje, posest, oblast. Pa naj bo to premoženje, ta oblast, ta posest denar ali zemlja, blago ali žito, tovarna ali služba, moški ali ženska, samo da je veliko, največ, preveč, da se grmadi blago in se grmadijo človeška telesa, kup na kup, ki povzroča trenje in se iskri in zagori. In gori: mož ob ljubezni desetih žensk, da živijo njegova žena in otroci sestradani na pogorišču; in mečejo v morje žito in kavo, da umirajo množice od lakote; in ima ta pet, deset služb, da oni nima nobene, in so brezposelni možje, ki se ukvarjajo z idejami; in so domovi prazni in sede ženske na moškem stolu v življenju. Zapomni si: ženska je zlo, ki spodjeda današnji čas.«

»Pa saj gre denar, ki ga zaslužijo ženske, tudi v domove!« je oporekala Agata.

»Ta denar ni denar,« se je gospa globoko zazrla v Agato; »ta denar je prekletstvo za moža, ženo, družino in državo. Ta denar je zlo, ki je preplavilo zemljo z umazano reko svobode, po kateri je klicalo žensko vprašanje že desetletja. To je ženo zaslužnjilo v delo moža in je s tem vrglo moža v brezposelnost. Kaj ni ženska danes vse: mož in žena? Dares nimamo ne žensk ne žená, nimamo domov in nimamo mater. In zato danes tudi nimamo mož.«

Gospa si je oddahnila, ko je izlila iz sebe gorjé, ki jo je težilo in morilo, kakor da bi v svoji duši preživljala grozote revolucije same.

»Potem je pač revolucija Evropi potrebna, potem je boljše vize pogoj novega zdravega življenja,« je pogledala Agata gospo in jo skušala.

»Norica! Ali boš svojo hišo zažgala, če imaš v njej tudi smeti? Da, tako bajajo dandanes! Revolucija prepoji zemljo s krvjo, grozote vstajajo in rastejo namesto križev, ki jih lomijo in teptajo. Križ pa, Agata, je nosil ljubezen vsega sveta in je razprostrt od duše do duše, tudi preko tistih, ki ga sežigajo in pravijo, da ga ni. Rusija žrtvuje tisoče in tisoče življenj, milijone in milijarde, ki naj bi iz materije zgnetle novega boga. Dvajset let je šinilo preko brezbožne Rusije kakor brezploden dan — in križ stoji! In trpim jaz in boš trpela ti in bodo šli v boj zoper križ naši in še drugi, dokler ne pade pod njim zadnji, ki je dvignil roko zoper njega, zakaj, duša je nemirna, dokler ne počiva v Bogu.«

Albert Sirk: Kristus med ribiči. (Nar. galerija, Ljubljana.)

Gospa je končala in spet jo je prevzela žalost in s to žalostjo je dejala še Agati, ki jo je gledala molče: »Tebi, Agata, je dobro. Glej, da te sreča ne stre, naša moč je križ!«

Ta dan je Agato utrdil, da je bila pripravljena za vse naslednje dni.

★

V nekaj dneh so delavci nehali prekopavati zemljo na vrtu in vrt je dihal svobodneje, ko ni bilo več kupov in so bila pota opredeljena.

Ceniki sadnega drevja so ležali na mizi in treba se je bilo odločiti. Ker so molčali veliki trije, sta govorila otroka.

»Jaz dam sto dinarjev za češnje, hruško, jablano in marelico,« je kričal Bernardek in barantal: »Pa bo vse samo moje, da veš, mama!«

»Potem nočemo tvojega denarja,« ga je pogledala Agata čisto resno. »Kar je samo tvoje, imej, vrt pa je nas vseh in tudi sadje mora biti za vse. Poglej, Bernardek, ali ne bi bilo to čudno,« je vzela Agata štiriletnega, že velikega v naročje, »ko bi šla midva po vrtu in bi bilo vse sadje moje in tvoje in bi hoteli atej ali Mara ali Pavel utrgati češnjo, pa bi midva zakričala: Ne smeš, to ni tvoje! Kako misliš?« Stisnila ga je z obema rokama k sebi.

Povesil je pogled, potem se iztrgal iz objema, stopil na tla in pogledal vse: »Dam sto dinarjev in bodo drevesa le moja; sadje pa boste trgali vsi pa še jaz.«

»In zakaj hočeš, da bodo drevesa tvoja?« je vprašal Matej. Bernardek se je razkoračil in nagajivo zasmel, rekel pa ni nobene več.

»Povej, Bernardek, ateju, zakaj ti je potrebno, da so drevesa tvoja,« ga je vabila Mara.

»Povem, če me ne bo atej za ušesa,« je spet barantal.

»Pa povej, čeprav bi te za ušesa,« ga je silil Pavel.

»Pa povej ti,« se je razjezil Bernardek.

Pavel je prinesel svoj hranilnik in stresel prihranke iz njega.

»Kar povej, saj si tudi ti rekel, da se bova na drevesih skrivala, kadar naju bo atej klical, da bi naju kaznoval,« je izdal Bernardek skrivnost.

Mara in Agata sta skrili smeh. Matej je vprašal še dalje: »In zakaj hočeš, da je drevo tvoje, saj se kljub temu lahko skriješ?«

»Tako sva rekla,« se je oglasil Pavel s slabo vestjo, »če bodo drevesa najina, ne bo smel nanje nihče kakor jaz na svoja in Bernardek na svoja in tako naju tudi tvoja šiba ne bo dosegla!«

»Kaj ima atej šibo?« se je Agata zganila.

Oba sta molčala.

»Jaz dam vse. Preštej, mama!« je dejal Pavel.

»Jaz pa ne dam,« je ugovarjal Bernardek.

»Potem dobiš ti samo nižja drevesa in jaz močnejša in večja,« ga je pogledal Pavel.

»Potem dam jaz tudi vse in bodo vsa večja drevesa moja,« se je zresnil Bernardek v skrbi.

»Pa če dasta vsak enako,« je hotela Mara urediti, »gre obema enako, ali ne?«

»Pa dam jaz dinar več, da bodo večja moja,« se je hotel Bernardek s solznimi očmi zavarovati.

»Saj ga nimaš,« je zakričal Pavel, ki tudi ni hotel zaostati.

»Če bodo otroci gospodarili,« je vstal Matej, »je treba, da se umaknemo mi.« Pogledal ni nikogar, zavedel se je, da se otroka borita proti njemu. Da bi se uveljavil, je iztegnil roko in vzel kuverto z denarjem otrok in dostavil: »Napačno je, da imajo otroci denar, ki ga oče nima. Zato je potrebno, da bo denar spravljen pri meni.«

Matej jih je zapustil in slišali so, da je odšel tudi iz hiše. Bernardka je bolečina razočaranja pritiskala k tlom, mu položila obrazek v ročice in pomočila prstke. Zajokal je tako milo, tako obupno, kakor da so mu vzeli življenje. Pavel pa je hotel solze izkričati, pa mu je Agata dejala: »Prinesi iz mojega predala pisemski papir in črnilo, da naročimo takoj, mudi se.« Za kričanje ni bilo več časa.

Bernardek je počasi utihnil, se dvignil in zlezal na zofo k materi. Sedeli so krog mize in

Agata je pričela naročati. Govorila je na glas, kar je pisala. In Bernardek je spet pričel: »Kaj je zdaj mojega, saj sem vse dal?«

»Vsi damo vse, kar imamo, Bernardek, zato je vse nas vseh, to je naše, nič tvoje in nič moje,« ga je hotela prepričati Mara. Bernardku pa je šlo še po teh besedah na jok.

»Pa čigava bodo drevesa?« je spraševal.

»Tepec, naša,« se je razjezil Pavel.

»Naša!« je ponovil Bernardek. »Tudi atejeva?«

»Tudi atej je naš, torej tudi njegova,« je odgovorila Agata in čakala, kaj Bernardek še odkrije.

»Potem pa naj dá atej svoj denar, mojega pa mi vrne,« se je potegoval še vedno za svojo lastnino.

»To mu lahko rečeš,« se je pogovarjala z njim čisto modro Agata.

»Udaril bi me atej. Reci mu ti!«

»Da bo mene udaril,« se je zasmejala Agata in ga pogledala žalostno.

»Tebe ne bo, ti si velika in boš zavpila in bomo pritekli vsi,« je govoril Bernardek zamišljeno, kakor da nekaj vidi, cesar ne vidita Agata in Mara.

»Če mene ne bo udaril, ki sem velika, bo tebe še manj, ki si majhen. In kakor vidim, ti nisi dober, ne maraš ne mene ne ateja — rad imaš samo denar.«

Bernardek je vnovič zajokal ob krivici, ki jo je čutil zdaj iz materinih ust. Mara je prisedla in se stisnila k njemu; on se je naslonil nehote nanjo. Agata pa je šla, da poišče v Matejevi sobi knjigo o sadnem drevju.

»Zakaj pa si tako hud na mamu in ateja, Bernardek,« je šepetaje vprašala Mara. Smilil se ji je in hotela mu je pregnati bolečino.

»Mama je krivična,« je Bernardek izstokal iz joka, »ona nič ne ve.«

»Kaj te boli?« je zavpila Mara, ko je tudi njo zapustilo potrpljenje.

»Hrbet, boli!« in je tulil dalje, lezel na tla in silil za mamu iz sobe. — Udaril ga je bil Pavel, z jermenom!

»Zakaj si ga?« je vprašala Mara Pavla.

»Ker ni ubogal.«

»Pa zakaj kričiš?« je mirila Bernardka, ki je počasi le obnemogel in sunkoma ihtel.

»Atej udari še bolj. Če kričiš, spet udari; pravi, da nas bo naučil, da ne bomo babe,« je pojasnjeval Pavel, ko je bilo spet bolj tiho.

Mari je bilo zadosti. Oblekla je oba. Šli so na izprehod in kupila jima je nekaj poslaščic.

(V drugo naprej.)

BRESKVE

Vid Škrjanec

*Spomladi v bregovih breskve cvetijo:
njih cveti so majčkene rane;
deževni oblaki nad njimi hitijo.*

*Poleti breskve narahlo zorijo:
rožnata kožica skriva zaceljene rane;
sončni prameni nad njimi žehtijo.*

*Jeseni, ko breskve v bregéh dozorijo,
v vrče, napolnjene z moštom,
matere naše jih potopijo.*

*V zimi prihajajo v naše hramove
z vriski in petjem predragi
in dajamo v moštu jim zrele sadove.*

*Leto za letom se zgodba ponavlja,
venomer suče se star kolobar:
kar danes rodi se, se jutri poslablja...*

NEKOČ BILO JE

Leopold Stanek

*Nekoč bilo je prav hudo
ljude na svetu za denar,
ko revež je garal samo,
bogatec bil je gospodar.*

*Dajala zemlja je za vse,
za revečka kruha ni bilo.
Iz zore v mrak tlačanal je
pri stroju, trti, pod zemljo.*

*In delavca obup je gnal
pred gospodarja na obraz,
da kruha bi družini dal:
»Iz hude stiske reši nas!«*

*»Kaj nudiš za denar mi moj?«
»... Nà, vzemi levo si roko!«
Močnejše je to leto stroj
brnel pod desno mišico.*

*»Še, prosim, vzemi kaj, gospod!«
»Izderem levo ti oko!«
Takrat jesen izpila tod
je najbolj sočno jagodo.*

*»Kaj še ponujaš, siromak?
Zdaj vzamem levo ti nogo!«
Odslej je z berglo le težak
podpiral sebe in zemljo.*

*Srce, srce ostalo je...
Kako, naj bi še to mu dal?
Je zornil pred gospoda se —
ta je prek njega voz pognal.*

GLAVA VITEZA GRABEŽA

Janez Rožencvet

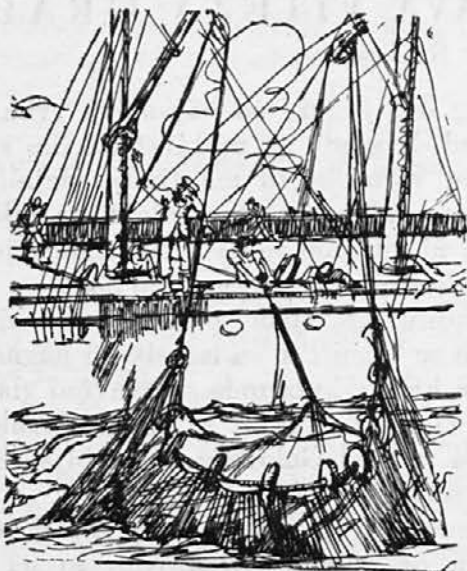
Svoje dni je stal na najvišjem vrhu Golovca grad. V gradu je prebival od sile stiskav in lakomen vitez, ki so mu ljudje dejali Grabež. Vsa Štepanja vas in ves Rudnik sta bila že njegova, a ni mu bilo zadosti. Nenehoma je grabežljivo stezal roke še po lepem in bogatem ljubljanskem mestu. Ljubljanci pa tedaj niso bili mevže. Znali so se braniti in so marsikdaj nagnali njega, njegove hlapce in oprode s krvavimi glavami nazaj na Golovec. Takrat še ni bilo Gruberjevega prekopa in med Golovcem in ljubljanskim grajskim hribom je bil nizek prelaz.

Pozneje so sprevideli, da grabežljivec ne odneha in ne odneha. Zavarovali so na vzhodni strani mesto z močnim zidom in stražnimi stolpi. Zid je šel po južni strani grajskega hriba od vrha do Florijanske ulice, kjer so bila tedaj mestna vrata, a po severni strani od vrha navzdol do Ljubljance. Na koncu hrbta grajskega hriba je stala še kakor kljun naprej pomaknjena trdnjava. Grobljo zidu na obeh straneh hriba lahko otroci in odrasli še dandanes opazijo pozimi, ko je drevje in grmovje golo. Ves mestni svet pred obzidjem pa je bil do golega očiščen.

Kadar se je zdaj vitez Grabež s hudobnim namenom približal Ljubljani, so ga čuvaji že od daleč zapazili. Zatrobili so in Ljubljanci so z orožjem prihiteli na obzidje ter odgnali napadalca. Nikoli se ne bi bila nesnaga grabežljiva polastila mesta, da se ni pripetilo nekaj neizrečeno žalostnega.

Čuvarji v stražnih stolpih so morali imeti svoje družine, ker se vé, da en sam človek ne more noč in dan čuti in stražiti. Tako je bilo kakor dandanes pri železniških čuvajih, ki morajo biti oženjeni, da stopi žena z rdečo zastavico pred čuvajnico, ko privozi mimo vlak, kadar čuvaj spi. In prav v tistem stražnem stolpu, ki še dandanes stoji, je imel čuvaj odraslo hčer Marcijano, kateri je bil izbral to ime, ker je bil svoje dni vojščak.

Marcijana je bila junaško in bojevito dekle. V nevarnosti je na obzidju neustrašeno sukala orožje kakor kak moški. Spodobno junaštvo je seveda v vseh časih čednost, ki se poda dekletom kakor fantom. Tudi to, da je bila Marcijana lepa, celó lepša kakor marsikatera bogata ljubljanska gospodična, ne bi bilo nič hudega. Poštenemu je tudi lepota lahko božji dar in blagor. Nesreča za ljubljansko mesto se je spočela zato, ker se je Marcijana, ki je pri nekem napadu na lastne oči

Albert Sirk: Mrežo vlečejo na krov.

videla viteza Grabeža pred zidom — v sovražnika zagledala. In nemara se je tudi on zagledal vanjo, zakaj odsihmal sta se sporazumevala.

Kako sta se, ne vé nihče prav natanko. Nekateri menijo, da je Marcijana streljala iz mesta pisma na puščice ovita, drugi trdijo, da sta si dajala znamenja z lučmi in pisanimi robci. Oboje je mogoče in bržčas je vitez Grabež ob semanjih dneh v mesto pošiljal še ogleduhe, ki so pisma prenašali. Kaj je v pismih stalo, seveda ne vemo. Toda po vsem, kar se je zgodilo, moramo misliti, da je grabežljivec z njimi pregovoril Marcijano, da mu je mesto izdala.

Izdaja rojstnega mesta je nekaj strašnega in celó stoletja takega greha ne operejo in ne olepšajo. Toda zdaj, ko je povest že tako stara, ne sodimo čuvarjeve Marcijane ostreje, kakor je treba. Pretkani vitez Grabež ji je v pismih bržčas obetal, da jo vzame in da bo potem ona, nekdanja čuvarjeva hči, nad vsemi ljubljanskimi gospemi in gospodičnami, ki se toliko štejejo. S tem jo je premotil in kdo vé, če se ne bi še dandanes kje dobilo dekcle, ki bi za enako ceno svoje rojstno mesto izdalo sovražniku.

Zgodilo pa se je takole:

Temna in viharna noč je bila, ko je vitez Grabež spet napadel Ljubljano. Podoba je bila, da so mu pošteno posvetili, zakaj še nikoli ni odgnani sovražnik tako hudo stokal in tulil. Vendar so branilci še na zidu počakali, kajti Grabež bi lahko napad ponovil. Ko so tako čakali in si pripovedovali, kako se je sleherni junaško postavil, je dejala Marcijana, da vidi zunaj pred zidom nekaj črnega ležati. Sicer ni v temi nihče drug

nič videl, čeprav so vsi napenjali oči, vendar so slednjič jeli metati plamenice tja, kamor je Marcijana kazala. In zdaj so vsi videli: zunaj pred obzidjem so ležali rumeni hrastovi sodci. Hrabre Ljubljanke je spreletela zona. Torej tako! Vitez Grabež je imel s seboj smodnik, da bi razstrelil obzidje in še pol mesta! Hvala bistrim očem Marcijane, zdaj to nevarno reč lahko še pravi čas s poti spravijo. Da se le ne bi zdajle kaj užgalo!

Brž so odprli majhna, močna železna vrata v zidu in planili ven. Poteptali so ogorke, popadli sodce ter stekli nazaj. Potem so sodce, ki jih je bilo precej, previdno odmašili ter se začudeno spogledali. V sodcih ni bil smodnik, ampak je bilo vino! Kaj je mislil razbojnik grabežljivi, da je vino s seboj vzel?

Hohoho! Tako je bil prepričan o zmagi, da je že kar pijačo s seboj prinesel. O, vitez Grabež, kako si se krvavo urezal! Bistrim očem Marcijane, ki je nocoj prva začutila sovražnika ter zatrobila, gre hvala, da smo zmagali mi. Zato ga bomo pa tudi mi pili!

Tako so dejali hrabri Ljubljanke in se hitro tudi plena hrabro lotili.

Po vročem boju v črni, viharni noči se pijača prileže. Kmalu so odmevale z mestnega obzidja junaške pesmi, ki so oznanjale čuječnost in bojevitost branilcev. A vino, ki največjega junaka podere, je slednjič tudi Ljubljanke premagalo. Drug za drugim so pospali in edina Marcijana je ostala trezna in čuječa, ker je vedela čemu.

Prvi napad viteza Grabeža je bil samo domnena izdajalska zvijača. Ko so ljubljanski junaki od zmage in vina pijani spali, se je vitez Grabež s svojo tolpo v drugo priplazil pred obzidje; izdajalska Marcijana pa je odpahnila težka železna vrata ter spustila drugega za drugim v mesto. Tiho in brez šuma so zvezali pijane branilce ter jim pobrali orožje; tiho in skoraj brez šuma so se polastili vseh mestnih vrat in mitnic, orožarne, mestne hiše, gradu, brambnih stolpov in vsega, kar mora gospodovalni oblastnik dobiti v roke. Meščani, ki so v temni in viharni noči sladko spali z zavestjo, da jih branijo nepremagljivi možje, skoraj niti začutili niso, da je lepa, bogata in mogočna Ljubljana medtem padla v roke vitezu Grabežu.

Začudeno so zmajali z glavami, ko so zjutraj vstali ter zaslišali po ulicah bobnanje biričev, ki so oznanjali, da je in ostane za večne čase mesto v oblasti viteza Grabeža in da čaka neusmiljena smrt slehernega, ki se mu ne bi pokoril. Le kako je moglo vse to tako naglo priti?

Potem ko so videli, da se Marcijana po trgu košato sprehaja z vitezom Grabežem, se jim je seveda posvetilo: izdajstvo! Sicer so posihmal Marcijano med seboj imenovali še samo Mrcino, ali kaj jim je to pomagalo. Tudi klavrno vzdihovanje, da po pošteni poti ljubljanskih junakov niti v sto letih ne bi nihče premagal, ni nič zaleglo. Ljubljanci so bili premagani in so morali brez moči trpeti vse gorje premaganih.

Vitez Grabež je Ljubljano z davki drl in stiskal, da je bila groza. In izdajalska Marcijana, njegova žena, se je košatila in šopirila, da je bilo strah. Ljubljanci so od jeze škrtali z zobmi, da so postali škrbasti, ali gorje mu je bilo, kdor je svojo jezo količkaj izdal. Kadar se je Marcijana z glavo vznak in z rokami ob sebi napihnjeno sprehajala po mestu, so ji morali vsi ponižno roke poljubljati. Kdor se ni zadosti globoko in spoštljivo uklonil, so ga biriči z leskovkami krvavo namazali, da je pomnil.

Enako neusmiljeno kakor Marcijana čast je vitez Grabež terjal davke. Plačaj, plačaj, plačaj! je bilo njegovo večno povelje. In ubogi Ljubljanci so se klanjali kakor klasje ter plačevali, da so bili črni.

Vendar bi nesreča, ki je prišla nad Ljubljano, sama še ne bila tako huda. Najstrašnejše je, da se v nesrečah toliko ljudi izpridi. In tako so se bili tudi Ljubljanci tedaj močno izpridili.

Sprva so Marcijano častili zgolj zaradi biriških leskovk. Kmalu pa je njena lepota in potrata marsikoga tako preslepila, da se ji je radovoljno klanjal ter je bil srečen, če ji je smel oblizniti roko. Taki lizuni so jo poveličevali in povzdigovali celó še potem, ko je dobila že devet podbradkov. Seveda tudi vitez Grabež ni mogel Ljubljane strahovati in molsti zgolj s peščico ljudi, s katerimi se je je polastil. Ko so prvi Ljubljanci stopili v njegovo službo, so jih ljudje gledali kakor zavržence. Kmalu pa se jih je Grabežu ponujalo nič koliko in srečne so se šteli, če so mu mogli pomagati izterjovati davke in užitnine ter ovajati, zatirati in zapirati lastne rojake.

Tako se je Grabeževo gospostvo v Ljubljani utrdilo ter trajalo tako dolgo, da so pošteni ljudje menili, samo čudež bi jih mogel še osvoboditi.

Ali slednjič je prišla rešitev brez čudeža. Bogata Ljubljana je obubožala. Naj so bili Grabeževi davkarji in biriči še tako nasilni, denarja je bilo čim dalje manj, a potratna Marcijana ga je potrebovala za svoje razkošje čim dalje več. Tedaj je vitez Grabež, ki je bil Marcijani prav tako pokoren kakor Ljubljana njemu, sprejel premeteni nasvet nekega domačega podrepnika.

Albert Sirk: Pristan.

Prepovedal je Ljubljancem, imeti pijačo doma, in razglasil, da smejo odslej samo krčmarji kupovati in točiti vino. Brez odškodnine je zaplenil vso pijačo, ki so jo ljudje imeli doma, ter jo drago prodal krčmam, ki so se na mah odrple na vseh koncih in krajih mesta. Seveda je hkrati naložil na krčmarske pravice hude zneske in na potočeno pijačo še posebej visoke davke.

Dosihmal je imela Ljubljana samo nekaj krčem za popotne ljudi in sejmarje. Domačini niso potrebovali krčem. Imeli so v svojih hišah velike sobe in v lastnih kletih dovolj pijače, da so lahko povabili kdaj na gostijo in pomenek prijatelje, s katerimi so se zlasti v prvih Grabeževih časih marsikdaj tudi kaj takega pogovorili, kar ni bilo za ušesa njegovih ovaduhov.

Zdaj je bilo tega konec in vse se je spremenilo. Pijači se Ljubljanci seveda nikakor niso mogli odreči. Ko je minilo prvo tarnanje zaradi draginje vina, so začeli redno v krčme zahajati ljudje, ki so bili z Grabeževim gospostvom zadovoljni, in ljudje, ki so zaradi njega obupavali. Od teh slednjih se je v krčmi marsikomu tako nesrečno jezik razvezal, da so ga ovaduhi, ki so prej zaman prežali na njegove besede, zlahka spravili v ječo.

Na vitez je mrtvoudna Ljubljana oživela. Tujci, ki so v mestu videli visoke hiše in polne krčme, so se čudili bogastvu meščanov, ker niso vedeli, da so hiše že trhle in da se Grabeževa mošnja redi od poslednjih ljubljanskih grošev. A tistim, ki so se zavedali, kako je v resnici, je

srce še bolj krvavelo. Bridko so na tihem vzdihovali: s prekleto Mrcino se je izdajstvo začelo in zdaj ni videti ne konca ne kraja!

Vitez Grabež je bil seveda vesel imenitnega uspeha. Da bi mu kakšen groš davkov ne ušel, je stopil še sam večkrat po krčmah gledat, koliko krčmarji iztočijo. Pri tem se je navadil piti, zakaj v katerokoli krčmo je stopil, je krčmar njemu in njegovi straži brž ponudil najboljše pijače. In primerilo se je, da je bil neki večer, ko je hudo pozno odšel iz zadnje krčme na Bregu, že tako nasekan, da ni prišel daleč. Noge so mu odpovedale in zavalil se je po cesti. Stražarji, ki so ga spremljali, so brž odložili orožje ter mu hoteli pomagati. A ker so imeli v glavah in nogah sami dosti vina, ga niso mogli dvigniti. Ozirali so se, od kod bi jim kdo lahko pomagal, ter zagledali več mladih ljudi, ki so prišli po Bregu.

»Hej, fantje, pridite in pomagajte nam spraviti našega žlahtnega gospoda na noge in domov!«

Fantje, ki niso imeli denarja za krčme in ki jim tudi ni bilo mar vina, ker so se rajši med seboj menili o tem, kar jim je srce stiskalo in mladost grenilo, so se spogledali. Kakor bi trenil, je spreletela vse enaka misel. Brez besed so pritekli, pograbili odloženo orožje in v hipu pobili vinjene stražarje, viteza Grabeža pa zvezali z istimi vrvmi, ki so jih njegovi stražarji nosili s seboj za poštene ljudi. Naglo so spravili živega grabežljivca in pobite stražarje v bližnjo hišo, kjer so stanovali, ter se kratko posvetovali. Potem

K procesiji. (Fot. Fr. Krašovec.)

se je fant, ki je bil po postavi najbolj vitezu Grabežu podoben, preoblekel v njegovo obleko ter z dvema prijateljema, ki sta se napravila in oborožila za stražarja, odšel v mesto. Drugi so medtem v dveh hišah pripravili zasede.

Lažni vitez Grabež je v mestu ustavil prva dva stražarja, ki ju je srečal. Ukazal jima je, naj se polastita in v ječo vržeta tega in tega, potem pa posamič pogledata v to in to hišo, če ni v kleti skrita pijača. Seveda so v hišah njegovi tovariši vsakega posamič razorožili. Tako so fantje, ki se jim je pridružilo še več ljudi, Grabeževe lizune in podrepnike lepo drugega za drugim spravili v ječo ter zlepa ali zgrda vsem stražarjem pobrali orožje. Slednjič so ujeli še Marcijano ter zasedli mestna vrata, mitnice, stražne stolpe, orožarno, mestno hišo, grad in sploh vse, kar je treba za izvrševanje oblasti imeti v rokah. Tako naglo in kakor po maslu je vse šlo, da večina Ljubljančev v spanju niti začutila ni, kaj se godi.

Začuden so Ljubljančanci zmajali z glavami, ko so zjutraj vstali ter slišali po mestu bobnati fante, ki so oznanjali, da je mesto za večne čase rešeno oblasti viteza Grabeža in da čaka neusmiljena smrt slehernega, ki se ne bi pokoril novi oblasti. Le kako je moglo vse tako naglo priti? Ko so pa izvedeli, kako se je bil vitez Grabež do nezavesti napil, se jim je seveda posvetilo: trezna korajža!

Zdaj je nekatere ljudi najbolj skrbelo, kaj bo z ubogim vitezom Grabežem. Spraševali so, ali mu bodo dali kaj pokojnine, da bo s svojo žlahtno gospo lahko stanu primerno živel, ali ga bodo kakor berača izgnali iz mesta. Fantje pa so dejali, da so zdaj oni gospodarji mesta ter bodo zato Grabeža in Mrcino tako sodili, kakor se njim najbolj prav zdi. In res so oba še tisti dan na Bregu vpričo ljudstva sodili in obsodili.

Grabeža so obsodili na smrt z mečem, izdajalsko Marcijano pa na smrt v vodi. Po pravici je treba povedati, da se pred sodniki nista tako strahopetno vedla, kakor njuni največji lizuni in podrepniki. Ko so vitezu Grabežu povedali sodbo, ni dejal nič in tudi z očesom ni trenil. Morda si je mislil, kako je čudno, da je vino, ki je nekdanj pogubilo Ljubljano, pogubilo še njega. Tudi Ljubljančanci so menda to premišljali in so bili tiho.

Ko so pa izrekli sodbo nad Marcijano, je množica na ves glas zakričala: Mrcino pri priči v Ljubljano! A Marcijana je ošabno in prezirljivo pogledala po ljudeh ter spregovorila: »Prav, zdaj se vam mudi z mojo smrtjo, ker bi radi z njo lastno sramoto zakrili! Dokler sem imela oblast, ste se pa le skoraj vsi srečne šteli, če ste mi smeli

ponižno lizati roke, ki sem vas z njimi tepla! Pa te sramote tudi moja smrt ne bo zbrisala z vas!«

Na njene besede se je marsikdo kar nekam podhulil, ne da bi bil počakal na izvršitev sodbe.

Po izvršeni sodbi so glavo viteza Grabeža obesili nad vrata tiste krčme na Bregu, kjer je grabežljivi vitez poslednjič vino pil. Od blizu in daleč so jo ljudje hodili gledat in krčmar je točil, da je bilo veselje.

Seveda se je potem v Ljubljani in okrog Ljubljane marsikaj naglo spremenilo. Grabežev grad so do temeljev podrli, da danes ni več sledu za njim. Da se ne bi pred mestom kdaj ugnezdila nova grabežljiva nesnaga, so tudi hrib, na katerem je grad stal, da golega očistili drevja in grmovja. Zato se je hriba prijelo ime Golovec, katero se ga drži še sedaj, čeprav se je že na novo obrasel. Prej je imel drugo ime, katerega danes nihče več ne pomni.

Kmalu so pozaprli nepotrebne krčme, olajšali davke in mesto si je spet opomoglo. Meščani so popravili stare hiše ali pozidali nove, še lepše. Ko so pokopali glavo viteza Grabeža, je krčmar nad vrata obesil ponarejeno leseno, ki so jo ljudje tudi trumoma hodili gledat. Krčmarju je šla pšenica tako v klasje, da si je potem, ko je moral slednjič še sam svojo krčmo zapreti, lahko postavil visoko, bahato hišo z umetno izklesanimi podboji, kjer še dandanes nad vrati visi kamnitna glava viteza Grabeža.

In ker se svet tako suče, da pride po dolgem času marsikaj starega nazaj, točijo pijačo v Ljubljani spet na vseh koncih in krajih in tudi v oni stari hiši je spet krčma.

BLAGOSLOVITEV

Mara Husova

Najprej smo skoraj vsi, kar nas premore naše mesto — a premore nas celih dvajset tisoč duš — hodili prodajat zijala okoli temeljev nove jetnišnice. Čim bolj je stavba rasla iz tal, tem manj zijal je postopalo okoli nje in, ko je na njenem slemenu zaplapolala naša narodna zastava, so jo občudovali le še brezposelni, upokojenci in predšolska otročad. Če bi ne bila stavba za družbo tako pomembna in če bi ne bilo zastran nje toliko krika in vika v našem mestnem svetu ter na drugih visokih in odločujočih mestih — in končno, če bi ne trpelo zaradi stare jetnišnice dobro ime našega mesta in uradništva: bi se tudi ob začetju nove stavbe ne zbralo toliko službenih in neslužbenih zijal.

Stara jetnišnica je že pred tridesetimi leti pokazala vse znake razpadanja. Tedanji mestni inženir, gospod Čuček, je ugotovil, da je zgradba zanič ter da bo v bolj mokrem letu kar počepnila. Takrat so v mestnem svetu in na drugih odločilnih mestih sklenili, da sezidajo novo stavbo, kakor hitro zberejo dovolj denarnih sredstev. Ta pa, kakor vsak vé, se kaj počasi zbirajo. Kolikor pa jih je le bilo, so se stekala v mestno blagajno.

Celih trideset let se je zbiral denar za jetniški sklad. Dokaj odločujočih osebnosti je medtem pomrlo, med njimi tudi inženir Čuček.

Vendar so drugi še vedno dobro pomnili, da stare stavbe ni vredno popravljati.

Jetnišnica pa je medtem razpadala in nekega dne se je podrlo pročelje, tako da so pred vrati službujoči orožniki komaj odnesli zdrave pete. Jetniki so pretrpeli tak strah, da so se razbežali na vse vetrove.

Pri seji, ki so jo sklicali naši mestni očetje in drugi odločujoči gospodje, se je izkazalo, da so jetniški sklad raznesle krščene miši.

Hudo se je godilo takrat našim odločujočim gospodom. Dosti uglednih uradnikov je bilo takrat kazensko odpuščenih, prestavljenih in celó zaprtih. Občinski očetje z županom vred so kar prostovoljno odstopili. Rekli so in mi smo jim verjeli, da je začel v upravnem življenju pihati nov politični veter. Časopisje pa je zoper naše visoke ljudi priredilo tako strupeno gonjo, da smo bili vsi strašno užaljeni. Saj smo pošiljali popravke in preklice, da ni nič res, kar oni pravijo, ampak da je res, kar mi pišemo. Pa ni vse skupaj nič zaleglo in izdajatelji listov so nalašč še vedno pošiljali v naše mesto svoje fotografije, da so slikali častitljivo razvalino od vseh strani, in to v veliko škodoželjnost pri nas živečih tujcev ter na jezo in sramoto naših ljudi.

Zdaj pa je, hvala Bogu, nova jetnišnica pod streho. Lepa, sodobna stavba je, opremljena z vsemi tehničnimi pridobitvami zadnjih dvajsetih let. V vsej državi ji ni enake in nam je v veliko zadoščenje. Kaj zato, če se je mesto z njo za dolga desetletja zadolžilo!

Ondan pa smo prejeli povabila na slovesno blagoslovitev nove jetnišnice. Vsem uradnikom je bilo ukazano, da moramo s svojo navzočnostjo povzdigniti to redko slavlje.

Starešina našega urada je poleg povabila dobil tudi spored svečanosti. Na sporedu je bilo deset govorov: od pozdravnega do zahvalnega, zastran katerega je vladalo med našim uglednim meščanstvom veliko zanimanje.

Albert Sirk: Gorenjka z avbo.

Na koncu je bilo pripisano, da bo po blagoslovu tudi ogled zavoda, da bo stroje in stavbo razkazoval novi mestni inženir ter da mora biti obleka svečana.

Za svečanost so seveda pričakovali veliko gnečo, pa so zato postavili reditelje, iz vsakega urada po nekaj mož; tudi mene med njimi.

V soboto zvečer smo si razdelili vloge. Ker je pri zidanju jetnišnice sodelovalo tudi vojaštvo z brezplačno delovno močjo, so nam dovolili dva mlada častnika za pomoč. Njima smo prepustili skrb za naše ugledno ženstvo.

V nedeljo jutraj smo jo mahnili na službo v novo jetnišnico. Nova stavba, ovenčana sredi mlajev, nas je pozdravila. V njej so se že gnetli orožniki, jetniški pazniki in občinski služabniki ter vlačili klopi sem ter tja, se prepirali in kričali, kakor da se pripravljajo sodni dan.

»Hitite, ljudje božji!« jih je podžigal častnik. Ljudje so utihnili in bil je zadnji čas, kajti prvi povabljenec so bili že pri vratih.

S tovarišem sva se postavila k vratom ter sprejemala. Drugi so odkazovali prostore in odnašali obleko. Vse je potekalo v redu do devete ure. Po devetih pa je pritisnil tak naval povabljenec, da smo se začeli potiti in smo zgubili vsako zvezo med seboj.

»Izvolite, gospod predsednik!« je odvedel tovariš predsednika Rdečega križa v drugo vrsto. »Kaj, mene v drugo vrsto? Kaj pa mislite?« je bil užaljen gospod predsednik. Reditelj je švignil stran in pustil velezaslužnega predsednika, da nemoteno stresa svojo jezo.

»Prosim, cenjene gospe in spoštovane gospodične,« sem odvedel članice ljudomilih družb do predsednika Rdečega križa.

»Nezaslišano, kam so nas vtaknili!« sem slišal za seboj jeznorito piskanje ljudomilih gospa.

»Oprostite, gospod, ali ta prostor je odrejen za gospoda zastopnika ministrstva...« se je potil okoli starega notarja moj tovariš.

»Mar mi je vaš zastopnik! Jaz sem bivši župan, bivši narodni poslanec in sedaj predsednik društva Južni pravnik. Ne grem nikamor!« se je uprl gospod ter z zadnjo platjo svojega rejenega telesa krepko poudaril svoje pravice, da je stol pod njim kar zaškripal.

»Gospa, vi boste razumeli; gostje imajo prednost,« se je obrnil obupani reditelj k njegovi ženi.

»Kaj še! Pridejo Bog ve od kod, pa naj bi se jim domačini umikali!« je odločno odbila stara gospa.

»Tovariš, kako to, da sva dobila zadnja sedeža? Saj če gremo po stopnjah, sem tudi jaz višji državni uradnik,« se je usajal okrajni živinozdravnik pred desnim sosedom. »V srednji vrsti pa se šopirijo kmetje. Ali se to spodobi?«

»Gospod,« se je ujezil reditelj, »ti kmetje so župani okoliških občin. Sedli so brez godrnjanja tja, kamor jim je bilo odrejeno. Vi pa...« Reditelj še ni izrekel misli, ko mu je prihitel na pomoč reditelj častnik. Pisano je pogledal višjega uradnika in mu nekaj pošepetal v uho, na kar je gospod živinozdravnik zardel ko kuhan rak.

»Saj ni zaradi mene; ampak moji ženi bodo vso obleko zmečkali,« se je prepozno pral višji državni uradnik in odšel kakor polit kužek.

»Kam naj denemo generala, ko pa so vsa mesta zasedena?« je tedaj prihitel do nas četrti reditelj.

»Odstrani notarja in ženo!«

»Saj veste, da je nemogoče.«

»Pa zapodi ljudomile članice.«

»Kaj še; potem se pa moramo vsi kar izseliti iz mesta. Jaz že ne grem dregat v osje gnezdo,« se je izvijal tovariš.

»Gospod vodnik, je še kaj stolov v hiši?« je šinila odrešilna misel v glavo orožniku, ki je stal zraven ter vse videl in razumel.

»Doli v kuhinji so še trije.«

»Hvala Bogu, sem z njimi!

V zadnjem hipu je bila naša čast rešena.

Proti enajsti je šlo, ko je spregovoril prvi govornik. Nemoteno so se vrstili do županovega govora, ki je svoj napisani govor izgubil.

Gospod Bučnik, mestni svetovalec, je svoje pisanje ves čas svečanosti trdno držal v pesti. Ponzal je svoje someščane in vedel, kaj ga čaka, če zgubi tako važen spisec vseh za jetnišnico zaslužnih ljudi. Ko je stopil na oder, je razklenil trdo stisnjeno pest in razvil pred seboj prevažni govor. Potem mu je tekla beseda kakor po maslu.

V dvorani je zavladala svečana tišina. »Nobenega nisem prezrl,« si je zadovoljno oddahnil možak, ko je zaslišal ploskanje v dvorani. Pa se je zmotil. Nekaj za novo jetnišnico najzaslužnejših imen je v naglici izpustil in to se je še tisto popoldne hudo maščevalo.

»Saj mi ni do časti in priznanja,« se je hudoval neki bogat gospod, »toda vse, kar je prav; ves gramoz so nakopali na mojem brezplačno.«

»Da, da; Bezgavcu in glavarjem gre hvala, ki prav za prav nič niso storili. Jaz pa, ki sem vodil odposlanstvo v prestolnico in tako rekoč sam izposloval potrebne kredite, še besede nisem vreden,« je bil v dno svojega tolstega srca užaljen predsednik olupševalnega društva.

»Saj pravim, ni pravice na svetu! Kolo samaritanskih sester je pohvalil, ki so šivale jetniško obleko; nas pa ne, ki smo prevzele vso skrb za svečanost,« se je jezila neka odbornica.

»Kdo jim je potice mesil, pijačo priskrbel in cvetje, a? Če bi vedela, kako nas bodo poplačali, bi jih bila vrgla iz hiše, ko so hodili prosja-

čit. Taka črna nehvaležnost!« se je v hudi ihti vrtela na svojem sedežu predsednica ženskega gibanja.

*

Poldne je že davno odzvonilo, ko se je dvignil oče župan in oznanil, da je spored izčrpan ter se začne blagoslovitveni obred. Povabljeni so vstali. Obred je bil kratek. Po blagoslovu so se povabljeni razlezli po hiši kot ščurki. Vse so hoteli vedeti, videti in otipati.

Mestni inženir jih je vodil v oddelek za stroje in jim strokovnjaško razlagal velikanski pomen tehničnih naprav. »Poglejte, kako so povezani med seboj vsi vhodi in vrata z nevidnimi jeklenimi živci. Ta dva, na videz tako nedolžna stroja sta najboljša varuha vse jetnišnice. Noč in dan bedita in sta zanesljiva ko smrt.«

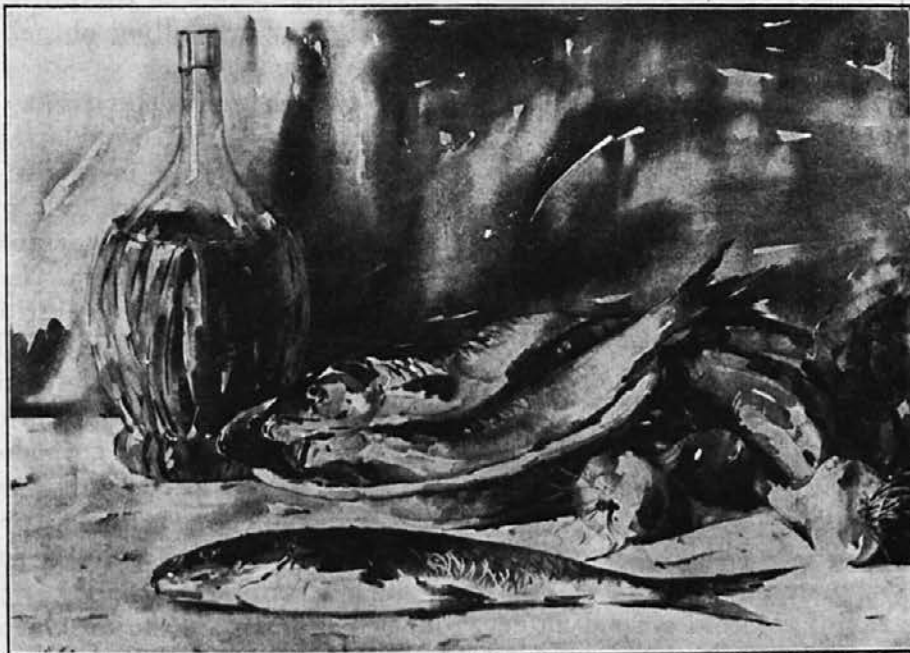
»Kako pa sta narejena?« je hotel vedeti nekdo.

»Kako! Na električni pogon seveda!« je odbil strokovnjak sitnega radovedneža.

»Vso napravo pa igraje upravlja paznik iz svoje sobe. Pojdite z menoj!« je nadaljeval inženir in odvedel povabljenec v paznikovo sobo, ki je imela na enem svojih zidov dve veliki beli plošči, opremljeni s števcem, gumbi, številkami in napisi.

»Poglejte! Pritisnite na ta gumb in vrata se zapro. Nobena živa stvar ne more skozi težka vrata. Kar potipljite tista v hodniku. So samo železo in jeklo. Zdaj pa pritisnite na ta gumb in vrata se odpro sama od sebe.«

Občinstvo je kar strmelo in inženir je užival.

Albert Sirk: Primorsko tihožitje. (Akvarel.)

»Pa omrežje! Še ptič ne more skozi, kaj šele človek s kositrno žlico v rokah.«

»Sijajno, čudovito!«

Med zid in vrata na prvem hodniku pa je stari paznik Štefan porinil veliko blanjo. »Nebodit treba, toda če se v tistem vražjem stroju kaj pokvari, da se vrata zapro in ne dajo več odpreti, naj nas ta lesena blanja varuje nezgode,« si je mislil nezaupljivi človek ter postavil blanje med tri glavna vrata. Toliko blanj je ostalo v jetnišničnem dvorišču še od tesarskih mojstrov.

Vrag pa nikdar ne spi. Ko je vodil inženir gospode: župana, predsednika sodišča, generala, zastopnika ministrstva in seveda tudi starega notarja v oddelek samotnih celic ter jim med potjo podrobno razlagal razne tehnične posebnosti, so se za njihovimi hrbti po tihem zaprla težka vrata na hodniku. Ko so hoteli v drug oddelek, so spoznali, da so se ujeli v past, iz katere ni nobenega izhoda.

V strašni stiski so v hipu spoznali neizprosno krutost jekla in železobetona. Zastonj je blede gospoda bezala po raznih vzmeteh.

»Odpira se le z gumbom v paznikovi sobi,« je povedal inženir.

»Ljudje božji, kaj nas je doletelo!« je zavaljal notar in si porinil cilinder na teme.

»Zlodej naj vzame vso tehniko; saj še vrat ne moreš odpreti, kaj šele zidu prebiti.«

»Stokrat boljša je bila stara jetnišnica, ko si mogel skozi vsako luknjo ven in, če je bilo že visoko, si vsaj lahko klical; tu pa te živ krst ne more slišati,« je godrnjal župan in notar mu je vse potrdil.

»Kaj naj storimo?«

»Tu ne moremo ostati.«

»Kličimo na pomoč!« so se izpraševali in predlagali gospodje.

»Ta peklenski oddelek je tako obrnjen, da nas res nihče ne more slišati,« je stokal inženir.

»Vem, toda poskušajmo skozi lino,« je odločil zastopnik ministrstva pravde.

»Poskušajmo!« so se odločili in že se je vzpel zastopnik ministrstva na široka generalova pleča ter se krčevito oprijel omrežja ozke podstropne linice.

Vsi družabni oziri so v tej stiski odpadli.

»Kaj vidiš?« je zadrhtel glas gospoda notarja, ki je držal na desnici odposlančev frak.

»Nič!«

»Kliči vendar! Na prste stopi!«

»Na pomoč!« je zarjul goloroki gospod na generalovih plečih.

»Ali zdaj kaj vidiš?«

»Žive duše ni v tem kraju.«

»Seveda, ta nemarna svojat drugod pase svojo radovednost,« so se jezili gospodje na tiste, ki so bili srečnejši in na prostem.

»Vrag naj jih vzame!«

»Skoči dol!« je stresel pleča general.

»Ojej, ojej!«

»Gospodje, jaz nisem kriv!« je vzdihnil inženir.

»Kdo pa? Kdo pa si izmišlja te peklenske stroje?« so vsi hkrati zarenčali nad nesrečnega inženirja.

»Preklet, kdor se z gumbi igra!« si je pulil lase obupani človek.

»S kakšnimi gumbi, teslo inženirsko?« je zgubil hladnokrvnost sicer mirni predsednik sodišča.

»Z gumbi, ki upravljajo vso napravo.«

»A tako,« se je posvetilo vsem hkrati. »Le naj se igra, lopov, morebiti bo pritisnil tudi na tistega, ki odpira,« jim je zasijalo rahlo upanje in vseh oči so se v koprnečem pričakovanju uprle v strašna vrata.

Gluha tišina je zavladovala v oddelku samotnih celic. Trenutki so bili dolgi kakor večnost.

»Zdaj!« je zakričal župan. In res so se težka vrata odpirala. Vsi so zdrveli proti njim, a preden so jih dosegli, so se spet zaprla. V onemoglem srdu so divje bili po njih in se brezobzirno prerivali med seboj, ne glede na svoje svečane obleke in visoke položaje.

»Igraj se še, hudič!« je rjul ves iz sebe stari notar in kakor da ga je nevidni gospodar vrat res slišal, so se vrata na stežaj odprla.

»Hvala Bogu!« so zdrveli iz oddelka gospodje z bledimi in prepadlimi obrazi, kakor da so ušli izpod vislic.

Na enem glavnih križišč so ugledali pred seboj druga vrata, ki so imela trdno namero, da se zapro, pa so obstala in pritisnila k zidu debelo blanjo, da je med strašnim pritiskom železnih vrat in betonskega zidu kar pokala.

Blanja pa se ni vdala. Nastala je odprtina, skozi katero se je mogel preriti debel človek.

»Hitro! Oh, blagoslovljena betica, ki se te je spomnila,« se je ganjen dotaknil blanje notar in s silno muko lezel skozi špranjo. Še teže je šlo z obilnimi trebuh drugih gospodov, a najteže z obsežno telesnostjo predsednika sodišča, ki se je zagodzil in obtičal v strašnem precepu.

»Potegni, porini, pehaj!« so kričali gospodje z obeh strani vrat in zdaj izgubili celó zadnjo mrvico uradnega dostojanstva.

»Tak, malo se tudi sam zgani!« mu je kričal v zaripli obraz razkačeni general.

PO BELI CESTI GREM...

Janko Samec

*Po beli cesti grem in ves zavzet
oziram se v ugašanje večera,
ves poln pričakovanj, ves poln nemira,
kot da bi romal v nek neznan mi svet.*

*In ves od žive misli sem razonet,
da, kar se srcu mojemu odpira,
le bled odsev je daljnega vsemira,
ki globočin mu ne odstrè pogléd...*

*O, tam nekje še drugi so svetovi,
na njih življenja je vsegà pravir,
tam so rodili se vsi naši dnovi.*

*Neskončen, človek, je ta tvoj nemir,
a vendar — prah si komaj med cvetovi,
ki Bog iz rok jih siplje skoz večer.*

NA RAZVALINAH CEZAREJE FILIPOVE

Dr. Andrej Snoj

Moj znanec, prior usmiljenih bratov v Nazaretu, me je povabil na izlet v Damask; imel je tam nujne opravke v zadevi nazareškega avstrijskega gostišča, ki ga že več let spretno vodi in mu je s svojo uslužnostjo in gostoljubnostjo do romarjev pridobil sloves enega najbolj priljubljenih gostišč v Palestini.

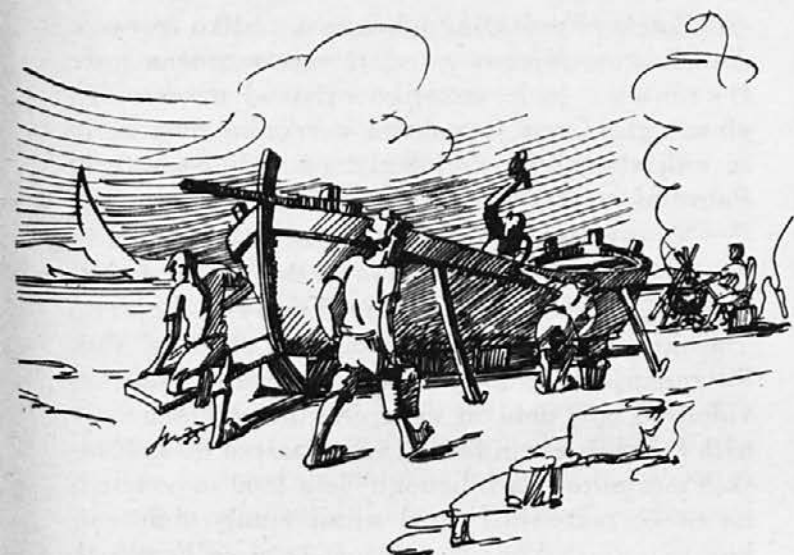
Z veseljem sem sprejel povabilo, saj je Damask važno svetopisemsko mesto, odkar se je pred njegovim obzidjem spreobrnil veliki Taržan Savel in se v bližnji puščavi izobrazil za apostola narodov in največjega misijonarja vseh časov.

To priliko sem pa želel porabiti tudi za to, da bi si spotoma ogledal pokrajino nekdanje znamenite Cezareje Filipove, na skrajni severni meji Palestine, kjer je Kristus obljubil apostolu Petru najvišjo oblast v Cerkvi.

Na vigilijo praznika sv. Treh kraljev sem v Nazaretu v cerkvi Marijinega oznanjenja opravil sv. mašo in ob osmi uri je že drčal najin avto mimo Kane Galilejske proti Genezareškemu jezeru. Tu sva se ustavila le toliko, da sva v Tabghi, blizu Kafarnauma, v gostišču nemških lazaristov, použila skromno kosilo, nato pa takoj odrinila na gorati sever proti Siriji.

V deželi Druzov.

Od Genezareškega jezera vodi v Damask znamenita cesta, ki so jo stari Rimljani imenovali »Via maris«, to je pot k morju (iz Mezopotamije preko Damaska do Akona). Cesta je danes široka

Albert Sirk: Ladje popravljajo.

»Ko pa ne morem. Duša me zapušča,« je odmiral predsednikov glas.

V najhujšem so se vrata spet začela odpirati. Blanja, ki jo je strašni pritisk dvignil od tal, je gluho padla na tla in čez njo gospod predsednik, ki mu je postalo slabo.

Inženir je brez besed zapustil svojo družbo in zdirjal v pazniško sobo. Pri tistih nesrečnih gumbih sta se igrala kar dva.

»Vidiš, pritisneš na ta gumb in vsa vrata v spodnjih prostorih se zapro. Pritisneš na tega, pa se zapro v gornjih prostorih. Tega pomakneš, pa se odpro.«

»Lopoval« je zarjul inženir.

»Kolega...«

»Ven!« je dvignil pesti razjarjeni človek. Hudo prestrašena nedolžna človeka sta res hitro vzela pot pod noge.

V glavnih prostorih in okoli jetnišnice se je kaj hitro razvedelo za neljubi dogodek. Povabljeni so se začeli preštrevati in ugotovili so, da je marsikdo izginil.

Zijala so kar požirala vrata, ki so se začela zdaj kar po vrsti odpirati. Iz nekega križnega hodnika se je pojavil skuštran in prepadel mlad par. Bila je gospa nekega visokega uradnika s svojim mladim prijateljem.

»Ehe, zmeraj smo sumili. No, zdaj pa vemo,« so si šepetali ljudje in čakali novih žrtev.

Kako je bilo pri pojedini, ki jo je naše mesto priredilo visokim gostom in uglednim meščanom, ni treba praviti. Dovolj je, če povem, da je imelo naše mesto še vso zimo polno opravka z blagoslovitveno svečanostjo.

in gladka; po njej se vrši skoraj ves promet med Sirijo in Palestino. Od Tabghe se sprva v gostih ovinkih spenja po strmih pobočjih galilejskih gričev, ki na severu obdajajo Genezareško jezero; ko pa v sredi med Meromskim in Genezareškim jezerom križa reko Jordan, je že na ravnini; obrne se proti severovzhodu in se v ravni črti približuje glavnemu mestu Sirije, Damasku.

Po tej poti je nekoč jezdil sv. Pavel, ki ga je gnala slepa strast, iskat kristjane v Damask, da bi jih potem zvezane pripeljal v Jeruzalem.

Pokrajina ob cesti je posebno spočetka kaj slikovita. Pobočja galilejskih hribov so bila ta čas v najlepšem zelenju in cvetju. Na vsakem ovinku smo zagledali za seboj zeleno Genezareško jezero, katerega kotlina je postala čedalje globlja. Na levi, na vrhu 838 m visokega skalnatega griča nas je vedno in vedno pozdravljalo belo mesto Safed, znano še iz Kristusovih časov. Neštetokrat se je skrilo pa zopet pokazalo. Kdor potuje po okolici Genezareškega jezera, se ne more ubraniti vtisa, da je Gospod mislil na Safed, ko je govoril o mestu na gori, ki se ne more skriti.

Ko v bližini Meromskega jezera (el-Hule) prekoračimo Jordan, smo v Siriji. Na zapadnem bregu Jordana je angleška (palestinska), na vzhodnem francoska (sirska) carinska postaja. Obmejna straža nama pri prehodu ni delala težav; hitro so naju popisali in dali dovoljenje za odhod.

Sirija naredi mnogo lepši vtis kakor Palestina. Pozna se, da je v deželi več vode, ki namaka polje in daje zelenju bujno rast. Na obeh straneh ceste se razprostirajo zeleni travniki in lepo obdelane njive. Po bližnjih gričkih se pasejo črede črnih goved z značilnimi belimi marogami po životu. Človeških naselij vidimo ob cesti le malo.

Vas Banias.

Posebno poživlja pokrajinsko sliko gorovje Antilibanon. Njegov najvišji vrh, mogočna gora Hermon, je le nekoliko nižji od našega Triglava; glava mu je pokrita z večnim snegom in se vidi skoraj po vsej Siriji pa tudi po severni Palestini.

Na prostranem ozemlju južno od Libanona in Antilibanona ter v Hauranu (vzhodno od Genezareškega jezera) prebivajo Druzi, bojevito arabsko pleme, ki šteje nekaj nad sto tisoč duš. Po zunanosti se ločijo od palestinskih Arabcev; videti so bolj delavni in lepše oblečeni. Znana je njih krvoločnost in fanatično sovraštvo do krščanskih maronitov na Libanonu; leta 1860 so pomorili na tisoče maronitov, med njimi mnogo duhovnikov in redovnikov. V zadnjem času so Francozi, ki imajo mandat nad Sirijo, z vojaštvom in topovi napravili konec takim krvavim uporom.

Nasproti tujcem, ki potujejo skozi njihovo ozemlje, so na videz vljudni in mnogo manj vsiljivi kot palestinski Arabci. Vendar so zahrbtni in so že marsikako romarsko ali turistovsko karavano napadli ter jo do zadnjega gumba na srajci izropali.

Moj spremljevalec, brat Janez, ki je že od svojih otroških let v Palestini in je tudi Sirijo že dostikrat v vseh smereh prepotoval, mi je vedel mnogo povedati o bojevitosti in zahrbtnosti Druzov.

K Cezareji Filipovi.

Po gladki in ravni cesti bi sedaj lahko hitro dospela v Damask. Toda najin neposredni cilj ni bil Damask, ampak Cezareja Filipova na vznožju Hermona.

Cezarejo Filipovo, danes Banias, obišče le redko kak tujec, ki potuje po Siriji. Leži namreč zahodno od glavne ceste kakih 20 km vstran in ni lahko dostopna.

Pri mestu el-Kunetri, katerega hiše so zidane skoraj iz samega črnega bazalta, se odcepi ozka, slaba cesta proti Cezareji Filipovi. Tri četrtinke ure smo se vozili neprestano navzdol po dolgočasni pokrajini. Slednjič smo obstali v prijazni, zeleni dolinici, ki se proti jugu razširi v obsežno ravan, na severu jo pa zapirajo zadnji odrastki gore Hermona.

Tu je vasica Banias, nekdanja mogočna Cezareja Filipova. Na tem kraju je Kristus apostolu Petru obljubil prvenstvo v Cerkvi, ko mu je govoril znane besede: »Ti si Peter — Skala — in na to skalo bom sezidal svojo Cerkev in peklena vrata je ne bodo premagala.« Na prvi pogled mi ni bilo umljivo, zakaj je Gospod za tako važen

dogodek izbral prav to pokrajino. Toda ko premeriva s spremljevalcem peš skromno vasico in prideva na skrajnem severozapadnem koncu skozi starinska, obokana vrata do močnega zidane mostu, ostrmim nad slikovito pokrajino in mahoma mi je bilo vse jasno. Pred seboj imava mogočne razvaline starih stavb. Veliki kamni leže sem in tja razmetani; med njimi so ostanki stebrov, od katerih nekateri leže na tleh, drugi še žalostno štrlé proti nebu. Zadaj za temi razvalinami pa kipi proti nebu mogočna, kakih 30 m visoka, strma pečina. Na vznožju pečine nam zija nasproti velika, temna votlina. Na desni strani votline so na steni umetno izklesane vdolbine, v katerih so stali nekdanj kipi. Napisi nad vdolbinami še danes razodevajo, da je bila velika votlina spodaj nekdanj posvečena bogu Panu in se je imenovala Paneum. Od tod je kraj dobil ime Paneas, danes Banias. Na levi strani sta precej visoko na strmem pomolu videti dve majhni stavbi, stara sinagoga, bivša krščanska kapela ali zapuščen mohamedanski grob, in še druga, prazna hišica.

Stoletja in stoletja že kljubuje skala na tem mestu potresom in vetrovom, ki je niso zrušili, le nekoliko so ji razorali površino in odkrhnili nekaj kosov, ki leže na tleh ter ovirajo dohod k Panovi votlini. Skala stoji še vedno v prvotni veličini in ponosno gospoduje nad okolico.

Pod pečino je eden izmed treh izvirkov reke Jordana; domačini ga imenujejo Nahr-Banias. Voda žubori z veliko silo in z glušečim šumenjem na dan ter dere z veliko naglico med starimi razvalinami po bregu navzdol proti ravnini.

Lepa okolica, dobro namočen, rodovitni svet, zlasti pa Panu posvečena votlina je že zgodaj vabila ljudi, da so se tukaj naseljevali. Cesar Avgust je Panejo podaril judovskemu kralju Herodu, ki je dal na vrhu skale Avgustu na čast zgraditi veličasten tempelj. Največ zaslug za povzdigo mesta si je pa pridobil Herodov sin, četrti oblastnik Filip, ki je Panejo razširil, obzidal in izbral za svojo prestolnico. Spremenil ji je tudi ime in jo cesarju Tiberiju na čast imenoval Cezarejo. Da bi se ločila od Cezareje ob morju (Caesarea maritima), so jo po četrtnem oblastniku Filipu imenovali Cezarejo Filipovo. Razvaline pričajo, da je bila Cezareja Filipova veliko in bogato mesto; krasile so jo lepe, umetniške zgradbe.

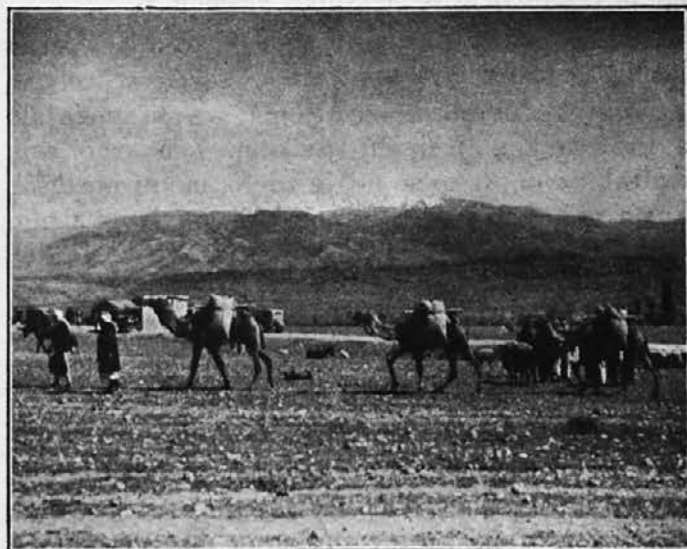
Danes je od nekdanje slave ostala samo še revna vas in nekaj razvalin. V bornih hišicah stanujejo Druzi, ki pridno obdelujejo rodovitno zemljo in pasejo živino.

Ko sem v senci košatih oljk opazoval slikovito okolico, mi je bilo popolnoma umljivo, zakaj je

Kristus napovedal Petru prvenstvo v Cerкви prav na tem mestu in svojo napoved zavil v pomenljivo podobo: »Ti si Peter — Skala — in na to skalo bom sezidal svojo Cerkev in peklena vrata je ne bodo premagala.« Kristus je hotel reči: Kakor je na tej neporušni skali sezidan ta tempelj in mu vrata podzemlja, ki so ob vznožju skale, ne morejo škodovati, tako bom na tebi kakor na neporušni duhovni skali sezidal svoj tempelj, to je svojo Cerkev, in peklenke sile, katerih podoba je votlina pod skalo, je ne bodo premagale.

Silen je moral biti vtis, ki so ga Kristusove besede napravile na Petra in druge apostole. Silen je tudi vtis, ki ga ob spominu na ta važni dogodek še danes napravlja velikanska skala nad široko, zevajočo Panovo votlino, o kateri si je ljudska vera izmislila, da vodi v podzemlje. Panovi votlini so potresi spremenili prvotno obliko in ji do polovice zasuli dohod, a mogočna, navpična skala še vedno stoji in napravlja vtis neporušne, nepremagljive sile.

Sonce je že zahajalo, ko sva se s priorjem vozila počasi nazaj proti el-Kunetri. Od daleč sva gledala na starodavno frankovsko trdnjavo Kal'at es-Subebe nad Panejo, ki je veljala nekdanj za nepremagljivo, danes pa samuje na pol porušena in zapuščena na strmem, skoraj nedostopnem bregu. Celó nepopisno lepi prizor, ko so se zadnji žarki zahajajočega sonca upirali v veličastne razvaline srednjeveškega gradu, mi ni mogel zabrisati globokega vtisa, ki ga je napravila skala nad Panovo votlino v Cezareji Filipovi. Vedno in vedno je vstajala v duši misel: Vse stavbe, zgrajene s človeško roko, bodo izginile s površja, Kristusova Cerkev, sezidana na neporušno skalo sv. Petra, bo vedno ostala.

Gora Hermon (v ozadju) v Antilibanonu.

V NOVE ZARJE

(NADALJEVANJE SPISA »IZ NIZAV IN TEŽAV«)

Ivan Zorec

14. Skušnja.

Še malo, pa mi je že bilo iti v Ljubljano, da bi se s sprejemno skušnjo spet zrinil v šolsko klop. Kako sem bil tega vesel! Skušnja sama me ni nič skrbel, saj sem se ves čas res pridno učil; bal sem se le profesorjev. Nobenega še nisem poznal, kakšne čudi je.

Tisto usodno jutro sem dobro dolgo pred določenim časom že mendral po šolski veži in čakal ravnatelja Wiesthalerja. Ko je prišel, mi je precej velel v bližnjo učilnico.

Prvi je nadme prišel katehet, profesor dr. Andrej Karlin. Obraz mu je bil trd, kota ustnic sta se zaničljivo pobesila, ko me je udaril s strogimi očmi. Kar zazeblu me je. 'Hic niger est, hunc tu, mi Nane, caveto!' sem po sebi umeril tisti znani rek iz latinske vadnice.

In sva začela z liturgiko. Spraševal me je prav natančno. Znal sem jo kakor lemenatar pred novo mašo. Med spraševanjem mi ni privoščil oči, kar proč je gledal. Ko mu je bilo zadosti, se je obrnil in šel. Brez besede, brez pogleda.

Očitni prezir me je, občutljivega, kakršen sem bil, bridko pekel; rajši bi imel, če bi me bil vsaj ozmerjal, kakor je znal hudi Marinko.

Za njim je prišel profesor Peterlin. Zadišalo je po vinu.

»Snoči je krogal, zdaj ga 'maček' lovi, če kdo, tale me zaduši!« sem obupoval.

Pred tablo me je pretipal glede računstva in geometrije. Opravila sva prav hitro. Ko je odšel, mi je pokimal in se nekoliko nasmehnil.

»Hic non est niger,« sem v mislih okorno latinil že nekoliko pomirjen.

Za zgodovino in zemljepis sva se pogajala s profesorjem Josipom Jenkom. Zgovorno sem drdral, pa on, tako se mi je zdelo, me ni poslušal, kar skozi okno je gledal po oknih na drugi strani ceste. Potlej si je pogladil roke, pokimal in šel.

Naposled je vstopil profesor Martin Karlin, prej majhen ko velik, zdravo rejen gospod z okroglimi, skoraj veselimi očmi in s precej močnimi temnimi brki. Hitro sem ga presodil, da ni napačen človek.

Vesele oči so me dobrodušno gledale, pod brki se je skrival rahel smehljaj, ko mi je velel, naj mu iz neke knjige preberem pesem 'Rajska ptica'.

»No,« je potlej dejal, »zdaj pa mi vsebino te pesmi napišite v prozo.«

»O, če ni hujšega!« sem si mislil in se pripravil, da bi kar začel.

»Še prej mi pa povejte, kaj ste vendar pomenjali v Novem mestu,« me je ustavil in si utrnil smehljaj pod brki.

Usoda se mi je odločevala. Ni mi bilo do zabavnega pripovedovanja, upreti se pa tudi nisem mogel. Povedal sem mu svojo povest kakor sem jo že pravil Merku in Wiesthalerju. Tudi on se ji je smejal, da se je kar tresel. Najbolj ga je zabavalo tisto, kako sem glumil Marto, ko smo Štefanu izdirali ljubezensko piko.

O tisti rajski ptici sem hitro načel precej dolgo pripoved. Umislil sem ji okvir povestice in ji iz svojega pridal živost in neposrednost dogajanja.

Oddahnil sem si in jo izročil profesorju.

»Kaj že?« se je začudil in mi pomolil list z nekimi slovenskimi stavki, da jih postavim na latinski jezik, in še drug list z nemškim besedilom, ki naj ga presukam po slovensko.

Nič posebnega. Stavek za stavkom mi je gladko teklo. Latinski so se mi ulivali radi, le nemščina — da bi jo vrag! — se mi je nekoliko krhala.

Profesor Karlin je medtem za šolsko mizo bral povest o rajski ptici. Kar ti je vstal in stopil k meni, prav ko sem piko napravil za obema nalogama. Hitro ju je preletel, pokimal in me posegetal še z latinsko slovnico v sklanjatvi in spregatvi; nazadnje sva se sprijela še za 'tajčpohrusten', a ker je v pismeni nalogi videl, da mi nemščina ni prav presrčna prijateljica, mi je ni preveč vsiljeval.

»No, dobro, že dobro,« je potlej dejal in me prijazno vprašal, ali dosti berem in kaj najrajši.

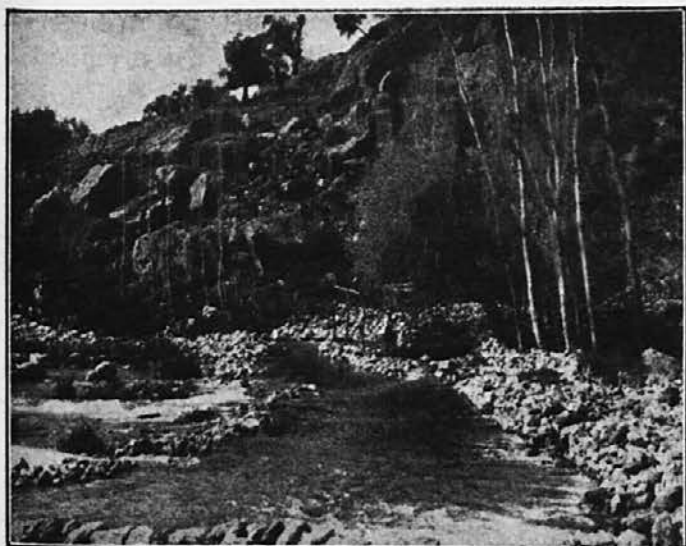
Povedal sem mu, kako sem ves mrtev na knjige in da mi jih nikoli ni zadosti.

»To se vidi,« se je smehljaj. »Dosti ste že brali. Besed vam ne zmanjka in lepo jih postavljate.«

Če se mi ne bi odločala usoda, bi se mi bil greben najbrž ponosno vzdignil, tako pa sem se le ustrašil.

»Norčuje se,« sem mislil. »Ni mu všeč, kar sem naklavžal o rajski ptici.«

»To ste tako napisali, da bi bilo zrelo tudi za tisk,« mi je popravljaj plaho misel. »Le pridni bodite, pridno se učite in radi berite tudi posihmal, pa morda postanete kdaj — slovenski pisatelj...«

Izvir Jordana.

Vročje me je oblilo. No, ni bil ponos, prej nekakšna sramežljivost. Vendar bi bil rad zakukal, še rajši se razjokal sam Bog vedi zakaj, najrajši pa bi bil poštenemu možu poljubil roko. Pa so se mi le oči pobesile, ker sem čutil, da je pohvala prevelika, prenegla.

»Zdaj pa nekoliko počakajte v veži,« mi je naposled velel. »Gospod ravnatelj vas kmalu pokliče, da se vpišete.«

Ne morem povedati, kaj so mi bile tiste besede. Rečem le to, da ni bilo tisto uro v vsej Ljubljani srečnejšega človeka...

15. Nova šola.

Tako sem spet postal dijak. In pridno, pametno sem dijakoval, prav po zaobljubah, ki sem se nanje veril ob hudih časih svoje pokore.

Sprva se mi je godilo prav slabo. Bil sem brez zajtrka, dolgo tudi brez večerje. Do Jerana si nisem upal s tistim nesrečnim novomeškim spričevalom, mati pa mi je za Ljudsko kuhinjo skoporito plačevala le po tri 'marke' na dan. Naposled pa mi je prav posebna sreča brez spričevala naklonila večerjo pri nekem predmestnem bogatinu, ki ni znal ne pisati ne brati in ki zato ni maral v roke jemati nobenih pisanj.

Večerja ni bila slaba. Domača je bila, obilna in tečna. Kar oblizoval sem se po njej vsak večer.

Bogatin pa je imel dosti hlapcev in dekel. Večerjali so v poselski izbi, ki so jo imenovali hištrno. Med dekleta in hlapce je gospodar posajal tudi mene. Ti so si — nerodno jim je bilo ob študentu — zmajujé namigovali, češ dijak je dijak, gospod skoraj že zdaj; prav bi bilo, če bi mu jesti dajali posebej, prostora je v hiši zadosti.

Jaz sam nisem mislil, da bi se moral čutiti kaj posebno ponižanega zaradi poselske družčine ob isti skledi, saj sem tudi jaz prišel le iz nižav.

Sošolci so bili dečki, poredni in otročji. Radi so nagajali profesorjem. Na merku so imeli posebno profesorja Josipa Jenka. Bil je učen, pa neroden in raztresen mož. V šoli ni imel nobene discipline, dijaki so norčije uganjali z njim. Med razlaganjem se je rad ustopil ob prvo klop in se z roko oprl nanjo. To mu je bila navada. Fantiči so jo opazili in so nekoč tisti del klopi namazali s tinto, da si je očrnil vso roko. Raztresen kakor je bil, tega še opazil ni in se popraskal po ščetinasto obritem licu. Otročaji so se na glas zasmeli in zavpili: »Gospod profesor, s tinto ste se namazali!« Ubogi gospod se je obrisal z belim robcem, se vanj še useknil in se čudovito razmazal tudi po nosu. Potlej je bil res smešen...

Takih in še hujših norčij so počenjali z njim vsako uro. Že več let je imel tudi posebno čuden vzdevek: 'Mrkač'. Dobil ga je, tako so pravili, zato, ker je bil star samec in ker je menda rad gledal po dekletih.

Naučil se ni pri njem nihče nič, čeprav ni slabo razlagal. Pa kaj pomaga še tako dobra razlaga, če je nihče ne poslušal in če se profesor ne zna prepričati, ali jo je dijak prav prebavil! Kadar je spraševal, je navadno gledal skozi okno ali pa zamišljen hodil med klopmi. Tisti, ki ga je spraševal, je urno blebetal kako neumnost, blebetal, blebetal, dokler ga čudni profesor ni ustavil in pohvalil z dobrim redom, češ pridno se je učil.

S tistimi otročaji se nisem družil, preotročji so mi bili. Družčina so mi bile knjige. Kar požiral sem jih.

Nemških knjig se dosihmal še nisem lotil, nisem si zaupal, da bi jih zmagoval. Kar sem po naključju dobil neko nemško detektivsko povest. Sprva mi je bila precej 'španska'. Bral sem jo na glas, da bi se vadilo tudi uho in da se mi jezik ne bi več tako lomil ob trdi nemščini. A ko sem začel brati tudi Karla Maya, se mi je že toliko približala, da mi ni bila več tako težka in tuja.

To znanje mi je bilo potrebno. Za grščino je namreč bil učni jezik nemški, tudi Kornelija Nepota smo morali prevajati v nemščino. Oboje nas je učil profesor Martin Karlin. Bil je dober, resen učitelj; ob njegovih urah si tudi najporednejši niso upali uganjati norčij. Vzdevek je pa le imel tudi on. 'Muc' so mu rekli. Zakaj, mi ni znal nihče povedati. Pa 'muc' ga ni smešil, kakor je 'mrkač' smešil in poniževal profesorja Jenka.

Za slovenščino smo imeli profesorja dr. Lovra Požarja. Lepoto in moč slovenskega glagola mi je pokazal prav on. Poslušal sem ga, da sem vselej kar obstrmel za vso uro in se bridko spominjal ‚Lesene ribe‘, s katero mi je novomeški profesor po neumnem zagrenil toliko ur.

Dr. Požar nam je približeval tudi pesmi, umetne in narodne, in nas učil, kako jih je treba brati in razumeti. Bil je res izvrsten učitelj in pameten vzgojitelj.

Mati sošolca Petra Jernejca je dobivala Cvetje z vrta svetega Frančiška. Na platnicah je pater Stanko Škrabec priobčeval svoje jezikovne razprave. Tiste platnice mi je Peter nosil, ko je videl, kako vselej hlastnem po njih. Požiral sem jih, razumel pa skoraj nič ali kar nič, bral vendarle prav rad.

Nekoč naju zasači dr. Požar. Seveda hoče vedeti, kaj si izročava. Pogleda in naju pohvali.

To je dalo, da nam je potlej več ur pravil o razvoju slovenskega jezika, kolikor smo mogli razumeti.

»Škrabčevih razprav sicer še ne morete razumeti,« nam je govoril, »škodilo vam pa ne bo, če jih berete — semper aliquid haeret: nekaj vam morda pa le ostane.«

Kako globoko sem požiral njegove besede, ve le sam Bog.

Kakor sem se presrčno spominjal novomeškega profesorja Frana Jeraja, tako se še zdaj rad hvaležno spominjam dr. Požarja.

Veliko sem se naučil pri njem in dober mi je bil ves čas.

Ne tisto, drugo leto je bilo, da sem nekemu mestnemu prvošolčku vtepal latinščino. Za mizo njegovih staršev sem za to dobival kosilo in še kakšen goldinar na mesec. Oboje se mi je prebito prilegalo. Po dolgem času sem se spet hranil, da mi prav stradati ni bilo treba.

Neki večer mi oče tistega fantiča ponudi viržinko, tanko, dolgo smotko. Kaditi sem že znal,

Banias-skala.

pa samo cigarete. Bil sem fant, hrust in neumen — kako bi mogel reči, da mi je taka kaja premočna?

Strokovnjaško ji izpulim slamico, na koncu jo malo uščenem, mož mi jo pripali in jaz s tistim dolgim bičevnikom moško na ulice. Snežilo je. Potegnem si oglavnico haveloka čez glavo in jo po Velikem trgu maham proti domu. Pa ne pazim ali kaj: obrsnem nekega gospoda. Pogledam, da bi se opravičil: oči se srečajo z očmi dr. Požarja... Ustrašil sem se, toliko, da mi bičevnik ni ušel izmed zob.

»Križ božji, pa sem ga le spet polomil!« sem obupoval. »V spričevalu mi pripečati ‚entsprechend‘ — primerno, dvajset goldinarjev šolnine bo šlo k vragu! Kje jih dobom?«

Dr. Požar namreč ni maral kadilcev, češ kaja škodi mlademu človeku, grda je sama po sebi in potratna. Tudi sam ni kadil.

Doma sem se iz vseh predmetov skrbno pripravil za drugi dan, češ jutri profesorji zvedo, da sem kadil na cesti, zagrabijo me, dvojk se naberem kakor mlad pes bolhá.

V šoli. Ná, nihče me ni zagrabil. Zadnjo uro je imel dr. Požar sam. Tudi on me ni nič povohal. Ko pa je ura minila in se je curek sošolcev pocedil venkaj, mi je mignil, češ naj nekoliko počakam.

»Ná, pa sva vkup!« sem vedel in v mislih zbiral goldinarje za šolnino.

Ko se vrata zapro, se mi dr. Požar hudomušno nasmehne.

»No, kako pa kaj cenjeno zdravje?« se mi smeje. »Kaj ni bila viržinka prehuda?«

Kaj sem hotel? Po pravici sem povedal, kako sem prišel do nje in zakaj je nisem odklonil, čeprav je nisem navajen.

»Ali ste me naznanili profesorskemu zboru?« sem strahoma vprašal.

»Čemu?« je odkimal. »Kaj ni bolje, da ostane to lepo med nama? In ostane, če mi obljubite, da ne boste več očitno kadili. Ali mi daste roko?«

Hvaležno sem mu to obljudil na roko in je res nisem prelomil obljube ves čas ne. Še čez leta, ko sem že zobal svojo lastno sol in mi je morda bilo srečati dr. Požarja, sem kar nehote kakor šolar skrtil smrdokavro, če sem jo pač smodil.

16. »Nova nada«.

Kmalu sem zvedel, da so med dijaki neki literarni klubi. Ud takega kluba je lahko postal le, kdor je kaj vedel o leposlovju in je tudi sam na Parnas znal riniti s pesmijo, s prozo ali s kritiko. Shajali so se enkrat ali dvakrat na mesec.

Vsak ud je moral kaj napisati in v oceno prinesiti klubu, ki je izmed udov določil ocenjevalca.

Ocene so bile stroge, vendar pravične in spodobne, Fran Levstik sam bi jih bil vesel.

V neki tak klub so povabili tudi mene. Tako vabilo je bilo velika odlika. Po pravici povem, prav vesel sem ga bil. Slave pa nisem doživel kaj posebne. V klubu, predsedoval mu je šestošolec Andrej Orehek, so bili skoraj sami višješolci: pesniki, pisatelji in bistri kritiki. S takimi se sprva res nisem mogel meriti. Počasi so me vendarle obtesali, da me ni bilo treba biti naravnost sram. Otajal sem se in spoznal, da še ne znam dosti, kar brez nič pa da tudi nisem več. Nekoliko sem zmagoval s kmečkimi črticami in s kritiko del, ki sem jih dobival, da bi jim pretipal jezik in slog.

Tako smo se drug od drugega dosti naučili in si očistili, opilili jezik. Glede tega smo bili prav goreči puristi. Za vsako jezikovno spakedranko v pisanju ali govorjenju je bilo treba krajcar plačati v klubske blagajno.

Skoraj vsi dijaki so bili prav idealni. Pre-suhega realista ali celo pregolega naturalista v noben klub niso marali.

O, njiva je bila preorana za posev, kar čakala je semena, da bi obrodila kaj velikega.

Tisto veliko je za tačas bila narodnostna misel. Dijaki smo bili Slovenci od vrha do tal, mrzili smo Avstrijo in njen Dunaj, ki je zatiral Slovence; po strani smo gledali tudi liberalne in klerikalne prvake, ker niso po naših mislih zadosti odločno branili slovenstva.

Zganili so se tudi Hrvatje. Zagrebški srednjesholci so ustanovili večji literarni klub, ki je kar precej začel izdajati mesečnik »Novo nado«. V Ljubljano ji je pomagal četrtošolec Anton Kristan, ki je tisto leto študiral v Zagrebu.

Med nami je kar zavrelo. Vsak je hotel postati »Nadaš«. Tudi v šoli smo se dosti menili o njej. Ob nekem odmoru sem celó na šolsko tablo napisal dvoje, troje propagandnih stavkov. Dijaki so utihnili in brali, kar sem pisal.

Na šolskem hodniku je bil dr. Požar. Ker je razred utihnil, je odprl vrata, vstopil in z drugimi bral. Da bi še z živo besedo vse podčrtal, sem se naposled obrnil in — otrpnil.

»No, le zbršite, smo že prebrali,« se je nasmehnil moji zadregi in šel.

To je zaleglo. Nobenih propagandnih tirad nisem več pisal na šolsko tablo.

Po veliki noči je z Antonom Kristanom prišel iz Zagreba v Ljubljano sedmošolec Milan Marjanovič, prvi med ideologi »Nove nade«. Pri Travnu

na Viču smo skrivši imeli velik shod. Bilo nas je vse črno. Milan Marjanovič nam je govoril s pravo hrvaško zgovornostjo. Za njim smo govorili še drugi o samem slovenstvu in o samem južnem slovanstvu. Hrvatje, Srbi in Bolgari da so nam bratje, ti in Slovenci se moramo združiti v lastno skupno državo.

Te misli so vžigale, toliko in tako gorečega navdušenja še nikoli nisem videl.

Po mislih, ki sem jih v Novem mestu grel z Vseslovanom Radivojem, sem govoril tudi jaz.

No, kmalu se je vse poglelo. Hrvaške šolske oblasti so zatrle »Novo nado« in razgnale klub, v Ljubljani pa ni bilo nikogar, ki bi si jo upal od ondod presaditi semkaj.

Tako je tudi navdušenje kmalu odmrlo.

Brez nič pa le ni bilo. »Nova nada« je marsikoga prebudila in pridobila za narodnostno delo. To se je kmalu pokazalo. Dijaki so začeli ustanavljati ljudske knjižnice in se v »Preporodu« pripravljati za velike čase...

OB SLOVESU

Emanuel Kolman

*Večer utonil v tvojih je očeh.
O, kako je tvoj pogled težak!*

*Ko bo spet pomlad prišla,
boš v daljave sanjala
o nekdanjih dneh.*

*A potem, ko legel mrak
bo na tihem po doleh —
saj ne veš, kje bom takrat
med rožami skrtil svoj nasmeh.*

A Sirk: Igralec Danilo.

PISANO POLJE

Albert Sirk: Moja mati.

BOJNE LADJE

Bojan Devetak

Nekdaj je bil pomen morja drugačen kot danes. Sredozemsko morje, ki je danes v primeri s svetovnimi morji le majhna luža, je bilo nekoč središče znanega sveta. V tedanjih časih ljudje še niso poznali ladij, ki bi mogle zanesljivo križariti na odprtih morjih, in tudi ne naprav, ki bi jim omogočale razved. Mornarji so se ravnali po morskih obalah ali pa jim je v jasnem vremenu kazalo pot podnevi sonce, ponoči pa zvezdno nebo. Pomorci, ki so jih vetrovi in tokovi zanesli v daljne kraje, so pripovedovali o čudovitih prigodah iz neznanih prekomorskih dežel in o skrivnih silah morjá. Tako se je stoletja spletal niz pravljic o morskih skrivnostih in duhovih.

Velikanski napredek, ki je za človeštvo osvojil skoraj vse kraje zemeljske krogle, je omogočil, da je človek zavladal tudi nad prostranimi, nekdanjimi neznanimi oceani. Zaradi novega zemljepisnega položaja, v katerem so se narodi znašli, je pomen nekdanjih »svetovnih« morij padel. Prvenstvo na morju so prevzeli drugi narodi, dežele, ki so bile nekoč središče civiliziranega sveta, so ostale ob strani. Nekaj pa je vedno ostalo skupnega med davnino in novimi časi, dejstvo namreč, da so le tisti narodi obdržali moč, ki so pravočasno spoznali pomen morjá.

Poglejmo samo nekaj primerov iz zgodovine. Mala atenska država si je z gospostvom na morju utrdila svetovno oblast. Leta 480 pred Kristusom so Perzi napadli Grčijo. V bitki pri Salaminu so Grki premagali štirikrat močnejše perzijsko brodovje in Kserks se je moral umakniti nazaj v Azijo, čeprav je bil gospodar skoraj nad vsemi obalami tedaj znanega sveta. Dva tisoč let pozneje je na podoben način bitka na morju odločila prvenstvo v Evropi, ko je leta 1805 v bitki

pri Trafalgarju Anglija premagala zmagovalca Evrope — Napoleona.

Z boji za nadvlado na morju so se razvijale tudi ladje, da so bile primerne za napadanje. Nastale so bojne ladje. Prva stopnja tega razvoja je dolg, ozek čoln s pogonom na vesla in ostrim kljunom na sprednjem koncu. Take čolne so uporabljali grški morski razbojniki v bojih proti feničanskim in egipčanskim trgovskim ladjam. V obrambo so jemale trgovske ladje s seboj večje ali manjše oborožene posadke, ki so se borile, kadar je prišlo do spopada, na isti način kakor na kopnem. Posebnega orožja za boj na morju tedaj še niso imeli. Čolnom morskih razbojnikov so bile podobne tudi grške bojne ladje. Njih ozka oblika in pogon na vesla sta jim olajšala gibčnost in hitrost. Ta oblika bojne ladje je ostala v veljavi dolgo časa; iz nje se je pozneje razvila galeja.

Z novimi iznajdbami, ki so ob koncu srednjega veka preusmerile življenje, so kakor z iznajdbo ladijskega krmila in kompasa tudi v gradnji ladij nastale znatne spremembe. Kompas je omogočal plovo na odprtem morju. Prišlo je do odkritja Amerike. Drzni pomorci so objadrili svet. Pomorske sile, ki so imele stoletja prvenstvo, so začele izgubljati svojo veljavo. Tržišče svetovne trgovine se je preneslo na ocean, osvajalci so zasedali nove dele bogate, neizrabljene zemlje. Evropa je začela izkoriščati nedostopne in prej neznane obale. V pomorstvu pa je nastalo novo vprašanje, kako preskrbeti ladje z živili in pitno vodo za pot v daljne kraje. Važen je postal, da se moderno izrazimo, »akcijski radij ladjek«, to je tisti krog, do katerega oboda ladja lahko pride iz središča in se vanj spet vrne, ne da bi znova nalagala gorivo. Pa tudi na pogon z vesli ni bilo več misliti. Ker strojev še niso poznali, je ostal promet po morju navezan samo še na jadra.

Vzporedno z razvojem trgovskih ladij je šel tudi razvoj bojnih ladij. Tudi te so opustile vesla. Z vpeljavo ladijskega topništva je ladja postala preveč težka, da bi za pogon zadoščala človeška moč. S topovi oborožena ladja pa je dobila svoj izrazito napadalni značaj, kakršnega ima danes.

Na tej stopnji je ostal razvoj ladje dolga stoletja. Srednjeveška ureditev družbe po stanovih je omogočala, da so se v velikih obmorskih mestih razvijale ladjedelnice, katerih vodstvo je prehajalo v družini vedno od očeta na sina. Nabrane skušnje so se prenašale od roda do roda. Gradnja lesenih ladij se je tako izpopolnila do skrajnih mej.

Z vedno bolj naraščajočim prometom se je pokazala potreba po vedno večjih ladjah. Toda z lesom ni bilo mogoče graditi preko določene velikosti. Zato so v sredi preteklega stoletja ob vedno bolj razvijajoči se tehniki začeli misliti na to, da bi za gradnjo ladij namesto lesa začeli uporabljati jeklo¹, posebno ko so namesto jader začeli uporabljati parni stroj. Čeprav se je izkazalo, da so prve jeklene ladje

¹ Ker se ne dá označiti točna meja med »železom« in »jeklom«, se je v tehniki za vse vrste železa in jekla razen litega železa in litega jekla vpeljalo enotno ime »jeklo«, zato beremo v tehničnih poročilih o jeklenih mostovih, jeklenih stavbah itd., čeprav je to mnogokrat po naših pojmih »železo«. Novi način označevanja so privzeli vsi večji narodi (Američani, Angleži, Francozi, Nemci itd.), zato je prav, da ga vpeljemo tudi pri nas.

bile dosti manj vozne kakor dotedanje lesene, je po začetnih težavah v gradnji velikih ladij jeklo popolnoma izpodrinilo les.

Še dve važni iznajdbi moramo omeniti pri razvoju ladje, to sta parni stroj in vijak. Z vpeljavo strojev se je brodogradnja osvobodila neprestane odvisnosti od vetra. Bojnim ladjam so stroji vrnili okretnost, ki so jo imele nekdanje ladje na vesla. Kovinska gradnja je omogočila vpeljavo novih oblik. Prejšnje trebušaste barke so se umaknile vitkim novodobnim ladjam, ki dajejo v vodi mnogo manj upora. Z novimi oblikami, novimi stroji (turbine in Diesellovi motorji) so dosegli današnje strahovite brzine bojnih ladij (križarke čez 60 km na uro).

Proti koncu preteklega stoletja so prišle nove iznajdbe, ki so dale bojevanju na morju spet novo obliko: torpeda in mine, in vpeljali nove bojne ednice: podmornice in letala. Tudi topništvo je mnogo pridobilo na učinkovitosti, posebno ker so natančni optični instrumenti omogočali streljanje na velike daljave. Povečala pa se je tudi odpornost ladij, ki so jih začeli opremljati z oklopnimi ploščami. Nekdaj so ladijski topovi streljali z možnarji, ki so jih polnili od spredaj, in sicer z verigo zvezane krogle, ki naj bi potrgale vrvi na jadrnih sovražne ladje. Danes bruhajo topovi 1000 kg težke izstrelke v presledku 30 sekund. Nekoč je boj na ladji odločala spretnost in junaštvo vojakov, ki so si morali z orožjem v roki priboriti vstop na sovražno ladjo; danes preži napadalec z daljave in povsod: na vodi, pod njo in v zraku.

Prvo podmornico, s katero se je posrečilo pluti pod vodo, je zgradil španski inženir Monturiol leta 1862. Monturiolova podmornica je imela za pogon parni stroj. Vprašanje, kam naj odstranijo dim in kje naj vzamejo za izgorevanje potrebni zrak, kadar plava podmornica pod vodo, je rešil iznajditelj na ta način, da so v parnih kotlih kemično spajali take snovi, pri katerih »gorenju« je ostajal prost kisik, ki je obnavljal zrak v podmornici. Podmornice kot bojne enote je začela prva graditi Francija v osemdesetih letih preteklega stoletja. Pogon prvih podmornic je bil električen. Baterije so polnili v pristanišču. Zato so bile te podmornice navezane na obalo. Šele ko se je motor toliko razvil, da je bilo mogoče opremiti podmornice za nadvodno vožnjo z motorji na olje, ki so med vožnjo na površini polnili električne baterije, je nastal današnji tip podmornice.

Podmornice so prvič uporabljali v svetovni vojski, ki je pokazala, kako nevarno je to novo orožje. Zanimivo je, da je bila Nemčija, ki je s svojimi podvodnimi ladjami skoraj štiri leta strahovala svet, med zadnjimi državami, ki so vpeljale novo orožje, in da so bile, kakor Francozi trdijo, prve nemške podmornice zgrajene na podlagi načrtov, ki so jih nemški vohuni prinesli iz Francije. Celó v začetku svetovne vojske nemška admiraliteta ni s posebnim zaupanjem gledala na nove bojne enote. Šele po prvem podmorniškem napadu 2. avgusta 1914, ko je nemška podmornica U 9 v eni uri potopila tri angleške križarke, je vodstvo nemške mornarice začelo z veliko naglico povečavati svoje podmorsko brodogradnjo. Po bitki pri Jutlandu v maju 1916 so nemške podmornice sejale smrt in razdejanje po oceanu. V začetku je bilo celó videti, da so podmornice orožje, proti kateremu ne

Albert Sirk: Portret.

bo obrambe. Velike bojne ladje so se sicer z mrežami zavarovale proti podvodnim napadom, trgovinske ladje pa so bile prepuščene na milost in nemilost skritemu sovražniku. Do začetka leta 1918 so nemške podmornice potopile več sovražnih in nevtralnih ladij, kakor so jih mogli nasprotniki zgraditi. Podmorska vojska je zahtevala mnogo žrtev, tudi na podmornicah samih. Samo nemških podmornic so zavezniki potopili 87. Statistika je pokazala, da je bil od mornarjev, ki so služili na podmornicah, vsak tretji ubit.

Svetovna vojska je v vojno tehniko vpeljala še eno iznajdbo — letala. V dosedanjih pomorskih bitkah letalstvo še ni sodelovalo. Toda vojaški strokovnjaki vseh narodov brez izjeme trdijo, da bo v bodoči vojski tudi na morju letalstvo odločilno posegalo v borbo. Letala bodo plavala visoko v zraku in pošiljala poročila o gibanju sovražnika svojemu brodogradnjo. Letalec bo vodil ogenj svojih ladij, letalec bo nadziral, kako zadevajo izstrelki, letalec bo zasledoval in napadal podmornice in sovražne ladje z zračnimi bombami in torpedi. Velike pomorske sile si mrzlično prizadevajo, da bi oskrbele svoja brodogradnjo z zadostnim številom letal. Gradijo velike matične ladje za letala, ki so prava pristanišča sredi morja. Nekatere države (Francija, Amerika) so že celó podmornice opremile z letali.

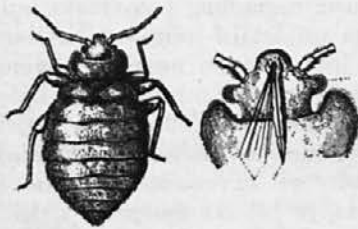
Obenem z izpopolnitvijo napadalnih sredstev se izpopolnjujejo tudi obrambna sredstva. Bojne ladje opremljajo s protiletalskimi topovi, s podvodnimi topovi proti torpedom in proti letalskim bombam pa z oklopnimi ploščami na krovu. Lahko rečemo, da tekmujeta med seboj oklep — pasivna obramba, ki zavzema znaten del ladijske teže (do 40 %) — in oborožitev ladje. Oboje je važno. Ladja mora biti zavarovana, imeti pa mora tudi dovolj goriva in streliva, ker za bitko še vedno veljajo besede admirala Nelsona, da »zdržati pet minut več kakor sovražnik, pomeni zmagati«.

KAKO STENICE PIKAJO

Anton Moder

Pravijo, da so prva srečanja z znamenitimi osebnostmi najučinkovitejša, da zapuste v človeški duši najgloblje vtise. Podobno more človek trditi o svojih prvih srečanjih z raznimi bolj ali manj imenitnimi živalmi. Kajti tudi ta srečanja ostanejo neizbrisno v spominu. Kralj živali se ti še za močno ograjo zdi mogočen in kar spoštljivo ga gledaš, ko zre mimo tebe nekam v daljave. Ta izraziti pogled ti ostane! Kako ti še v poznih letih opisuje lovec svojo živčno napetost v trenutku, ko je prvič gledal rjavemu kosmatincu v brk! S kakšnim ponosom govori o svoji prvi trofeji! Kdor ljubi barve in njih ubranost, ne pozabi zlepa krasote eksotičnih ptičev.

Seveda pa niso vsa srečanja veličastna in prijetna. Vse drugačen je spomin na prvega gamsa ali na prvega petelina, na prvo siničko, kakor pa na prvo stenico, ki je morda v blagodejnem spanju stopila s teboj v ožje stike. Da kar naravnost povem, meni se je predstavila s svojim žgocim poljubom, ko sem med svetovno vojsko »fantič na Tirolsko vandroval«. Srečo sem imel, da sem se ji za ljubeznivost lahko takoj zahvalil, ona pa me je nagradila s svojimi »blagimi« dišavami. Da sem se s studom obrnil od nje, ni treba še posebej pripovedovati.

Sl. 1. Posteljna stenica.
Desno njena glava od spodaj.

Pa naj bodo tvoji in moji spomini na to rjavo, okroglasti jabolčni pečki podobno živalco (sl. 1) taki ali taki, stvarca sama je vendar imenitna, saj je zastopnica po vsem svetu razširjenega razreda kljunastih žuželk, ki trenutno šteje okrog 20.000 vrst. Od vseh tisočev jih tudi v naši širši in ožji domovini prebiva nekaj sto rodov in vrst. Sreča je le, da imajo vse razen posteljne stenice lepo lestnost, da človeka pusté v miru. Večinoma se hranijo z rastlinskimi sokovi, nekaj pa jih lovi in izsesava manjše živali. Ena od teh more tudi človeku povzročiti prav neprijetne bolečine. To je mična hrbtoplovka. V vsaki večji stalni mlaki ali ribniku jo vidiš. Kot majhen sivkastorumenkasti čolniček z dvema vesloma sunkoma plava skoraj tik pod vodno gladino. Zdaj se poglobi nekoliko globlje, pa splava zopet na površje, ker je opazila drobno mušico, ki je padla v vodo. Zgrabi jo, nato nekaj časa miruje, pa se zopet odžene iskat drugega plena. Glej, priplavala je prav do brega! Če si spreten, jo boš morda celo s prosto roko ujel. Seveda jo boš pa prav tako hitro zopet izpustil. Zakaj, kakor hitro boš krepko stisnil pest, boš začutil rezko bolečino: v obrambo te je pošteno pičila.

Ko gledaš razločno nakazano mesto uboda, se ti nehote sproži vprašanje, kako sploh stenica piči. Veš, kako piči čebela, kako čmrlj, kako osa. Pri takem opravilu si morda že kdaj opazoval komarja, brenclja, morda celo škótkico bolho.

Poleg gornjih, na pol trdih na pol kožnatih kril (posteljna stenica ima samo pokrnele ostanke) so za vse stenice značilna usta, s katerimi pika. Narejena so iz dveh parov čeljusti ter zgornje in spodnje ustne. To število ustnih delov je prav stalno pri veliki večini žuželk. Drugače pa je z njihovo obliko. V tem pogledu so razmere silno pisane. Če na primer pregledaš usta našemu navadnemu rjavemu hrošču, boš našel spredaj široko, ploščato zgornjo ustno, pod njo močne, kratko zobčaste zgornje čeljusti kleščaste oblike, ki jih ima za ogrizovanje listov. Pod temi leže tudi zobčaste, veččlenske spodnje čeljusti, ki meljejo hrano in so opremljene s pipalkama, da hrano obvo-hajo in morda tudi okušajo. Te pokriva od spodaj spodnja ustna, ki je tudi večdelna, pa opremljena s krajšimi pipalkami. Taka usta imajo vse žuželke, ki obgrizujejo rastline ali lovijo svoj plen in ga zgrizejo. Za tak način prehranjevanja so kleščaste čeljusti naj-pripravnjše.

Če hroščevim ustom primerjamo čebelja, bomo na prvi pogled dobili prav malo podobnega. To se nam pa zdi tudi čisto razumljivo, saj je način prehranjevanja skoraj povsem drugačen. Čebela srka sladke rastlinske sokove in jih v medenem želodčku prede-luje v med; nekaj ga porabi za svojo hrano, ostalo pa izbljuje v satje. Razen medu pa uživajo delavke tudi cvetni prah. Iz obojega se v voščeni žlezah stvarja vosek, da z njim gradé satje. Vsa navedena opravila opravlja z usti, ki so temu primerno ustvarjena. Na cvetlicah je po večini dosti prostega cvetnega prahu; vendar pa mora včasih čebela s silo odpirati prašnice, da pride do njega. To dela s kleščastimi zgornjimi čeljustmi. Z njimi tudi gnete vosek, ko gradi satje. Z njimi odgrizuje nesnago in nosi iz panja mrtve tovarišice. Zgornje čeljusti se ujemajo s hroščevimi. Za srkanje sladkega nektarja ima spodnje čeljusti in spodnjo ustno. Na njej moremo prepoznati vse tiste dele kot na hroščevi, a opravilu primerno so čudovito spremenjeni. Podaljšani so, sploščeni in žlebičasto upognjeni, da se vsi zlagajo v dolgo cev, po kateri drsi kosmati, na koncu nekoliko razširjeni jeziček kakor bat v sesalki. Čebelja usta so torej deloma grizalo deloma sesalo.

Čebelam nudijo cvetlice sladko pijačo v odprtih medovnikih, ki so kvečjemu nalahno prikriti, a vedno tako, da more do soka s svojim sesalom brez nasilja. Za nasilje pa je tudi prožno in lahko upogljivo sesalo, ki je vrhu tega še opremljeno z raznimi priveski, popolnoma nesposobno. Vse drugače pa je pri žuželkah, ki morajo s silo do svoje hrane, ker jim jo skrbno zastira najprej povrhna telesna koža, potem pri rastlinah še notranje stanične mretnice, pri živalih in človeku pa žilice. V to skupino spadajo poleg drugih žuželk tudi stenice; vse imajo temu primerna usta. Usta vseh vrst stenic so izvrstna bodala, ki morejo prodreti globoko v kožo, da jim dotekajo vedno nove množine žlahtnih sokov. Po številu ustnih delov se

Sl. 2. Vodni škorpion. Konec notranjih bodalnic.
lmx — leva bodalnica; dmx — desna bodalnica.

ujemajo z usti hroščev in čebel, a oblika jim je prav svojska. Vse je močno podaljšano in ne spodnja čeljust ne spodnja ustna nimata pipalk. Zgornja ustna je splošno nezatna trikotna kožna krpica, ki pokriva začetek žlebiča dolge štiričlenske spodnje ustne; v tem žlebiču ležé čeljusti. Spodnja čeljust daje steničjim ustom značilno zunanjo obliko. Ker je zlasti pri roparicah nalahno usločena, je močno podobna ptičjim kljunom. Zato jim kratko pravimo kljunec. Po njem jo vsa skupina stenice, škržatov, slinaric, raznih rastlinskih in drugih uši dobila ime: kljunate žuželke.

Po kljunčevi zunanosti moremo s precejšno gotovostjo presoditi, ali je stenica roparica, ali pa se hrani z rastlinskimi sokovi in krvjo. V tem primeru je spodnja ustna bolj ravna in členi so neenakomerno debeli. Če pa se proti koncu enakomerno tanjša in je morda še usločena, je to znamenje roparice.

V miru leži kljunec podvihan na prsi in sega pogosto do prvih zadkovih obročkov. Med ubodom je njegov položaj drugačen pri rastlinskih in kri sesajočih steniceh in drugačen pri roparicah. Pred ubodom sproži posteljna stenica kljunec in ga postavi skoraj pravokotno na telesno os in tako išče primerne mesto. Roparice pa ga zavijte še naprej, da jim leži skoraj v telesni osi. Morda bi kdo mislil, da zabode stenica cel kljunec v svojo žrtev. To se zgodi le redko. Navadno s koncem spodnje ustne samo objema čeljusti, ki prodirajo v kožo, in zapira ranico okrog njih (glej sliko 5).

Čeljusti, bodalne ščetine, so pri večini stenice malo daljše kakor spodnja ustna. So pa tudi stenice, ki imajo silno dolge bodalnice in jih mirujoč zvijejo v glavi. Pri pikanju jih s posebnimi mišicami potiskajo kar se dá daleč, pa kljub temu včasih ne dosežejo zadovoljive globine. V tem primeru se členasta spodnja ustna kolenasto upogne, da prodirajo bodalnice še globlje v plasti.

Konci vseh bodalnic so zelo koničasti in tvorijo skupno konico. Obstranski bodalnici imata še to posebnost, da sta na zunanji strani opremljeni s številnimi, nazaj obrnjenimi zobci. Njihova naloga je različna. Roparicam, ki lové razne male žuželke, črvičke, gosenice in podobno, pomagajo obdržati plen, dokler ne ohromi. Pri njih so ti zobci tako veliki, da samo na njih visi žrtev, ne da bi jo bilo treba stenici držati še s sprednjima nogama. Rastlinskim steniceam pomagajo pri trganju staničnih mrenic in so zato pri njih zelo močni, kar je razumljivo, če pomislimo, da so življenjski sokovi rastlin zavarovani z razmeroma močnimi in nepropustnimi mrenicami kakor zlato v zakladnicah. Stenica si mora z zobci vsako celico posebej odpreti, če se hoče okoristiti z njenim zakladom. Posteljna stenica ima sicer številne, pa razmeroma zelo majhne zobce. Saj imajo pa tudi manj opraviti kakor

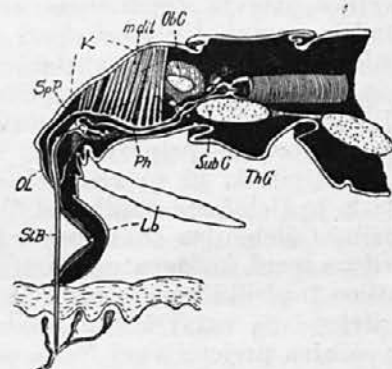
pri rastlinskih, ko kri in drugi sokovi niso tako skrbno zaprti, ampak prosto krožijo po žilicah. Stenica mora imeti le srečo, da na pravo »žilo« zadene in tedaj ji zaželena tekočina sama doteka, treba ji je le pohlepno srkati.

Zadeva pa vendar ni tako preprosta, zakaj »kri ni voda«. Po žilah že lepo polje, ko je na gorkem in so ji vse druge okoliščine pogodu. Toda če izpusti svoje uglajene poti, če morajo rdeča in druga krvna telesca skozi ranice v žilni steni, se zgodi nekaj čudnega. Hrapava brazgotina jih baje nekako razdraži, da izločajo iz sebe snovi, ki povzročajo, da se kri strdi. V njej se pojavijo pretenke nitke, ki vsevprek preprezajo krvno kapljico. Že prej precej gosto tekoča kri se še bolj zgosti; na površju kože se strne v kepico in rano zamaši. Podobno bi se zgodilo v steničjem kljuncu, ako ne bi imela posebne naprave, da ohrani kri tekočo.

Sl. 4. Posteljna stenica.

Podolžni prerez skozi glavo in začetek oprsja.

K — oglavje; mdil — požiralnikove sesalne mišice; OL — zgornja ustna; StB — bodalnica; Lb — spodnja ustna (v miru in med sesanjem); Ph — požiralnik; SpP — brizgalka za sok = jurček; ObG, SubG, ThG — živčevje. (Weber.)

Preden pa prodremo v to njeno skrivnost, si moramo natančneje ogledati še njene spodnje čeljusti. Pri vsej neznatnosti so vendar čudovito drobno izdelane. S prostim očesom in majhno povečavo seveda ni kaj posebnega videti. Zato oborožimo svoje šibko oko z drobnogledom. Slika 2 nam kaže konec spodnjih čeljusti. Če se zavedamo, da obe skupaj v naravi še petdesetinko milimetra nista debeli, se moramo čuditi, kako je mogoče, da je konica leve čeljusti še čolnčasto izdolbena in da se vanjo skriva konec desne čeljusti. S tem pa je doseženo, da obe čeljusti vbadata kot enotno šilo, ko zunanji bodalnici opravljata drugo nalogo. Pa je morala kljub temu obstajati še nevarnost, da se desna bodalnica upogne in zdrsne. Zato sta dobili obe, posebno pa leva, številne laske, ki se med seboj prepletajo. Posebno levi so važni, ker tesno objemajo desno bodalnico in jo drže v žlebiču. Ta povezanost notranjih bodalnic je važna pri vbadanju, a nič manj važna tudi pri sesanju. Zato ne bi bilo dovolj poskrbljeno, če bi bili tesno strnjeni samo na koncu, ampak v celi dolžini morata tvoriti nepropustno cevko. Dokler ležita v žlebiču spodnje čeljusti, ju ta drži skupaj in pokriva spočetka še gornja ustna. Da se prosti ob kolenasto upognjeni spodnji ustni ne moreta razmakniti, dosti dobro skrbita močni zgornji čeljusti, ki sta sedaj zunanji bodalnici in sta žlebičasti ter se tesno prilegata notranjima bodalnicama. Najučinkoviteje pa ju držé skupaj posebni spahi iz letvic in žlebičev, ali pa prepletajočih se laskov, ki so na njunem zgornjem in spodnjem robu. To vidimo dobro pod drobnogledom, če si napravimo prečne prereze kljunca, kakor jih kaže slika 3.

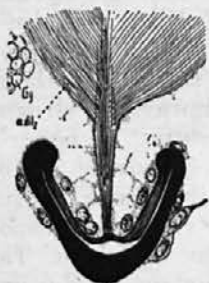
Sl. 3. Prečni prerez skozi kljunec. (Po Otto Geise.)

l — spodnja ustna; md — zunanja, mx — notranja bodalnica; hr — cevka za hrano; s — cevka za sok.

Na takih prerezih pa opazamo še nekaj posebno važnega. V prerezih kljuncev pri večini stenic vidimo, da sta namesto ene cevke kar dve, ki sta pa med seboj strogo ločeni po osrednjem spahu. Le z mrhovino se hraneče stenice imajo samo enojno cev. Čemu neki ta predelitev? To vprašanje se je pojavilo tudi prirodoslovcem. Jasno pa jim je postalo tedaj, ko so pazno zasledovali njun potek. Našli so namreč, da se zgornja, navadno širša cevka steka v požiralnik, tanjša spodnja pa se končuje pod požiralnikom in ima zvezo z neko posebno pripravo, ki je pri nekaterih stenicah na zunanaj nekoliko podobna mlademu jurčku (sl. 4).

Za dober korak smo se že približali rešitvi vprašanja. Preostaja nam samo še, da pazljivo opazujemo, kako delujeta požiralnik in tisti jurček pod njim. Najlepše bi seveda bilo, če bi mogli gledati v notranjost glave ter zasledovati vsak gib in njuno vsebino. Pa sta oba zaprta v debelo, neprozorno roževinasto škatlico oglavja. Zopet si moramo pomagati z vzdolžnimi in prečnimi prerezi skozi glavo. Seveda so to le nadomestki za pristno gledanje. Pa vendar so dobri pomočki, da po ustroju organov moremo sklepati na njihovo delovanje. Za ponazorilo bomo poskusili izslediti podobne priprave med izdelki človeških rok.

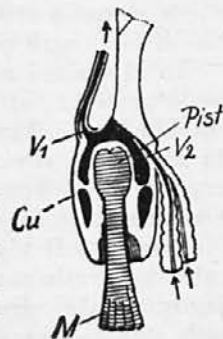
Požiralnik, ki se vleče skoraj skozi vso dolžino glave, je žlebičasta sesalka (sl. 5). Spodaj je močan roževinast žlebič (na sliki črn), v katerega se od zgoraj prilega tenak kožnat strop. Na tega so prirasle številne mišice (na sliki gornje niti), ki so z drugim koncem pritrjene na oglavju. Ko prodró bodalnice do krvi in se njen prijetni vonj dviga po cevki in ga obohajo kljunčeve čutnice, tedaj začno delovati te mišice, ki jih imenujemo sesalne. Kakor bi zvonile, se izmenoma raztezajo in krčijo ter kožnati krov valovito dvigajo in pogrezajo. Pod krovom nastaja praznina, ki vanjo vdira kri, pri rastlinskih stenicah pa stanični sok. Valovanje se začenja vedno pri sprednjem delu te sesalne priprave in se nadaljuje proti črevesu, kamor potiska vsesano tekočino. Da pa ta ne more nazaj iz črevesa, zapira črevo spredaj zaklopka.

Sl. 5. Požiralnik v prečnem prerezu. (Weber.) Spodaj požiralnik (črni del); mdil₂ — druga sesalna mišica; Gg — živčevje.

Rekli smo že, da kri ni voda. Voda se strdi šele pri ničli, kri pa že pri veliko višji toploti, če le izstopi iz telesa. Za posteljne stenice je torej življenjske važnosti, da ostane kri tekoča, saj drugače še tako bistroumno sestavljena sesalka nič ne pomaga. Zdrizasta protoplazma rastlinskih celic pa mora postati lahko tekoča. Za vse to skrbi oni jurček pod požiralnikom. Kakor hitro je stenica zabodla svoje bodalnice v kožo, že se zgane jurček (sl. 6). Kakor v starih ročnih ognjegasnih brizgalnah cilindri, tako se tukaj pred batičem polni in prazni zvonasti, votli klobuk. Kadar pritezna mišica potegne batič nazaj, se odpre majhna zaklopka in mehurček se napolni z neko tekočino, ki doteka po dveh cevčicah iz mehurjastih žlez. In glej, že ohlapni

batič skoči sam od sebe naprej in potisne kapljico v cevko, ki vodi v spodnji žlebič bodalnic, od koder se izlije v kri. Kakor opazuješ neko čudno mešanje in vrenje, če v gosto sladkorno raztopino počasi dolivaš vode, tako valovi tudi kri po tem soku in se redči. Najvažnejše pri tem pa je, da se ne more strditi. Zato gladko teče po zgornji cevki v požiralnik in od tod v prebavilo, dokler ga ne napolni do zadnjega kotička, če dá stenici mir pri tem poslu.

Sl. 6. Vzdolžni prerez skozi brizgalko. (Weber.)

V₁ — zaklopka v cevki proti kljuncu;
V₂ — zaklopka pri cevkah iz žlez;
Pist — batič; M — pritezna mišica;
Cu — zvonasti mehurček.

Vsak vsiljenec napravi v hiši zmedo in nered. Tak vsiljenec je steničji sok v človeškem organizmu. Tujec je in še nasilen po vrhu. Kjer se pojavi, se vname boj, ker hoče s svojo strupenostjo razorožiti in ohromiti domačine. Kakor v razdrtem mravljišču vse bega in mrgoli, tako hité tukaj razna krvna telesa na ogroženo mesto. Okolica vboda pordi, počasi zateka in začne močno skeletiti, kar človeka zbudi. Bela krvna telesa gredo sicer takoj na delo, da bi uničila sovražnika, a ta je prodril v prevelikih množinah in še vedno novi valovi prihajajo. Česar se dotakne, vse ohromi. Proti tej premoči je ves odpor zastoj. V hitrem curku teče kri po kljuncu. Drugekrat se je še večja ranica kaj kmalu zagatila. Ko je pogledala kri radovedno v beli dan, je bilo, kakor bi ptičar vrigel mrežo preko gostega vrveža rdečih krvnih telesc in ujela so se vanjo kot jata ptic. Nastal je zastoj, kri se jo zlepila in posušila. Ob steničjem soku pa je kri brez moči. Ne more se ustavljeti, ne more iz sebe izločiti rešilne mrežice, ki bi lovila krvna telesa, da bi zalepila ramo. Dokler prihajajo nove množine strupenega soka, je ves notranji upor zastoj. Šele potem, ko je prenehal strupeni sok, se posreči belim in drugim krvnim telescem, da ustavijo nadaljnje prodiranje. Nato preidejo v napad. Napadalci srkajo vbrizgani sok, sicer sebi v pogubo, a splošnosti v rešitev, ker ga s tem uničujejo. Nabrekli na počasi plahne, koža dobiva svojo navadno barvo, srbež ponehava. Navadno zavлада najkasneje v teku enega dneva v napadeni deželi zopet mir in red. Izginile so vse posledice neprijetnega steničjega pika, čeprav so zanj ustvarjene tako smotrne naprave.

SPALLANZANI: MIKROBI NASTAJAJO IZ MIKROBOV

Angleško Paul de Kruif, prevedla Marija Tratnikova

1

Leeuwenhoek je umrl, kako ga je škoda! Kdo ga bo nadomestil? Kdo bo nadaljeval študij o živalcah? — so spraševali učeni možje v Royal Society na Angleškem, v Parizu pa Réaumur in sloveči člani

Akademije. Toda ni jim bilo treba dolgo čakati na odgovor. Komaj je delfski vratar leta 1725 zaprl oči za dolgo spanje, ki ga je tako pošteno zaslužil, se je leta 1729 rodil drugi lovec mikrobov, tisoč milj stran, v Scandianu v severni Italiji. Spallanzani je bil čuden deček; čeburnjal je verze, ko je iz ila pekel potice, a pozabil na potice iz blata, ko je delal nerodne, otročje in okrutne poskuse s hrošči in stenicami, z muhami in črvi. Namesto da bi bil z vprašanji nadlegoval starše, je preiskoval živa bitja v naravi. Pulil jim je nožice in perutke ter jih poskušal prilepiti nazaj. Moral se je dovedeti, kako stvari delujejo; precej manj ga je pa skrbelo, kakšne bodo stvarce po poskusih.

Kakor Leeuwenhoek se je moral tudi mladi Spallanzani upreti želji svojih staršev, da je postal lovec mikrobov. Njegov oče, odvetnik, je storil vse, kar je le mogel, da bi se Lazzaro zanimal za dolga tóžna pisma. A mladič se mu je že kako izmuznil in šel metat ploske kamne po vodni gladini in ugibat, zakaj se kamni ne potopé in zakaj poskakujejo na vodi.

Zvečer so ga posadili pred dolgočasne šolske naloge, toda če mu je oče obrnil hrbet, se je fantič skoz okno zagledal v zvezde, ki so se iskriale na žametno temnem italijanskem nebu. Drugo jutro pa je o njih predaval svojim tovarišem, ki so mu zato vzdeli priimek »astrolog«.

O počitnicah se je razposajenec potikal po gozdovih blizu Scandiana, kjer je s široko odprtimi očmi naletel na peneče se izvirké in se ob njih zresnil. Domov se je vračal pogreznjen v misli, ki niso bile nič deške. Kaj je pognalo izvirké iz tal? Doma so mu pravili, da so že v starih časih privreli na dan iz solza žalostnih, zapuščenih lepih deklic, ki so se bile izgubile v gozdovih.

Lazzaro je bil ubogljiv, pa tudi pretkan, zato ni ugovarjal očetu, a sam zase držal »figo« in se odločil, da bo nekega dne kar sam odkril pravi zakaj in od kod studenci.

Mladi Spallanzani se je, kakor nekdanj Leeuwenhoek, odločno namenil, da bo odkrival skrite stvari v naravi, a ubral je drugo pot, da dospe do znanstvenika. »Oče me sili, naj študiram pravo, kajpa,« je preudarjal. Zato se je na videz zanimal za sodne akte. Kadar koli pa je imel kaj časa odveč, je študiral matematiko, grščino, francoščino in logiko. O počitnicah je še vedno opazoval studence in kamne, ki so poskakovali na vodi, in sanjaril, da bo nekoč razumel silne ognjemete vulkanov. Prekanjenec je obiskal znamenitega učenjaka Vallisnieri in povedal velikemu možu, kar je pač vedel. »Saj ti si se rodil za znanstvenika,« mu je rekel Vallisnieri, »ti prav po neumnem zapravljáš čas, ko študiraš pravo.«

»Gospod, oče mi je ukazal.«

Nejevoljen je šel Vallisnieri k očetu Spallanzaniju in ga oštel, ker zgolj iz koristoljubja zapravlja Lazzarove talente. Rekel mu je: »Vaš deček bo še velik učenjak, ki bo Scandianu v čast in slavo; saj je kakor Galilei.«

In zvití mladi Spallanzani je z blagoslovom svojega očeta odšel na vseučilišče v Reggio, da bi se izobrazil za znanstvenika.

V tem času so bili znanstveniki že veliko bolj v časteh kakor tedaj, ko je Leeuwenhoek začel brusiti leče. Člani Nevidnega kolegija se niso več sesta-

jali v kletah ali drugih temnih prostorih. Parlamenti in kralji so velikodušno podpirali učena društva. Zdaj ni bilo samo dovoljeno dvomiti v vraže, marveč že kar moderno. Vnema in spoštovanje do stvarnega raziskovanja narave sta si začela utirati pot v samotne delavnice filozofov. Voltaire se je za nekaj let umaknil v samoto francoskega podeželja, da bi proučil velika Newtonova odkritja in jih približal ljudstvu v svoji domovini. Znanost je prodrla celó v nenravne in sijajne salone, kjer so Madame de Pompadour in drugi vodje družbe duhovičili in sklanjali svoje glave nad prepovedano Enciklopedijo.

Ljudje Spallanzanijevega bleščečega stoletja so se živo zanimali za vse, za mehanizem zvezd in za življenje živalic. Sto let prej je nosil kožo naprodaj, kdor se je smejal tēpastim živalskim spakam, ki jih je Aristotel tako resnobno uvrstil v svojo knjigo o biologiji. Zdaj pa se je smel že kar vsak norčevati iz njegovega imena in vsakemu si lahko javno zašepetal: »Aristotel se ne zlaže, čeprav laže.« Vendar je bilo na svetu še dosti nevednosti in navidezne znanosti, celó v Royal Society in po Akademijah. Spallanzani, ki se mu ni bilo treba več bati dolgoveznih pravnih preprirov, si je vneto prisvajal različne vednosti in proučeval vsakovrstne nauke, a ne da bi slepo verjel veljavam, pa naj so bile še tako slavne. Rad se je družil z najrazličnejšimi ljudmi, s škofi in profesorji, z uradniki in tudi s potujočimi igralci in pevci.

Bil je živo nasprotje Leeuwenhoek, ki je s tolikšno potrpežljivostjo brusil leče in ogledoval stvari dvajset let, preden je učeni svet kaj zvedel o njem. Spallanzani je že s petindvajsetim letom prevajal klasične pesnike in kritiziral zelo občudovani italijanski prevod Homerja, ki je tačas veljal za zglednega. S sijajnim uspehom je študiral matematiko pri svoji sestrični Lauri Bassi, sloveči profesorici v Bologni. Zdaj je zaresno metat kamne na vodno gladino in spisal tudi znanstveno razpravo o gibanju kamnov na vodi. Postal je katoliški duhovnik in bral maše. Tako je nekoliko laže živel.

Na tihem je zavračal vsako avtoriteto, vendar si je skrivaj pridobival zgolj svetno naklonjenost mogočnih veljakov, da je mogel delati nemoteno. Še preden je imel trideset let, je bil imenovan za profesorja na univerzi v Reggiu; njegova predavanja so študentje poslušali z največjim navdušenjem. Tu je izdal svoje prvo delo o živalcah, o tistih čudovitih majhnih bitjih, ki jih je odkril Leeuwenhoek. Začel je poskuse z njimi, ko so že grozila, da se vrnejo v oni nepoznani svet, od koder jih je izvlekel Holandec.

V tistem času se je zaradi živalic vnel silo hud prepir; a če se ne bi bil, bi morebiti še stoletja ostale le znamenitosti, ali pa bi jih bili ljudje popolnoma pozabili. Vprašanje, ki so zaradi njega zasovražili dobri prijatelji drug drugega, je bilo na kratko tole: ali se morejo živa bitja pojaviti tudi sama od sebe, ali vsako živo bitje mora imeti roditelje? Ali je Bog v prvih šestih dneh ustvaril vse rastline in vse živali in ostal le še upravni gospodar vesoljstva, ali marveč še zdaj kaj dovoli in stori, da se nove živali spočno brez roditeljev, »samo od sebe«?

V Spallanzanijevem času je bilo javno mnenje na strani tistih, ki so trdili, da se more življenje spočeti samo od sebe. Velika večina čustvenih ljudi je verjela, da mnogim živalim ni treba imeti roditeljev,

da so prav lahko nesrečni nezakonski otroci gnusnega izroda v grdi umazaniji. Iz tiste dobe imamo na primer nedvomno dober zapis, kako si lahko pridobimo lep roj čebel: Vzemite mladega junca, pobijte ga z udarcem na glavo, zakopljite ga pokonci, rogovi pa naj štrle iz zemlje. Tako ga pustite mesec dni, potem odžagajte rogove — in izlelet vam bo čebelji roj.

2

Celó znanstveniki so bili takšnega mnenja. Angleški prirodoslovec Ross je učeno proglasil: »Dvomiti, da bi se čebele in ose ne izlegle iz kravjega govna, se pravi dvomiti v pamet, v smisel in skušnjo.« Celó tako sestavljenih živali, kakor so miši, ne zaróde le miši. Kdor ne verjame, naj gre v Egipt; tamkaj bo videl polja, ki po njih kar gomaze miši, spočete iz nilskega blata, v veliko nesrečo prebivalcem!

Spallanzani je poznal vse te storije, ki so jih mnogi pomembni ljudje imeli za stvarna dejstva, še več in še čudnejše pa je bral. Opazoval je študente, ko so se prepirali in poskušali dokazati, da se morejo miši in čebele spočeti same od sebe. Poslušal je, verjel pa ni. Na tihem si je mislil svoje. Veliki napredki v znanosti čestokrat izhajajo iz preduverjenosti, iz idej, ki niso privzete od drugod, ampak so se porodile naravnost iz znanstvenikove glave, iz pojmov, ki so živo nasprotje tačasnega gospodovalnega praznoverja. Spallanzani je imel zelo izrazito mnenje o možnosti samohotnega spočenanja. Po njegovem je bilo spričo dejstev bedasto misliti, da bi se mogle živali — najsi bi bile tudi neznatne Leeuwenhoekove zverinice — izleči na slepo srečo iz kakšne stare reči ali grde umazanije. Postava in pravilo morata veljati tudi za njihove spočetke, tudi zanje morata biti nekje vzrok in posledica. A kako bi to dokazal?

Ko je nekega večera samotaril doma, se je nameril na neko knjižico, ki je bila na oči kaj navadna in preprosta. A iz nje je zvedel, kako naj se po novem loti vprašanja o spočenanju življenja. Pisec knjižice ni kaj dokazoval z besedami, pač pa eksperimental in izsledke prikazoval razločno in razumljivo. Spallanzani je minila zaspanost, pozabil je, da se že dani; bral je, bral.

Bral je storije o spočenanju črvov in muh in o razumnih prosvetljencih, ki so trdno prepričani, da se črvi in muhe izležejo iz nagnitega mesa. Ko pa je prebral poročilo o poskusu, ki je ves ta nesmisel enkrat za vselej odpihnil v zrak, so mu oči od začudenja skoraj skočile iz jamic.

»Velik mož je Redi, ki je spisal tole knjigo,« si je mislil Spallanzani in upihnil svečo. »Kako zlahka je razjasnil prepirno vprašanje! Vzame ti dva lonca in v vsakega položi kos mesa. Enega pokrije s tanko tkanino, drugega pa nič. Potlej opazuje oba in vidi, da sedajo muhe na meso v nepokritem loncu; čez nekaj časa zapazi na njem zapljunke in nato nove muhe. Pogleda v vrč, ki je pokrit s tkanino; tam ni ne zapljunkov in ne muh. Kako je to preprosto! Odvisno samo od tkanine, ki brani mušjim samicam do mesa. In kako pametno! Ljudje so tisoč let zaman izgubljali besede, ko so se pregovarjali zaradi tega; niti eden pred njimi pa se ni domislil, da bi napravil ta preprosti poskus, ki vprašanje trenutno pojasni.«

Precej drugo jutro se je lotil dela, ki ga je zanj navdušila drobna knjižica, a ne da bi poskušal z mu-

hami, ampak z mikroskopičnimi živalcami. Kajti vsi profesorji so prav takrat trdili, da se muhe menda res izvalé iz jajčec; drobne, nevidne živalce pa da gotovo nastajajo same od sebe.

Spallanzani se je tedaj po šušmarsko začel učiti, kako je treba gojiti neznatne zverinice in kako je treba rabiti mikroskop. Pri tem je nekajkrat naneslo, da je razbil velike, drage steklenke in si obrezal roke. Kdaj pa kdaj je tudi pozabil zbrisati leče, da je skozi motna stekla videl drobne živalce čisto zameglene, kakor je komaj moč spoznati klena v vodi, ki jo skali ribiška mreža. Silno se je togotil, kadar je naredil kaj narobe; ni bil tako trmasto delaven kakor Leeuwenhoek. A kljub neučakljivosti je bil vendarle vztrajen. Na vsak način je hotel dokazati, da je bajaranje o samohotnem spočenanju drobnih živalic samo bajka in nič več. Toda — stoj! »Če hočem le dokazati, da imam prav jaz, to še ni znamenje, da sem pravi znanstvenik! Najprej se moram naučiti slediti dejstvom in se otresti svoje preduverjenosti.« Vztrajno in potrpežljivo se je torej privajal opazovanju živalic. Trudil se je, da bi se znebil nečimrnosti svojega duha in se iz rade volje podvrgel tudi razločnosti izsledkov.

V tem času je še neki drug duhovnik sodil o sebi, da zna delati poskuse. Pisal se je Needham in postal na Angleškem in na Irskem splošno znan, ker je »izsledil«, da se drobne mikroskopične živalce čudežno plóde iz soka pečene jagnjetine. O svojih poskusih je poročal Royal Society in učeni gospodje so se blagovolili zanimati zanje.

Razlagal jim je, kako je vzel z ognjišča vročo pečeno jagnjetino in odcedil sok v steklenko, ki jo je tesno zamašil s probkovim zamaškom, da bi drobne živalce ali njihova jajčeca ne mogla priti v mesni sok iz zraka. Vrhu tega je steklenko s sokom pečene jagnjetine vtaknil še v vroč pepel, da bi ostala dlje vroča. Dobri Needham je pač menil: »To bo zatrdno uničilo katere koli male živalce ali njihova jajčeca, ki so morebiti ostala v steklenki.« Potlej jo je postavil na stran. Ko jo je čez nekaj dni odprl, se je prepričal, da se je zgodil nenavaden čudež. Z lečo je preiskal tvarino v steklenki in videl, da so v njej gomazele živalce.

»Odkritje je sila važno,« je vzklikal Needham, »saj so se drobne živalce mogle izleči edino iz pečenkinega soka. Iz stvarnega poskusa torej sledi, da se more živo bitje spočeti samohotno iz mrtve tvarine!« In pristavil je, da tako umetnijo pogodi tudi semenska ali mandeljnova zavrelca, ne samo mesni sok.

Needhamovo odkritje je navdušilo Royal Society in ves izobraženi svet. To že ni bila več bajka babice.

(V drugo naprej.)

SLIKAR ALBERT SIRK

Čeprav prebivajo Slovenci tako blizu morja in so se celó prav na morski obali ohranile slovenske nasebine prav do naših dni, je naravnost presenetljivo, kako malo se zanimajo za morje in kar je v zvezi z njim. Pa ne le na gospodarskem polju, tudi v našem duhovnem življenju je morju odkazanega le malo, da ne rečem: skoraj nič pozornosti. Tako tudi v slovenski upodabljaljoči umetnosti do zadnjega skoraj ni bilo morskih motivov, ali pa le izjemoma in mimogrede.

Albert Sirk: Lastni portret (1933).

Saj so posamezni naši slikarji tu in tam ustvarili nekaj del ob morju, pa to so le bolj pokrajinske slike z obale, ne pa res pravi pomorski motivi, pristne »marine«, kot pravimo takim slikam. Poznamo Groharjev »Devin«, vrsto Sternenovih pokrajin s Primorja, Marčičeve pomorske motive, od mlajših pa so mimogrede slikali marine Jakac, G. A. Kos, Pavlovec, Zupan in drugi. Prvi resnični slikar morja med Slovenci pa je Albert Sirk.

Ni čudno, da se je ta slikar precej spočetka posvetil skoraj izključno slikanju morja, saj je po rodu in mladosti tesno zvezan z njim. Rodil se je 26. maja 1887 v Sv. Križu pri Trstu, tam kjer živé še dandanes že stare slovenske ribiške družine in kjer se je ohranilo do naših dni še živo izročilo o Lepi Vidi. Sin svetokriških ribičev je tudi Sirk. Tako mu morje že od zgodnje mladosti ni bil tuj element, temveč je rasel z njim in se tako spojil z njim, da je le naravno, če je v svoji prvi dobi slikal skoraj izključno morske motive.

Prve slikarske nauke je dobil na obrtni šoli v Trstu, akademijo pa je obiskoval v Benetkah, študiral pri slikarju Titu in dokončal nauke z odliko. Na končni razstavi je dobil kot prvi tujec najboljšo nagrado. Spopolnjeval se je po dovršeni akademiji še drugod po Italiji in se učil ob starih mojstrih. Ko so ga po vrnitvi domov vzeli k vojakom, se je odločil za mornarico, kjer je ostal dolgih deset let. Tod je imel še precej prilike in možnosti gojiti slikarstvo. Iz tega časa izvira vrsta uspelih marin, ki ob vsej priučeni tehniki in še tujem pojmovanju vendar le časih že kažejo stremljenje mladega slikarja, najti svojo pot.

Po vojski je nekaj časa poučeval risanje na gimnaziji v Trstu, ko so ga tam kot zavednega Slovenca odpustili, pa na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri

Sv. Jakobu v Trstu, dokler ni bil prisiljen zapustiti domači kraj. Živel je nato nekaj časa v Ljubljani, nazadnje pa je dobil mesto pogodbenega učitelja risanja na meščanski šoli pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah, kjer živi še danes.

Albert Sirk je značilen primer umetnika, ki se je moral z dolgotrajnim študijem in velikim trudom otresti strogo formalistične italijanske šole, da je mogel odkriti in podati svojo pravo podobo. Zato se je razmeroma precej kasno razvil do svojkega izraza. Po značaju je pristen sin našega Krasa, trd na videz, zdrav in krepak, v globini duše pa dovteten za vse lepo in prežet s čustveno toplino, pravi romantik in poet barve. Dolga je bila pot od gladke, sladkobne oblike, katere so ga naučili na Beneški akademiji, do prvih poskusov, izraziti samega sebe, podati toplo svoje čustvo in lastno doživetje, ne glede na priučene formule in tuje oblike. Po tehniki bi ga prišteli impresionistični šoli, saj njegove sočne, žive barve kar trepečejo v morju luči.

Poglavitni predmet njegovih slik je morje: morje v najrazličnejših letnih in dnevnih časih, morje pod žgočim soncem, v viharju, ob sončnem zahodu in v deževnem popoldnevu. Z velikim veseljem in tudi znanjem slika ladje, ki se ne zdé samo okrask in štafaža, temveč bistven del morja. Z enako ljubeznijo se je posvetil upodabljanju življenja ribičev, mornarjev, delavcev v ladjedelnicah. Saj sam iz svoje izkušnje dobro pozna vse te ljudi in njihovo težavno in nevarno delo, katerega pa le ne opusti nihče, ki ga je — kot tudi slikarja samega — zmamilo in zajelo morje.

Po preselitvi v naše kraje je seveda zajel slikarja drug svet, ki ga zdaj upodablja s svojo paletto. Zlasti ga zanima pokrajina na našem jugu, kjer sonce močno pripeka in kjer žaré najrazkošnejše barve. S popotovanjem po romantični Južni Srbiji je prinesel zbirke vzhodnjaških motivov iz Skoplja, Ohrida, Bitolja. Pa tudi sicer se je obseg njegovega slikarstva razširil. Z zmeraj večjo vnemo se posveča slikanju portretov, tihožitij, pa tudi seveda pokrajin. Nekaj prav lepih spominja na to, da živi slikar sredi sončnih Slovenskih goric. Dela največ z oljem, slika pa prav spretno tudi z akvarelnimi barvami, je pa prav tako dober risar. Kot ilustrator se je udeleževal že v Primorju, kjer je sodeloval pri raznih slovenskih listih, kot so bili Novi rod, Novice, Naš glas. Poskušal se je pogostoma kot karikaturist, zase se ukvarja tudi z modeliranjem. Po preselitvi ga najdemo med sodelavci nekdanje ljubljanske Ilustracije, še zdaj ga pa pogostoma vidimo v mladinskem listu Naš rod. Zelo posrečeno je ilustriral Toneta Seliškarja povest »Bratovščina Sinjega galeba«, ki jo je leta 1936 izdala ljubljanska Mladinska matica. Iz te lepe knjige, ki je izšla prav tako s Sirkovimi ilustracijami tudi že v hrvaščini, objavljamo več risb.

Sirk je že večkrat razstavil, zlasti je pokazal veliko število del leta 1927 pri Sv. Ivanu v Trstu. Udeležil se je razstav v Trstu, na Reki, v Opatiji in Gorici, nato pa nastopil na mnogih umetnostnih prireditvah v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, pa tudi izven države v Londonu in drugod. Lani je za petdesetletnico rojstva priredil troje lastnih razstav v Mariboru, v Celju in v Skoplju.

Njegove slike so večinoma v zasebni lasti, zastopan pa je tudi v ljubljanski Narodni galeriji. Več slik je na kraljevskem dvoru v Beogradu, pri prosvetnem ministrstvu, celó madžarski regent, bivši avstrijski admiral Horthy, ima Sirkove marine.

Kar Alberta Sirka predvsem odlikuje, je nenavadna vztrajnost, resnoba in pridnost ter neugnano hotenje, povzpeti se zmerom više in više. Pri tem je do skrajnosti pošten v svojem delu, zato je brž prestal povojno bolezen, ki se ga je lotila kakor domala vseh mlajših umetnikov. Iz te njegove ekspresionistične dobe mu je ostal komaj spomin, zraven pa zmožnost izostrenega pogleda na svet in še krepkejšega izraza. Sicer pa skuša v svojem tesnem okolju vzdržati kar najbolj stik z duhovnimi tokovi doma in v tujini. Spopolnjevat se v slikarstvu, kateremu se je predal vsega. Seveda je v ozkih razmerah, kjer živi, težko doseči visoke cilje, ki si jih je stavil. Bilo bi zanj in za naše slikarstvo velika korist, če bi mu bilo omogočeno priti vsaj v Ljubljano. Po svojem dosedanjem resnem in vestnem umetniškem delu to gotovo zasluži.

K. Dobida.

NOVE KNJIGE

F. S. Finžgar: **Sedem postnih slik.** Studenci žive vode II. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1958. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. — Pisatelj Finžgar je izdal v drobni knjižici lanske postne govore, ki jih je imel v ljubljanskem radiu. Sam jih naziva postne slike, ker se mu kot govori ne zdijo zadosti izdelani. Toda prav to, da so misli samo nakazane, morda še bolj kakor dovršeni govori dosega namen knjige. Slike v svoji nazornosti in kratkosti primejo in same od sebe dalje učinkujejo. Vernik ne prihaja samo poslušat postne govore, marveč se mora vrniti v vsakdanje življenje tako, da misli, ki jih je bil slišal, v njem dalje živijo in snujejo, pripravljajoč v duši zresnitev in poglobitev. Pisatelj je trezen, moder, razsoden in izkušen poznavalec človeškega življenja. V postnih slikah z veliko zrelostjo posvėti v razrvanost današnje človeške družbe in pokaže na njene največje rane: ljudje rastejo in živijo brez smisla za premagovanje, mladina dorašča in dozoreva v kvarnem ozračju slabe družčine, razjeda jo dvom in vodi psihoza mase. Ta razmišljanja dajo pisatelju gradivo za štiri postne slike. Svetopisemske osebe, ki jih poznamo iz Jezusovega trpljenja, postavi za ogledalo današnjemu času. Iz razrvanosti današnjih dni pelje samo ena pot: vera in verska vzgoja. Zato kliče pisatelj staršem: Dajte otrokom Boga! in odraslim: Približajte se Bogu v velikonočni spovedi! Sedma slika pelje pod križ, kjer trpi Odrešenik. Stotnik in Marija naj bosta zgled poguma v veri in moči v trpljenju. Taka knjiga res vzgaja! Naj bi prišla čim večjemu številu v roke!

Pavel Slapar.

Anton Coolen: **Brabantski rod.** Prevedla Dora Vodnik. Leposlovna knjižnica 26. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1937. Str. 206. — Holandska književnost, ki nam je v marsičem sorodna, nam je zadnji čas že precej znana. Toliko vedrine in zdravja diha iz njenih del, da nam je po tistih, ki iščejo ves smisel v tvarnosti, holandska lepa knjiga osvežitev. Pričujoči roman je idilična podoba preprostih brabantkih ljudi, ki živé svoje vsakdanje življenje z zaupanjem

tudi takrat, ko skali čisti vir njih ljubezni in dela prekipela strast, prinašajoča smrt. Nad usodo dekleta, nihajočega med dvema fantoma, bedé oči modrega župnika, ki rešuje tudi šegavega mizarja, obdarjenega z otroki, pa še nevernega tovariša notarja. Župnik nastopa v vsem tem življenju kot nekak simbol božje misli, vodeče ljudi mimo zunanje urejenosti v notranje odrešenje, ki ga je vsakdo po svoje deležen. Pisatelju se je zelo posrečilo, poustvariti otroško preprosti in zaupni izraz teh ljudi, bodisi kmetov bodisi izobražencev. Prepričal nas je, da smo bistvu življenja in Bogu najbližji, kadar smo najbolj preprosti in kadar sledimo klicu v sebi.

V.N.

Hildur Dixelius: **Sara Alelia.** Prevedel France Vodnik. Leposlovna knjižnica 27. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1937. — Doslej nam neznan švedska pisateljica se uvršča med prevode iz del nordijskih tovarišic Selme Lagerlöf in Sigrid Undset. Na te zadnje »Kristino« nas tale roman po svojem zgodovinskem vonju in oblikovanju »močne žene« dokaj spominja. Sara Alelia rase pred nami od svoje mladostne zablode preko očiščevanja v modro ženo, ki rešuje ljudi, vodi svojega sina in vnuka, oba protestantska pastorja. Pisateljica je oživila pokrajinsko svojskost švedske Laponske, orisala poleg naslovne osebe še nekatere močne in zanimive postave — zlasti duhovnika Norenijusa — ter vrsto dejanj, ki ne potekajo le iz vnanjih pogonov, marveč iz skrivnostnega prepletanja človeških odnosov in usodnosti duševnega življenja. Iz romana govori deloma neposredno junakinja sama s svojo kroniko, ki razkriva vse njene duhovne korenine. V njeni zgodbi pa je pisateljica izoblikovala izreden lik žene, boreče se za lastno odrešenje in za rešitev svojih potomcev ter najbližjih. Močna je v zaupanju v Gospoda, njena moč izžareva svojo odrešilno luč na vso njeno okolico.

V.N.

Florence L. Barclay: **Rožni venec.** Roman. Priredil in poslovenil Blaž Poznič. Ljudska knjižnica Jugoslovanske knjigarne 1937. Strani 184. — Pri nas izide marsikatero delo, ki nam boža srce in čustva, toda zgubi svojo upravičenost, kakor hitro mu le nekoliko z razumom pretehtamo njegovo vrednost in pomembnost. Rožni venec, ki ga je »priredil in poslovenil« B. Poznič, je mehko, žensko intimno pisan roman, a je daleč odmaknjen v aristokratsko okolje, v sentimentalni, romantični svet, kakor da hoče biti le ganljivo branje za doraščajoča dekleta. Po svoji književni vrednosti je roman lep, izdelan in topel. Toda ko človek po branju takega romana odpre ušesa in oči, zagleda okoli sebe resničnost, ki je čisto nekaj drugega od one v knjigi. Zato je vprašanje, koliko je prav, utapljati se v tuj svet, ki je tako daleč od našega. Bolje bi bilo pač prevajati in izdajati kaj resničnejšega, kot so te ganljive, še tako dobro pisane aristokratske zgodbe.

Viktor Smolej.

Mara Husova: **Živa plamenica.** Mohorjeva knjižnica 99. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju 1938. Ilustriral Slavko Pengov. Str. 240. — Pričujoča knjiga je ponatis naslovne povesti iz lanske Mladike. Glavni okvir povesti so naši ljudje v diaspori, »na jugu« — zelo pečeče vprašanje Slovencev! Doli naši ljudje propadajo ne samo versko in narodno, ampak predvsem tudi družabno in moralno. Zgubé stike z domovino, živo-

tarijo ter so zgubljeni za vse višje cilje. Pisateljica sicer dogajanja v začetku povesti krajevno, najbrž namenoma, ne opredeli točno, vendar bi jaz kraje brez strahu kar določil in imenoval, ker izražanje »na jugu« ne spada v sicer strogo realistični slog. S tem bi tudi nedomače okolje zrinil bolj v ospredje, saj se ti sicer večkrat zazdi, da se vse dejanje vrši na Slovenskem. Okolje ima sicer pisateljica za važen činitelj v izpreminjanju usod. Drugi okvir povesti je Primorska, od koder je glavna junakinja doma (Kraševka). Jedro povesti je problem našega uradnika v diaspori, problem njegovih osebnih razmer (zakon), posebej še vprašanje mlade samske uradnice na jugu. Naša junakinja, Zala Trdinova, je iz teh nesrečnikov še nekako idealistično izbrana, ker nosi v sebi ogenj ustvarjalne sile. Kakor je boj in nesporazum v zakonu dveh mladih zunanje utemeljen z nevzdržnimi razmerami, tako je notranji konflikt v problemu, ki ga je že Župančič lepo izrazil v pesmi »Umetnik in žena«. A v žrtvi in odgovori junakinja zmaga in še svetleje zagori kot »živa plamenica«. Po tem poudarku in bolj podanih ženskih tipih se čuti, da je povest pisala ženska roka. Izmed moških značajev je krepko risan dr. Belič. Vsekakor nam manjka takih sodobnih ženskih izpovedi. Slog je preprost, jasen in klen. Povest se gladko bere. Ilustracije Slavka Pengova so zares umetniške.

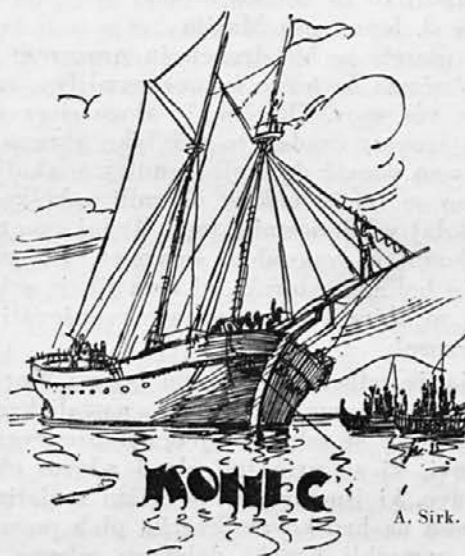
Leopold Stanek.

Škafar I: **Družba sv. Mohorja in Slovenska krajina.** Celje 1937. Str. 32. — Zgodovina Mohorjeve družbe je zlasti z literarnega stališča malo obdelana ali nič. Bolje je preiskana njena zunanja zgodovina, njen organizacijski razvoj. Tudi Škafarjeva brošura podaja izsek iz te zgodovine: širjenje Mohorjeve knjige med prekmurškimi Slovenci. Tudi Prekmurje je bilo v preteklosti najbolj vezano s slovenskim osrednjim jedrom po Mohorjevih knjigah. Pisatelj v knjižici obravnava pomen in razširjenost MD od 1868 do 1936 v Prekmurju: od kod se je knjiga širila, kdo so bili njeni širitelji in kakšne so bile ovire. S tem podaja nekaj zanimive kulturnopolitične zgodovine te svojevrstne pokrajine. Zakaj ima Prekmurje po prevratu razmeroma tako majhno število udov, o tem pisatelj ne sodi, dasi dá misliti dejstvo, da je bilo 1936 samo 35 udov MD več kot pred prevratom. Da je Mohorjeva knjiga tako malo razširjena med prekmurškim ljudstvom, so po moje v glavnem tile vzroki: Prekmurci še vedno uporabljajo tudi svoje narečje za književni jezik poleg slovenščine, zato v masi niso toliko spretni v branju knjig, pisanih v književni slovenščini. Dalje so zlasti starejši knjig in časopisov manj vajeni in njihove prosvetne organizacije so mogle manj storiti za ljudsko izobrazbo kot društva po Kranjskem ali Štajerskem. Eden najtežjih vzrokov pa bo ta, da hodijo Prekmurci v vsaki starosti daleč okoli po svetu, kar ima za posledico, da imajo manj stika z zemljo, z domačo govorico in zlasti domačo knjigo kakor n. pr. kakšen Gorenjec, ki se vedno drži med svojimi gorami. Negotovost in nestalnost, neprestano garanje in stiska ne vzbujajo ljubezni do knjige. Vendar pa je gotovo, da bo posebno mladi duhovniški rod, ki je izšel iz šol po prevratu in iz mariborskega semenišča, lahko zelo uspešno nastopil za širjenje slovenske knjige med Prekmurci. Vsesplošen kulturni dvig po prevratu jim bo delo lajšal.

Viktor Smolej.

Ivan Cankar: **Jernej szolgaleány és az ő igazsága.** — Mihaszna Marko és Mátyás király. Fordította dr. Pavel Agaston. Budapest 1937. Nyugat. — Po »Hlapcu Jerneju« pozna Cankarja in Slovence ves evropski in ameriški kulturni svet. Potem ko je bilo to delo prevedeno tudi že v angleščino in ruščino, je sedaj izšlo v madžarsčini, obenem s »Potepuhom Markom« in »Kraljem Matjažem«. V odličnem prevodu (kot pravi tudi madžarska kritika) je predstavil Madžarom Cankarja naš rojak dr. Avgust Pavel (Mladika je pisala o njem leta 1936), pesnik in jezikoslovec. Dasi smo z Madžari sosede, vendar doslej skoraj nič ne poznamo drug drugega kulture, zato je tako dejanje nad vse pomembno za naše zблиžanje. In res poudarjajo sedaj madžarski ocenjevalci te knjige, da so spoznali doslej neznani jim narod Slovencev in da bo Cankarjeva zasluga, če se bodo odslej za Slovence bolj zanimali. Knjiga ima tudi kratek uvod o Cankarju.

V. N.

DOM IN DRUŽINA

LEPA SI, ROŽA MARIJA!

Joža Likovič

Majniška jutra, blaženi Marijini večeri in mir božji. Oblaki so se spustili nizko nad Barje in strmijo. Tišina je tako polna in veličastna, da se čuti pozibavanje in drhtenje vejice španskega bezga, ki čemi sredi okopanega in urejenega vrta kot zvest čuvar ter se sladko dobrika ljubi pomladi. Grmičevje, ki je zaradi zime in ledene zmrzali počrnelo, je zopet belo in ljubko; steze so posute s svežim, lesketajočim se peskom, ki bo znal skriti nekatero sled. V mlačnem vetru mineva večerna zarja, njen odsvit trepeče kakor rdeča gloriola nad molčečim stvarstvom.

Z ulice se začuje pritaženo govorjenje, ljudje se vračajo od šmarnične pobožnosti. Pred skromnim znamenjem ob sosedovi hiši se je zatrnila lučca, otročki so prinesli nebeški Kraljici naročaj cvetja in vencev. Nekje je zaščebetel poreden kos in se spustil za

abranki. Sredi neba se je razbistrila prva zvezda, prijazna znanilka sreče in pokoja.

Tudi naša družina z malo Marijo je ta večer vnovič pozdravila majniško Devico, zarjo in radost pravičnih src. Po jedi smo se zbrali v srednji sobi z razgledom na hrib in živo zelenje. Otroček je vzel v naročje svojo punčko, se umaknil v kot in z nami prisluhnil. Večer je bil en sam miren, svetel sen, ob katerem smo pozabili na dnevne bridkosti in zadrege. Zvonovi so pobožno izpolnili obljubo in se poslovili z nežno pesmijo: Ave Marija! Zvečerilo se je. Mesec je za hip zgrešil sinočno sled, mlečna meglica, ki se je začela zaznavati po vrtovih, ga je zadržala. Preden smo odšli k počitku, nam je zapela Marija še šmarnično pesmico. Spočetka se je nekoliko obotavljala in odkimavala z glavico, da so se posuli mehki, pšeničnosvetli kodrčki po licih. Tako je bilo zaradi njene zadrege tihožitje še lepše in ljubkejše! Na prigovarjanje je odložila Evico, po svoje nabrala ustnici ter ganljivo in mehko zapela:

»Lepa si, lepa, roža Marija...«

Njen glasek je bil droben in prozoren; besedilo ji je bilo včasih še težko in nerazumljivo, vendar je dokončala ves spev. Otroček je zloge sicer neenakomerno zategoval, vendar je pel tako zbrano in ganljivo, da smo vnovič doživeli trenutek neskaljene sreče, ko smo se vsi še enkrat oklenili nebeške Marije, kakor nekaj v mladostnih dneh. Tedaj smo napravili v oknu hodnika nepozabne šmarnice, jih okrasili s cvetjem in belimi zastorčki, ki nam jih je sešila mati. Tam smo se zbirali, tam smo se navduševali za lepe cilje in vzore!

Marija je odpela vso pesem o roži Mariji! Med ponavljanjem posameznih kitic so nastali kratki presledki; tedaj so se odzvali njenemu prepevanju tisočeri odmevi, ki so prihajali skozi odprto okno. Neznatne trave, ki jim drugujejo črički z zlatimi srčki, dehteča rosa na hruškovem cvetju, plah pogovor senc in vetra, zamolkli koraki delavcev, glasna skrb za vsakdanji kruh, šum iz mesta, vse to se je pridruževalo prepevanju naše Marije. In končno se tudi jaz nisem mogel ubraniti preprostemu in krotkemu petju. Tiho sem ubral napjev na klavirju in spremljal otrokovo petje do konca, dokler nas niso ločili svetli mrakovi od pozemskih tal in vsakdanjosti. Nato se je razgrnila nad nami bela majniška noč, podobna čudovitemu šotoru, ki ga niso napravili slabotni prsti, temveč so ga pripravile roke angelov, ki so ponavljali z nami:

»Lepa si, lepa, roža Marija!«

NAŠI GOSTJE

Štefanija Humek

Naši gostje niso samo razni znanci in prijatelji, ampak v prvi vrsti člani družine, to je naši domači. Mnogoštevilni družini streže mati gospodinja z veseljem in ljubeznijo, ker so mož in otroci njeni stalni in najljubši gostje; zato tudi družinske mize ne pogrinja z umazanim ali raztrganim prtom in ne polaga nanj oškrbljene posode in zanemarjenega pribora. Obedi so v družini važen del družinskega življenja ter kratek odmor od vsakdanjega napora in skrbi. Ali velja to tudi za gospodinjo? Ko je kosilo

skuhala, mora, četudi vsa trudna, še streči velikim in malim. Ali res tudi med kosilom ne more in ne sme mirovati? Večina gospodinj brez stalne pomočnice si ne ve pomagati drugače, kakor da med obedom kdo ve kolikokrat vstane in gre v kuhinjo: zdaj mora po to jed zdaj po ono pa zopet odnesti nekaj iz sobe, ker na mizi ni dovolj prostora. Vstajanje od mize in hoja sem pa tja ni mučna in neprijetna samo za utrujeno gospodinjo, ampak vpliva neugodno tudi na navzoče. Kako temu odpomoči?

Jedilna miza ne sme biti prevelika, sicer stalno zavzema preveč prostora v stanovanju. Lahko pa postavimo poleg sedeža gospodinje k mizi še drugo, majhno mizo — take mizice so ponekod v sobah, ne da bi jih kdaj uporabljali. Tjakaj znosimo, kar na mizi nima prostora in kar bomo med obedom potrebovali. Če ne spravimo vsega nanjo, razširimo mizo ravno tako tudi na gospodarjevem koncu. Namesto mizice pride prav servirni voziček, če ga imamo. Že pred obedom naj bodo solata, sladica, sadje ali vkuha (kompot), potrebni krožniki in jermalni pribor priročno pripravljeni na stranskih mizicah tik jedilne mize, da ni treba vstajati, če hočemo kaj doseči. V kuhinji pustimo samo tople jedi, razen juhe, ki je tudi že pred obedom na mizi. Vsak naj na svojem prostoru postavlja na mizo, kar je treba, in obed poteka v miru in zadovoljnosti; gospodinji ni treba venomer vstajati, ampak mirno obeduje z drugimi.

Strežbo pri obedu si olajšamo tudi s tem, da ne devamo vsake jedi v posebno posodo, skledo ali krožnik. Dve prikuhi denemo lahko skupaj ali pa denemo eno kar k mesu: okrog mesa ali na sredo sklede, kakor devamo po navadi zrezke, telečje ptičke in podobno. Ako je prva jed mrzla (sadje, mrzel zakusek namesto juhe ali poleti mrzla juha), jo postavimo na mizo že prej. Ko pa gremo k mizi, vzamemo s seboj tudi tople jedi, seveda v pogretilih posodah in pokrite. Če smo skromni ter prijatelji sadja in solat, kuhanih jedi tako ne bo veliko. Zelo prav nam pridejo novejšje steklene in lončene posode, v katerih kuhamo in pečemo, potem pa v istih posodah prinesemo na mizo, torej ne da bi jedi predevali. V teh posodah ostanejo jedi dalje časa vroče, posebno še, če so pokrite s pokrovom iz iste tvarine.

Gospodinji prihrani nekaj truda tudi nov način postrežbe, ki je pri nas še malo znan. Ves obed že v kuhinji lično napravimo vsakemu gostu na krožnik, ki ga potem postavimo, na vsak prostor po enega, na mizo. Tudi tujim gostom smemo tako postreči. Dobre znance pa povabimo celó v kuhinjo, kjer si vsak vzame svoj krožnik in gre z njim k mizi, kar razbremeni gospodinjo in druge zabava.

Kadar pospravljamo z mize, moramo prav tako opraviti tako, da imamo čim manj potov. Podnos, na katerem prenašamo posodo in jedila, naj bo pripraven, lahek in ne prevelik, da moremo skozi vrata, ne da bi se obračali. Praktičen je podnos z ročajem, vrezanim na sredi dna, kjer ga trdno primemo, tako da nam druga roka ostane prosta za odpiranje in zapiranje vrat.

Pri večji družini je težko doseči, da bi bil namizni prt vselej popolnoma čist. Majhna nezgoda pri mizi — in prt je zamazan in neokusen. Treba je vsega oprati in zlikati, kar povzroča nepotrebno delo, ki tudi precej

velja, posebno ako se pogosto ponavlja. Zato pogrinjamo mize v novejšem času drugače. Veliki namizni prt, ki je prej pokrival vso mizo, nadomešča danes prtiček, ki je za vsak pogrinjek poseben. Posamezni prtič je toliko velik, da ima na njem prostor vse namizje za eno osebo: veliki krožnik (ali več krožnikov, drug vrh drugega), jedilni pribor v običajnem redu, kozarec za vodo in servieta. Kolikor imamo gostov pri mizi, toliko prtičev pogrnamo. Nazadnje pa položimo še enega na sredo mize, da na njem stojé posode z jedili. Ta je nekoliko širši in daljši. Če kdo kaj polije ali zamaže, zamenjamo na mizi samo njegov prtiček, ki ga operemo mimogrede in prav tako hitro zlikamo. Na ta način je vzdrževanje namiznega perila lahko, miza je pa vedno snažna in vabljava. Za slavnostne prilike so ti pravokotni ali okrogli prtiči iz čipk ali belega blaga, ki ga same okrasimo s čipkami. One za vsak dan pa napravimo lahko iz barvaste ali celó vzorčaste tkanine z živahno barvo ter jih izdelamo umetno ali bolj preprosto. Dobé se tudi pleteni, iz celofana, slame, bambusovih paličic in rafije. Ako je miza politirana, denemo pod vsak prtič podložek iz azbesta, da se ne pokvari svetla mizna ploskev. Serviete napravimo iz istega blaga in v enakem vzorcu, da se lepo skladajo s prtički. Tako pogrinjena miza je primerna za domače in tuje goste ob vsaki priliki.

Strežba pri mizi je za gospodinjo danes lažja kakor je bila nekdanj. Marsikje je že v navadi, da tudi tuji gostje pomagajo gospodinjji pri kuhanju in strežbi. Gospodinja nima samo delo, ampak tudi nekaj veselja in oddiha. Tudi otroci radi pomagajo pri pogrinjanju in pospravljanju mize. Materi prihranijo lahko marsikako pot v kuhinjo, navadijo se paziti in če jim delo res zaupamo, ga z veseljem opravljajo.

Nazadnje ne smemo pozabiti raznih električnih kuhalnih priprav, s katerimi kuha in peče gospodinja kar na jedilni mizi. Za pripravljanje kave, čaja in opečnega kruha ni treba več hoditi v kuhinjo. Z zelo popolnimi in zelo lično izdelanimi pripomočki napravimo vse to v obednici, v krogu svojih gostov. Vsi radi po svojih močeh pomagajo, gospodinja pa se jim lahko posveti spočita in dobre volje; saj je njeno razpoloženje najvažnejši pogoj za posrečen obed.

OTROŠKI GLAS

Vojko Jagodič

V mestni kuhinji sem stalen gost že nekaj mesecev. Hodim tja h kosilu, ki je navadno kmalu po dvanajsti uri, in zvečer tudi k večerji. Gostje so po večini stalni in imajo vsak svoj čas obeda. Nekateri pridejo še pred dvanajsto uro, drugi pa šele proti drugi uri. Skoraj isti, ki hodijo h kosilu, hodijo tudi k večerji. Spremembe gostov so le redke. Včasih zajde kak nepoznan človek vanjo in takoj, ko prestopi prag, se nekam začudeno ozre po dolgih mizah in neznanih obrazih ter ne ve prav, kam naj bi sedel. Nekateri stoje včasih tudi po nekaj minut, dokler ne pride strežnica in jim ne odkaže prostora.

Življenje v kuhinji, prav za prav obednici, je zelo enolično. Obrazi gostov so po večini trdi in mrzli. Razgovarjajo se zelo redko. Navadno sedi skoraj vsak nepremično na svojem mestu toliko časa, dokler mu ne postrežejo, nato pa se zgane nad krožnik, zajame

z vilicami ali žlico jed in jo nese v usta, zamišljen Bog vé kam. Zelo redko kdaj se kdo pokriža, preden prične jesti. Večina njih nekam zamišljena použije.

Starejši gostje spregovore včasih med seboj kako besedo, toda to se zgodi tako redko, kakor da bi se ne zgodilo nikoli. Navadno je bolj glasen starejši gospod, ki sedi vedno na istem mestu. Menda je že upokojenec. Govori z nekoliko češkim naglasom in tako zveni njegova govorica še bolj tuje.

Tako je pravil oni večer, ko je bil nekam nenavadno glasen, o svojem domu, ki ga ima menda na zapadni strani mesta. Je ravnokar povečerjal, vzel zobotrebec in si trebil zobe. Nato je pustil zobotrebec v ustih in pričel iskati z rokami po žepih. Iz njih je prinesel kos papirja in ga na mizi razgrnil. Nato je pobral s krožnika obrane kosti, jih dal na papir in ga pričel počasi zvijati. Ko je opazil, da ga njegov sosed ogleduje izpod čela, se mu je zazdelo, da se mu mora opravičiti, in je dejal:

»To bo pa za moje mucke.«

Sosed nosi mehanično žlico za žlico v usta in mu nič ne odgovori. Najbrž ga sploh ne sliši. Ko se pa staremu gospodu zdi vendarle čudno, da se sosed ne zmeni zanj, pove še tole:

»Kadar pridem domov, me mucke že kar na vratih čakajo in tako žalostno mijavkajo, če jim nič ne prinesem.«

Sosed se nato samo nasmehne in nič ne reče. Gotovo je za polovico mlajši od gospoda, pa se mu zdi nerodno, da bi z njim pričel razgovor. Prvič ga ne pozna, drugič pa je le nekajkrat sedel z njim pri mizi. Čemu bi se torej razgovarjal.

Gospod potegne spodnjo ustnico čez zgornjo, malo pokašlja in stisne zavite kosti v žep. Nato prime zobotrebec in si dalje trebi zobe. Njegove oči gledajo dolgočasno po obednici. Kar nenadoma pa se spomni, da mora vstati in dati prostor drugemu. Zobotrebec vrže pod mizo, se opre ob vogale, stopi k obešalniku, sname suknjo in klobuk, zamrmra predse »Z Bogom« in s počasnimi koraki odide.

Tako prihajajo in odhajajo drug za drugim. Mize se polnijo in praznijo. Ena strežnica nosi jedila, druga odnaša prazne krožnike. Včasih se komu nasmehne, če ji je pozabil dati dinar za meso. Gosta njegova nerodnost nekoliko vznemiri in mu požene kri v lica, gospodična pa medtem pobriše drobtine in ostanke jedi z mize, ki jih je pustil prejšnji gost.

Sicer so pa gostje zelo obzirni. Včasih kar pretirano. Navadno vsak, ko pride do mize, prime za stol in vljudno vpraša:

»Ali smem prisesti?«

»Prosim, izvolite!« je običajen odgovor. Nato pride strežnica in vpraša:

»Kaj pa smem prinesiti?«

Na jedilnem listu je sicer napisanih mnogo jedi, toda izbrati smeš samo tri. Ali riž in meso, ali makarone in meso, ali pa cmoke in meso. Zraven ti prinese seveda še fižolovo ali zelnato solato ali pa radič. Jedilni list je vsak dan spremenjen. Jedi se menjajo na tri dni. Enkrat je na prvem mestu riž, drugi dan krompir in tretji dan makaroni, četrti dan pa je spet na prvem mestu riž. Zdi se mi, da se ta vrstni red menja že nekaj let. Očividno gostov to ne moti. Želodce so privadili na ta jedilni list in tako je vse v redu.

Včasih je komu juha preslana. Pa kaj hoče. Ozre se na levo in desno, debelo požre in malo zameži, pa je vse dobro. Nekateri imajo močno slano zelo radi in jim je juha vedno premalo osoljena. Tudi poprajo mnogi. Nekateri vsujejo zvrhano noževu konico v juho, da je kar črna po vrhu. Ti navadno med jedjo malo zakašljajo, potegnejo mokroto iz nosa in nato slastno požirajo.

Že priletna gospodična ima to navado, da zelo malo jé. Navadno naroči namesto mesa ali solate kompot ali pa mlečno jed. Ne pojé pa nikoli vsega, vedno nekaj pusti, včasih več kot polovico. Včasih tudi ona vzame iz ročne torbice papir, zavije, kar ni mogla jesti, in odnese s seboj. Sploh sem opazil, da imajo stari ljudje to navado, da radi zavijajo v papir ostanke.

Nekateri so pa le preveč natančni in se niso mogli kar nič privaditi temu, kar jim kuhinja nudi. Tako ima nekdo vedno navado, da takrat, ko pride strežnica, vedno vpraša:

»Ali je sveže?«

»Seveda je.«

»Ali ni postano?« vpraša, kakor bi še ne bil pričnan; to pa napravi le iz navade.

»Ni, gospod,« mu prijazno odgovori strežnica.

»No, potem pa mi prinesite makarone in...« Z zapanimi očmi izbira med solato, kompotom in močnato jedjo.

»...in...«

Strežnica se mu narahlo smehlja. Mora biti pač prijazna, da se gostje ne skesajo. In ko jo gospod pogleda, kakor da bi ji hotel nekaj važnega povedati, se mu še bolj vljudno zasmee in gospod tisti hip pozabi, ali je hotel reči »solata« ali »kompot« ali »močnata«. Toda zazdi se mu, da je to poniževalno zanj, hitro se napravi važnega in v svoji uradniški zmešanosti reče:

»Makarone.«

Strežnica se mu spet vljudno nasmehne in pristavi:

»Saj to ste že naročili, gospod.«

»Saj res. Oprostite.« Sedaj je postal gospod uradnik še bolj zmešan. Nekako tako kakor takrat, ko se mu kaki akti zmešajo.

»...in riž, dà, riž mi prinesite.«

Strežnica odide, gospod uradnik se pa zamisli v svojo zmešnjavo. Ko se strežnica vrne, mu postavi na mizo makarone in riž ter gre k sosedni mizi. Gospod uradnik gleda debelo in mu ne gre v račun, da je to, kar je mislil naročiti jutri, naročil že danes. Toda zamenjati je nerodno, vda se v svojo voljo in pospravi najprej riž, potem pa še makarone, nato si s papirnato krpo obriše usta, vzame zobotrebec in se izpod čela prične ozirati po drugih gostih.

Sprva so me take dogodivščine spravljale v dobro voljo. Potem sem se jih pa privadil in so mi postale dolgočasne.

Nekaj groznega je tako izmenjavanje jedilnega lista. A želodec se ne zmeni za to in terja svoje. Prebirati pa je spet težko, ker denarja ni in tako ne pomaga drugega kot zamežati, če je juha preslana, in jesti tudi makarone in riž hkrati, če si tako naročil.

Zadnjič smo sedeli sklonjeni vsak nad svojim krožnikom. Čul se je samo enakomeren zvok žlic, počasno srebanje, ki je polagoma prehajalo že v takt, ter zamolklo goltanje. Pod nizkim stropom se je nabiral

kiselkast vonj. Nastala je naravnost čudovita tišina. Če bi se hiša začela podirati, bi se nihče ne zganil. Dolga vrsta samih brezdomcev, ki zjutraj vstanejo ob sedmih, gredo po poslu, pridejo opoldne h kosilu, molče in hitro pojedó, da napravijo prostor drugim. nato spet gredo in komaj čakajo večera, da bodo spet lahko šli spat. Kdo od njih zajde v gostilno včasih, nekateri celó v kavarno, ampak to le navadno prvi teden v mesecu, le redki zmorejo tudi kasneje. Njihovo življenje je tako enolično kakor jedilni list. Vedno isto od jutra do večera, od nedelje do nedelje.

V to dolgočasje se je nenadoma oglasil otroški jok. Čisto nalahko sprva in nato je utihnil. Ropotanje z žlicami je prenehalo, srebanje utihnilo.

V drugo se zasliši jok, zdaj že glasnejši.

Glave se dvignejo iznad krožnikov, oči se vsem široko odpró. Strežnica prileti iz kuhinje in se ustavi na pragu obednice.

Otrok tretjič zajoka, toda zdaj že vztrajneje in še glasneje.

Niti eden od gostov se ne premakne. Vsi čakajo, kakor da bi se moralo zgoditi nekaj čudovitega. Otrok spet utihne. Ko četrtič zajoka, odlože žlice in strežnica steče v zgornji kot obednice, kjer sedi žena z otročičkom v naročju. Otrok odpre vse registre in njegov glas vedno huje ugovarja. Materi postane nerodno in skuša otroka pomiriti, toda začuje se glas:

»Pustite ga, naj joka!«

»Naj joka!« se jih hkrati oglasi najmanj deset.

Vsi zasučejo stole in se obrnejo v ono smer, kjer joka otrok.

Kdaj je prišla mati z otrokom v obednico, ni menda nihče opazil. Na videz je bila mlada mati, ki je prišla nekje z dežele. V obednici je nisem videl še nikoli.

Otrok joka vedno huje. Ko mati vidi, da ga ne more utolažiti, se dvigne in hoče oditi, toda medtem se oglasi vsa obednica:

»Ne hodite! Pustite ga, naj joka!«

Mati jih začudeno gleda in ne razume njihove želje. In čim večja uganka ji vse skupaj postaja, večje navdušenje za otroka kažejo gostje. In ko mati vendarle hoče oditi z otrokom, se oglasi ne daleč vstran sedeča gospodična:

»Kako srčan glas ima. Dajte ga meni!«

To mati menda razume in kakor na ukaz vseh izroči otroka njej. Otrok prične jokati še huje. Gostom se lica vedno bolj jasné, oči postajajo svetlejšje in, glej čudo, jeziki se jim razvežejo.

»Le od kod je, da ima tak glas?« vpraša prvi.

»Iz mesta gotovo ni,« odgovori drugi.

»Ali je fantek, ali je punčka?« zanima tretjega.

»Fantek bo, fantek. Punčka bi gotovo imela nežnejši glas,« meni četrti.

»Jaz bi pa dejal, da je punčka. Ženske so rade tako glasne,« modruje peti.

»To je verjetnejša domneva,« pristavijo poslušalci.

»Jaz pa bi stavil, da je fantek,« zatrjuje četrti.

»Ali imate tudi vi doma otroke, da trdite s tako gotovostjo?« ošvrkne peti.

Vsi se spogledajo. Četrti gost pa enako odvrne:

»No, če jih imate tudi vi, potem pa vam prepuščam sodbo.«

Gostje se zasmeejo odgovoru na ves glas.

Otrok še vedno joka z istim glasom. Nič noče slišati in nič se ne dá utolažiti.

»Kaj mislite, zakaj pa je tako glasan?« se vprašujoče oglasi nekdo.

»Najbrž bo lačen.«

»Dvomim, žejen bo.«

»Ah, kaj še. Zebe ga.«

»Vi vsi skupaj nič ne veste,« se oglasi gost, ki je do sedaj molčal.

»Pa vi povejte, zakaj joka, ko mi vsi skupaj nič ne vemo,« ga pozovejo ostali.

»Zato menda joka, ker ni med nami nobenega očeta in nobene matere.«

Otrok ta hip utihne.

Vsi se spogledajo in ne vedó, ali bi se smejali, ali bi molčali. Strežnica steče po obednici in s poltihim in razigranim glasom reče kar tako mimogrede:

»Tako je ljubek, da bi ga človek kar vzel, če bi ga imel kam nesti.«

Taki smo, taki! O ti otrok!

DEŠKA OBLEKA

Eliza Skalický

Ker je pri nas pomlad hladna in tudi poletni večeri niso posebno topli, morajo imeti naši otroci vedno primerno gorke obleke. — Pletena obleka za fantka je po letošnji modi, če je jopica dolga in hlačke le malo gledajo izpod nje. Hlačkam, ki morajo imeti tudi pletene naramnice, pristoji lahka bluzica; če postane gorkeje, otrok jopico lahko sleče.

Pletena obleka na naši sliki je za štiriletnega fantka. Kroj za jopico, hlačke in tudi pleten vzorec je narisán na naši poli v tej številki (1 mm = 1 cm).

Obleka je delana iz temnomodre, srednje debele volne, z iglami številke 2 in pol. Okrog jopice je barvast, kvačkan okras iz svetlomodre in rumene volne.

Zadnji del na sliki ima nasutih 85 petelj. Do podpazuhe pletemo brez spremembe, potem snemamo na vsaki strani 4 do 6 petelj in zopet nadaljujemo do

rame. Nato zazankujemo vedno v začetku igle po 5 petelj tako dolgo, da nam ostane na igli približno 26 petelj, ki jih potem zazankamo hkrati. Delo delamo po kroju.

Prednji del na sliki ima 59 petelj. Do podpazuhe pletemo nespremenjeno. Potem snemamo več kakor pri zadnjem delu, kakor pač zahteva kroj, in nadaljujemo zopet do vratu, kjer napravimo lepo okrogolino po kroju. Na rami pri prednjem delu zazankamo vse petlje hkrati.

Rokav na sliki ima 56 petelj. Pletemo enakomerno, približno 12 cm; nato na vsaki strani dojemamo, kakor pač zahteva kroj, nato zopet gladko nadaljujemo do okrogline. Okrogolino delamo tako, da v začetku vsake vrste zazankujemo po 2 petlji toliko časa, da nam ostane na igli približno 28 petelj; nato zazankamo še te.

Za pas nasnujemo 19 petelj. Vzorec napravimo v sredini. Pas zašijemo, da je dvojen, in ga nato lepo zlikamo.

Okras okoli jopice je kvačkan. Za prvo vrsto vzamemo rumeno volno in delamo po 2 šibični petlji in 2 verižni; šibične vbadamo v enakomernih presledkih v jopico. Za drugo vrsto vzamemo temnomodro volno, s kakršno smo pletle jopico. V tej vrsti delamo prav tako menjaje 2 šibični in 2 verižni petlji, tam pa, kjer sta bili v prvi vrsti verižni petlji, delamo sedaj šibični in obratno ter vbadamo v jopico tako, da preskočimo verižni petlji. Tretjo vrsto kvačkamo s svetlomodro volno zopet tako, da vbadamo preko verižnih petelj v šibične petlje prve vrste. Četrto vrsto kvačkamo zopet s temnomodro volno po 2 šibični petlji, vbadamo zopet čez verižni petlji v šibične druge vrste; namesto verižnih petelj pa delamo pri zadnji vrsti po 2 gosti petlji v šibični petlji tretje vrste.

Za hlačke delamo dva enaka dela. Za en del nasnujemo 95 petelj. Za rob pletemo košček enakomerno, nato naglo dojemamo in zopet naglo snemamo po kroju.

Zgoraj napravimo rob, kamor vdenemo elastiko.

Za naramnice nasnujemo ravno toliko petelj kakor za pas, jih sešijemo in dobro razlikamo.

KUHARICA

Kislična juha.

Napravi blede prežganje iz 8 dkg surovega masla in 7 dkg moke, prideni žlico sesekljanje čebule, pol žlice peteršilja in 20 dkg sesekljanje kislice. Vse skupaj praži nekaj minut, nakar prilij 2 l tople vode in kuhaj še četrť ure. Nato prideni še nekaj žlic kisle smetane, pusti vreti zopet četrť ure in prilij nazadnje še $\frac{1}{4}$ l mleka. Ko juha prevre, jo zlij na opečene krušne ali žemeljne rezine.

Krompirjevi ocvrti žličniki.

Pol kilograma ostalega krompirja olupi in pretlači, ga deni v skledo in prilij $\frac{1}{4}$ l mrzlega mleka, 1 jajce, soli, 10 dkg moke in za noževu komico jedilne sode. Vse dobro premešaj in pusti počivati nekaj minut. Razgrej mast in devaj vanjo z žlico testo. Ko žličniki po eni strani zarumené, jih obrni še na drugo stran in tako ocvrte postavi s prikuho na mizo.

Sesekljanji zrezki iz telečjega mesa.

Seseklaj ali zmelji v stroju $\frac{1}{2}$ kg telečjega mesa, ga nekoliko osoli, prideni eno v mleku napojeno in rahlo ožeto žemljo, 1 rumenjaka in vse z roko prav dobro ugnetaj 10 minut. Iz tega oblikuj šest zrezkov, ki jih potresi po obeh straneh z drobtinami in nato položi v razbeljeno mast, ki naj je bo za prst visoko. Ko zrezki po eni strani zarumené, jih obrni, da zarumené še po drugi strani.

Krompirjev cmok.

Mešaj 5 dkg surovega masla in eno jajce. Primešaj 15 dkg kuhanega, pretlačenega krompirja, nekaj zrn soli, polno žlico moke, žlico sira in žlico pšeničnega zdroba. Vse premešaj, stresi v mokro krpo, narahlo zaveži, položi v osoljeno vrelo vodo in kuhaj 20 do 25 minut. Kuhano zreži v prst debele rezine, jih naloži na krožnik in zabeli z maslom ali mastjo, ki si v njej zarumenila žličico krušnih drobtin. Postavi s solato ali s kuhanim sadjem na mizo (za dve osebi).

Telečja pečenka s sirom.

Speci kakor navadno 1 kg telečjega plečeta. Ko je skoraj pečeno, odlij mast in prilij nekaj žlic kisle smetane, ki si jo razmotala z dvema žlicama bohinjkega sira. Pusti, da pečenka v tej omaki prevre, nakar jo zreži, zloži na krožnik, oblij z omako in obloži z rižibiži.

Krompirjev puding.

Mešaj 4 dkg masti in dva rumenjaka, primešaj $\frac{1}{2}$ kg kuhanega in pretlačenega krompirja, osoli in dodaj sneg dveh beljakov ter 12 dkg zdroba. Ko vse premešaš, stresi v dobro pomazano, z drobtinami potreseno pekačo in kuhaj tri četrť ure. Kuhani puding razreži in naloži okrog pljučne pečenke ali podobnega.

Obloženi kruhki z mohantom.

Pretlači v skledo $\frac{1}{4}$ kg sira mohanta obenem z enim, v trdo kuhanim in še gorkim jajcem. Posebej mešaj 5 dkg surovega masla, primešaj pretlačen sir, nekoliko soli, ščep paprike in namaži na prst debele krušne rezine. Po vrhu rezin potresi še drobno zrezan drobnjak.

Ocvirkova torta z mezgo.

Mešaj nekaj minut 5 dkg dobro sesekljanih mrzlih ocvirkov, 5 dkg surovega masla, 8 dkg sladkorja in eno jajce ter pogneti nato s 30 dkg moke, ki ji pri-

mešaj žlico ruma, žlico mleka, nekaj zrn soli, žličico drobno zrezane limonove lupine in polovico pecilnega praška. Iz vsega napravi testo, ga razvaljaj, odreži s tortnim obodcem in položi kolobar testa v model. Iz ostankov testa napravi mrežo, vanjo pa pokladaj po pol žličice mezge. Postavi v pečico in peci v srednje vročini tri četrť ure. Pečeno torto potresi s sladkorjem in postavi toplo ali mrzlo na mizo.

Brusnične rezine.

Stresi na desko 30 dkg moke, eno jajce, nekaj zrn soli, 10 dkg mrzlih, prav drobno sesekljanih ocvirkov, 5 dkg surovega masla, 5 dkg sladkorja, pet žlic mleka, žličico drobno zrezane lupine limone in cel pecilni prašek. Iz vsega napravi testo in pusti, da počiva pol ure. Nato razvaljaj testo za nožev rob debelo, ga namaži z brusnicami, ki si jim primešala eno do dve žlici mezge, in zavij od dveh strani do srede. Nato ga položi na pomazano pekačo, pomaži z raztepenim jajcem in peci v srednje vroči pečici pol ure. Pečeno poškopri z rumom, potresi s sladkorjem, zreži in postavi toplo ali mrzlo na mizo.

Ceneni šarkelj s praškom.

Mešaj deset minut 3 dkg surovega masla, 8 dkg sladkorja, ščep soli in eno jajce. Nato primešaj $\frac{1}{4}$ l bele kave ali mleka, nekoliko drobno zrezane limonove lupine, 30 dkg moke in cel pecilni prašek. Vse narahlo zmešaj in stresi v model, ki ima v sredi rilček. Peci v srednje vroči pečici.

Mezga iz pomarančnih olupkov.

Pomaranče obriši, jih olupi, jim odstrani belo kožo ter deni za dva dni v mrzlo vodo. Nato skuhaj olupke v sveži vodi do mehkega. Kuhane stresi na rešeto, da se odteko, dobro odtečene pa zmelji v mesnem stroju. Nato stehtaj olupke in kuhaj na vsak kilogram olupkov 80 dkg sladkorja, dokler ta ne postane čist. Nato prideni olupke in na 1 kg olupkov sok ene limone ter kuhaj med večkratnim premešanjem eno uro.

Nadete pomaranče.

Štiri srednje debele pomaranče prereži čez polovico, izdolbi meso kolikor mogoče čisto, nadevaj izpraznjeno lupino s pomarančno hladetino, da se strdi. Nato naloži vrhu vsake stepeno smetano.

Kraljevska jabolka.

Dvanajstim mošancgarjem izdolbi sredico, jih položi v kozo, prilij nekaj žlic vina ali vode in potresi z žlico sladkorne sipe. Ko si pokrite dušila nekaj minut, jih obrni, da se še po drugi strani zmečajo. Napolni jim sredino z mezgo ter jih naloži v dobro namazano skledo. Mešaj 4 dkg sladkorja, dva rumenjaka, prideni sneg in 3 dkg zrezanih olupljenih mandeljnov ter žlico krušnih drobtin. Vse zmešaj, naloži po jabolkih ter speci.

Puding za otroke; brezmlčna hrana.

Kuhaj počasi v $\frac{1}{2}$ l vode 7 dkg pšeničnega zdroba pol ure. Vmešaj rumenjaka, 4 dkg sladkorja, sneg beljaka in kuhaj v sopari še pol ure. Ko je kuhan, ga stresi na krožnik in oblij z nekaj žlicami sadnega soka.

Kako popravimo žaltave orehe.

Žaltava jedrca osnaži, jih položi za 10 minut v mrzlo, nezavrelo mleko, ki prevzame žaltavi duh, in jih nato v pečici dobro osuši.

M. R.

ZABAVA IN ŠALA

ZA DOBRO VOLJO

Spretnosti iz papirja.

Zdi se mi potrebno, da spet obnovimo med našo mladino zanimanje za izdelke iz papirja. Vsak se še spominja, kako je bila včasih vsa šola polna samih letal, drugič so se spet pojavile ladjice, čolnički, raznovrstne čake, škofovске kape in kaj vem kaj še vse. Tretjič pa je spet ves razred izdeloval same mehove, pekel-nebesa in podobne umetnosti. Otroci smo si s tem budili zanimanje ne samo za posnemanje in tekmovanje, kdo bo znal kaj bolje narediti, ampak tudi zanimanje za resnični svet, ki je pa le nejasno odseval iz teh otroških izdelkov. Danes, ko so že izginili vsi ti romantični priveski pol pretekle dobe in ko že vsak najmanjši ve, kaj je letalo, kaj avtomobil, elektrika, radio in podobno, danes torej se mi zdi še posebno potrebno, da se spet zbudi v otrocih tisto preprosto, romantično življenje, ki je prepolno tihih lepot in ljubkega veselja nad najmanjšimi stvarmi. Poskusiti moramo spet vrniti otroku tisto ljubko otroškost, upih-niti moramo v njem hlastanje po velikih, zanj nerazumljivih in nedostopnih stvareh, ublažiti mu moramo pogled na svet, ki je v svoji podivjanosti in razburkanosti slej ko prej zelo malo pripraven za mirno otrokovo doživljanje in ki le prerad vodi vse in vsakega v mrzličnost, nervoznost in podobne bolezni našega časa in naših ljudi.

Prav iz teh razlogov smo se odločili, da bomo v tej rubriki prinašali tudi kaj za naše male. Sprva jim bo moral pokazati seveda oče, kako se kaka stvar naredi, sčasoma bodo pa tudi sami zmogli iz besedila in risbe razbrati pravi smisel.

V začetku moramo seveda prinesiti nekaj lažjih reči, da se naučimo nekaj osnovnih prijemov in gibov, ki nam bodo potem vseskozi pri bolj zapletenih spretnostih potrebni.

Škatla.

Na tej poti od lažjega k težjemu se moramo na vsak način najprej ustaviti pri navadni štirioglati odprti škatli. Za to stvar potrebujemo košček navadnega papirja pravokotne oblike, kot je razviden iz priložene podobe a. Ta papir bomo najprej preganili po črtah 1—2 in 3—4, in sicer v enaki oddaljenosti od robov. Ko je to delo opravljeno, papir spet razgrnemo in preganemo še z obeh koncev. Če si ogledate podobo a, boste takoj sprevideli, da bosta tukaj potrebna po dva zgiba na vsakem koncu. Prvi 5—6 in 7—8 bo v nekoliko večji oddaljenosti od roba, da bo ostalo še nekaj prostora za dve nadaljnji gubi 9—10 in 11—12. Ko smo to pravilno preganili, papir spet lepo razprostremo, potem si pa oglejmo na naši podobi skico b. Videli bomo takoj, da je zdaj treba konec

papirja preganiti po gubi 7—8 proti sredi, zatem pa oba ogla, ki sta s tem zgibom nastala pri 7 in 8, preganiti do gube 1—2 in 3—4 (na skici a) proti sredi. Če je šlo vse po sreči, potem nam ne preostane drugega kot zavihati nazaj proti koncu košček papirja, ki je med gubo 11—12 in robom lista. Isto ponovimo na drugem koncu papirja. Ko je tudi to delo opravljeno, je treba samo dvigniti oba konca škatle in ju potegniti narazen, pa se nam odpre posoda, kakršno nam hoče pokazati podoba c.

Prvič bo šlo mogoče nekoliko počasneje, marsikatera guba bo napačna, marsikatera razdalja nepravilna, toda sčasoma bo zmeraj bolje. Počasi bomo ugotovili, da je treba postaviti gubo 1—2 in 3—4 v taki oddaljenosti od obeh robov, kolikršno visokost hočemo škatlici odmeriti. Nadalje bomo ugotovili, da za to stvar ni papir mehkejše vrste najboljši, ampak da je škatla tem bolj trpežna in tem bolj uporabna, čim trši papir si izberemo.

Škatla s pokrovom.

Če smo se dodobra navadili delati škatle brez pokrova, nam pokrov pač ne bo več delal preglavic. En sam bežen pogled nam bo že povedal, da za tako škatlo ni treba drugega kakor izgotoviti še eno škatlo, ki je pa za spoznanje večja, da jo bomo lahko poveznili na prejšnjo, in pa seveda — plitvejša. Toda vse to in podobno boste kmalu sami znali bolje presoditi in izgotoviti, kakor pa se dá opisati z besedami.

ANEKNOTE IN SMEŠNICE

Glui politik.

Slavni angleški državnik lord Chesterfield je v zadnjih letih svojega življenja čisto oglušil. Toda kljub temu se je razširila govorica, da je drugič imenovan za glavarja Irske.

Ko so mu prišli čestitat k temu imenovanju, jim je rekel:

»Meni sicer še ni nič znanega o kakem podobnem imenovanju, toda še zmeraj se štejem za dovolj sposobnega za tako opravilo. Še celó bolj kot prej; zdaj vsaj ne bom slišal ljudskih tožb!«

Zdravnikov sin.

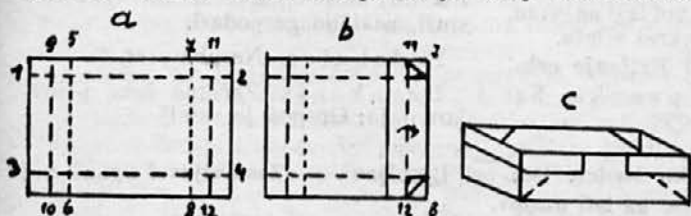
Tonček je spet nekaj razbil. Oče seveda uporabi najpreprostejše sredstvo, da ga namreč pošteno našeska. Toda Tonček, zdravnikov sinček, se milo pritoži:

»Uuu, saj vendar veš, očka, uuu, da je treba tisti del telesa prej omamiti, da človek ne čuti bolečin, uuu!«

Ribniška.

Ribniški Urban je preromal pol sveta s svojo suho robo in, ko se je vrnil domov, pripovedoval strmečim sovaščanom:

»Oh, pojdite no, pojdite! Ta naša dolenska železnica je pravi polž proti drugim! Naj vam samo povem, kako sem se vozil iz Ljubljane do Zidanega mosta z brzovlakom. Malo sem se zamudil v gostilni, da sem komaj še ujel v Ljubljani zadnji voz. Načelnik postaje je videl mojo nerodnost, ko sem zadnji trenutek lezel v voz; pristopil je k meni in me mislil nekaj oštevat. Meni se je to uprlo, stegnil sem roko, da bi mu pripeljal pošteno okrog ušes; toda pomislite — dobil je že načelnik postaje na Zidanem mostu.

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

Šaljivka.

(Janko Moder, Dol. — 16 pik.)

Kdo ima tri pare čevljev pa nobene noge?

Fiziognomična uganka.

(S. O., Sele. — 10 pik.)

Iz pesmi.

(Danica, Brusnice. — 17 pik.)

Ljubezen ni 10 + 7 + 24 + 0 + 5 +
+ 20 + 2 + 4 + 9 + 15,
ljubezen ni 9 + 25 + 11 + 13 + 22 +
+ 4 + 15 + 4 + 6 + 5 + j.
Šo + 24 + 8.

Posetnica.

(F. K., Ljubljana. — 11 pik.)

Janko I. Pribošič

Sent Vid

Kaj je gospod po poklicu?

Čarobni kvadrati.

(Nace Cudermann, Tupaliče. — 8 pik.)

A	E	E	A	A	G	Č	Č	Č
G	O	R	K	O	O	E	E	I
R	V	V	R	R	S	I	M	P

Besedna uganka.

(Kosmač France, Ljubljana. — 18 pik.)

Kdorkoli, nehvaležnost, Modena, Salamina, najsebičnejši, brodovine, dovoljenje. — Vzemi iz vsake besede po dva zloga, da dobiš dva pregovor!

Iz slovarja.

(France, Središče. — 9 pik.)

Sic — tako; mas — mož, a (praep. c. abl.) — v; e (praep. c. abl.) — izmed; ad (praep. c. acc.) — proti; non (adv.) — ne; o (interiect.) — o!

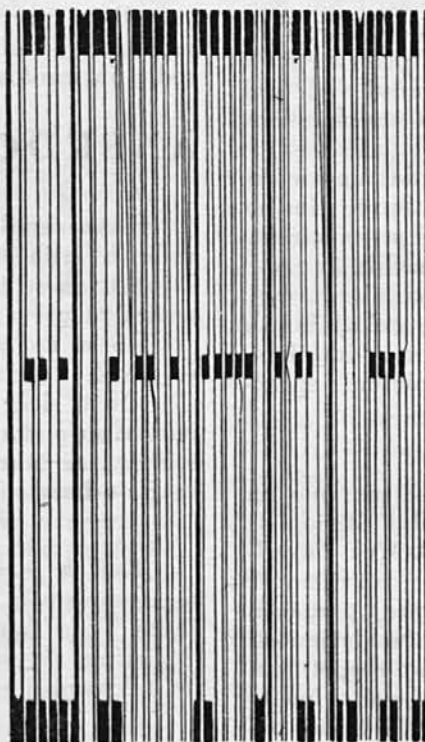
Konjiček.

(Nartnik Marija, Rožni dol. — 14 pik.)

k	č	k	e	e	l	n	a
a	j	n	e	e	ž	š	o
i	d	ž	l	n	k	k	u
i	o	t	e	e	h	b	j
o	n	j	e	š	a	t	e
s	h	r	m	i	d	u	e
e	r	j	u	c	a	n	e
p	i	o	a	s	e	j	h
m	n	o	n	ž	j	v	m

Železna cesta.

(France, Mošnje. — 15 pik.)

Pesmi.

(Tratar Ivan, Javorje. — 6 pik.)

Mavrica
Slovo
Svarilo
Eno devo le bom ljubil
Tri lipe
Le plakaj
Samostanski vratar

Računska vaja.

(France, Mošnje. — 12 pik.)

(14 - 9 - 1 + 8) (10 - 1) (8 + 4 -
- 5 - 4 - 1 + 4) (11 + 4 - 7 + 4);
(16 - 14 + 1) (6 + 9 - 9 + 9 - 2)
(16 - 7) (1 + 14 - 11 + 8) (15 - 9 +
+ 9 - 7 + 4) = x.
1, 2, 3, 4, 5, 6 = ropar,
7, 8, 9, 10 = planinska rastlina,
11, 12, 13 = glodalec,
14, 15, 16 = glas.

Pravokotnik.

(Jože Juter, Maribor. — 13 pik.)

j	o	l	d	a	p	l
n	d	,	e	o	p	a
o	j	e	v	e	p	a
e	e	s	š	j	m	o

Številnica.

(Tek, Ljubljana. — 20 pik.)

21, 14, 19, 9, 6, 20, 23, 15, 27, 20,
10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1.

Plačilni opomin.

(Svitko, Ljubljana. — 7 pik.)

Trgovec je poslal neki stranki tale opomin:

Ker sem Vas na Vaš dolg doslej zastonj opozarjal, Vas opominjam sedaj tretjič in zadnjič, da plačate vzeto blago. Plačati je še treba:

Od 4. 1. 1938: navadni kis . . . 675 din
> 7. 1. 1938: Brandy konjak 4550 din
> 16. 1. 1938: esenco za rum 1225 din
> 29. 1. 1938: krušni kvas . . . 150 din
> 17. 2. 1938: kavo 84— din
> 10. 3. 1938: jajnine 20— din

Skupaj 170— din

Številnica.

(Hostar, Ljubljana. — 24 pik.)

34 23 74 35 64 14 34 23 41 35 45
65 35 41 23 41 44 64 14 64 33 46
35 34 41 34 74 44 41 32 64 33 54
36 34 35 36 63 33 34 23 14 55 14

Ključ = karo.

Rešitev ugank v aprilski številki.

Koledar. Številke spremeni v črke, potem jih beri po abecednem redu, ki ti ga pove beseda: april. Vsem ugankarjem veselo veliko noč.

Iz slovarja. Število črk v latinski besedi pove črko v slovenski besedi; dobiš: Kolodvorski misijon.

Izrek. Svetilka tvojega telesa je oko (Mt 6, 22).

Vsakoletna prvoaprilska. Namesto črtice med dvema črkama vstavi črko, ki je v abecedi sredi med njima. Dobiš:

Resnice zmeraj manj je kot laži nasvetu, čeprav je dan laži le enkrat v letu.

Prt. Daritev bodi ti življenje celo!
Fiziognomična uganka. Kapitalist.

Luč. Črke »naredimo luč« v pokončnem stolpcu zamenjaj in beri v besedilu namesto n - a, namesto r - e, itd. in narobe. Dobiš: Ogenj dobro služi, a slabo gospodari.

Podobnica. Narobe svet.

Ugankarji. Začetne črke priimkov dajo: Gospod je vstal!

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi vse rokopise na isti naslov.

LISTNICA UREDNIŠTVA

M. V., dijak, Maribor. Pošiljaš nekaj (ne »parc«, saj so štiri!) pesmi v oceno. V svoji skromnosti jih imenuješ »negodno jecljanje«. Stroga lastna sodba je spoštovanja vredna, le delo samo zaradi nje ni nič boljše! Pesem razpoloženja »V moji sobi« je šele uvod; kje pa je močan zaključek? Ta spada v nenapisano tretjo kitico, ki naj pove res kakšno »težko misel« recimo iz sodobnosti. »Psalm« — vse nedoločno in nenazorno izraženo. Uporabljaš velike, od drugod privzete besede, prave vsebine pa ni nikjer! »Jesenska« dobro prikaže razpoloženje mladostnika in bi jo mogoče prinesel kak dijaški list. V zadnji »Ljub mi je jesenski dež« je dober samo konec, a — ni tvoj. Zdi se mi, da bi se ti prej ali slej posrečila kakšna dobra pesem razpoloženja, le tvoja doživlja morajo postati še zrelejša. Tega pa ne moreš sam prehiteti, ampak le mirno čakati je treba! Tačas si tudi slovnico izpiliš (ločil!). Piši poredko, a dobro! Poslano še ni za objavo!

Kr. Ant., Metava, Sv. Peter pri Mariboru. »Nisem pesnik in tudi ne bom, pa včasih le kaj napišem in jo dotični dan tudi vpišem v svoj dnevnik, ki ga že vodim nad 25 let. Nekaj takšnih pesmic Vam pošiljam na vpogled, da bi povedali svojo sodbo. Moja šolska izobrazba je trirazredna ljudska šola, torej slovnških napak bo dovolj. Ne zamerite, da Vas s tem nadlegujem...« Tako vi. Kot ljudski pesnik pošiljate pet pesmi. »Dve sestrici« nima jedra in ni za objavo. Tudi ljudski pesniki so pisali oblikovno in vsebinsko dobre pesmi. O vaših se to ne more reči. »Beraču« je boljša, a le po snovi. V »Pijancu« prehajate v prozo, o kateri celó mislim, da bi vam bolje služila. Dobro bi bilo, ko bi zbirali štajersko narodno blago. Tudi »Skupuh« ni zrel. Pri izbiri snovi vidim vendar pri vas neko enotnost: zanimajo vas izraziti značaji, boljše tipi. Pesem »Dve materi« ima tudi lepo snov, ki pa ni obdelana. Oglasi se kdaj s kakšno narodno snovjo!

Franjo Pr., četrtošolec, Celje. Poleg pesmi »Spomin«, ki je na srečo zagledala beli dan vsaj na platnicah prejšnje številke, si zdaj poslal še eno »Na materinem grobu«. Misel, ki si se je lotil, je tudi že v slovenskem slovstvu prelepo obdelana. Tvoje vrstice, ki jo obnavljajo, še niso pesem. Kdor se loti obdelane snovi, mora to storiti vsaj na nov način, če že drugače ne. Ni bilo prav, da smo ti zadnjič ponatisnili pesem s pismom, no, danes ti ne bomo dali prilike za slabo voljo. Oprosti dalje, ne morem si misliti, da bi izšla v resni reviji kakšna pesem s pseudonimom, kot ga imaš ti (»Rhythmos«). Nekoč boš tudi to sam razumel. Tudi ton tvojih pisem je nekoliko — predomač!

L. B. S., šestošolec. Poslal si »Trgatev«, sliko iz dolenskega Prekmurja. Je to ena tvojih prvih stvari, kakor praviš. Poezija te ne veseli, pač pa zgodovinska črtica. V poslanem opisu posebno začetek šepa: so tu nenadni, preveliki skoki, jezik pa nerazumljiv. Kjer je stvar boljša, pa je vse nedoživetvo, prav srednješolsko pisano, to je — misli in slog — pobrano od drugod. Problem je tvoj jezik: knjižni jezik, obilno pomešan s prekmurskim narečjem. Dobro poznam prekmurščino kakor še posebno štajersčino ter vidim, da imata obe ne samo svoje izraze, ki imajo včasih prav lepo krajevno barvitost, temveč tudi svojo skladnjo. Ker je ta različna od skladnje knjižnega jezika, bi tvoj opis izobraženec težko razumel. Narečne stvari, ki so za krajevno barvitost, je treba torej le previdno, počasi, predvsem pa v majhnih »dozah« uporabljati, ker naša pot vendar ne vodi nazaj v narečja, ampak v enoten, z narečji bogato oplojen, skupen knjižni jezik. Seveda je pri tebi še vse polno slovnških napak. Pilil in večkrat prepisal stvari pač nisi! Tudi tisti slovesni slog se ti kar nič ne prilega. V slovstvu imamo lepe opise trgatve in vpliv se ti pozna, kakor tudi vpliv že priznanega prekmurskega leposlovja. Tvoj opis ni živahen, ni nazoren in občuten. Prav je, da že sedaj delaš takšne vaje, četudi še za objavo dolgo ne bodo. Genij je — pridnost! Opis ti bo na razpolago v uredništvu.

Iztok, Sv. Jurij ob Ščavnici. Zanimiva je v pismu zgodovina tvojega dosedanjega dela — bolj kot pesmi same. Po daljšem presledku pošiljaš v Mladiko tri zaljubljene. Pesem »Litanije ljubezni božjega otroka« (!) so res litanije naštetih prispodob, ki niso lahko samo bogokletne, ampak mnoge tudi neokusne. To pač — pesem ni! Ne morem si zamisliti, da bi bilo to kje objavljeno. Pesem mora nekaj

povedati, vsebina mora nekam napredovati — da se prav trivialno izrazim — ne samo naštevati prispodob ali celó čustva. Za tem trpé tri četrtine začetniških pesmi! — Druga pesem, »Kakor tedaj«, ni omembe vredna. — Tretja pa mi je misel napotila drugam: opazil sem v njej domač, kmečki motiv. Kaj takega bi se ti mogoče posrečilo? In to v obliki narodne pesmi, kajti posnemanje umetne ti je v pogubo. — Sicer pa mislim, da od zadnjič nisi nič napredoval. Če pa ti druge stvari objavljajo, je prav!

Dragotin Miriamin. Najprej sem se ponovno razjezil nad nečljlivo pisavo. Resnično, nekaterih stvari kratko in malo ne morem prebrati. »Nedokončani dnevnik« je poln čustva, a je zelo sentimental. Razmišljal sem, ali je to znak telesno bolnega človeka ali pa ravno premočnega zdravja in bolne duše. Lahko, da so to najbolj srčni izlivi, a s tem še ni rečeno, da so kos umetnosti. Težko je objavljati tako bolesterne izlive. Nič ni v njih borbe, da bi se skušali dvigniti nad sebe, čeprav brez uspeha. Prav take so vse tvoje lirčne pesmi, dasi kot verzifikacija niso tako nespretne. Tokrat si jih poslal sedem: »Nocoj«, »V žalosti«, »Kot da bi lilije...«, »Melanholija«, »Zimski dan«, »Razmišljanje« in »V vlaklu«. Že naslovi povedó, da je to sama čista lirika, ki je seveda nežna in občutljiva kot najtanjša tkanina. Tvojim pesmim bi bilo treba izpiliti ritem, ker te vrste pesmi to nujno zahtevajo, mnogim bi dodal močnejši poudarek na zaključku, omilil bi izlive obupa, ki diha iz vseh pesmi. »Zimski dan« in »Razmišljanje« pa se mi zdita kar dobri. Pošlji še kaj!

UGANKARJEM

REŠILCI UGANK V APRILSKI ŠTEVILKI

Vse so rešili: Kalan Luka, Jeglič Stanko, Zajec Lojze, Modrinjak France, Jeraša Janez, Kalan Minka, Kočmur Pavla, Lukovšek Ivanka, Kržišnik Angela, Kržišnik Helena, Miklavčič Franja, Petelin Mimica, Petelin Francka, Slapar Pavel, Dijaški zavod Kranj, Klobovs Anton, Gros Ančka, Baša Lenčka, Blaj Franc, Golnar Franc, Erjavce Amalija, Samostan Stična, Zorec Alojzij.

Aleš Franc (114), Cesar Anton (114), Sodja Franc (114), Mlakar Jožef (114), Mihelič Marko (168), Bratulič Viktor (156), Demšar Viktor (194), Kastelic Vinko (156), Debevec Krista (150), Štrubelj Lojze (108), Polda Tone (108), Rakovec Josip (154), Lipoglavšek Slava (154), Regali Ivanka (102), Mihelčič Franc (150), Cuderman Nace (168), Ržišnik Franc (156), Šušteršič Franc (168), Radoš Martin (168), Kapš Stanko (108), Cirilsko društvo Ljubljana (108), Kunstelj France (108), Dobrovoljc Ivan (108).

Trebše Alojzij (86), Videnšek Ana (88).

Izžrebani so bili: Za prvo nagrado: Gros Ančka, Ljubljana. Za drugo nagrado: Kržišnik Helena, Ljubljana VII, Galetova 264; Slapar Pavel, gimn. veroučitelj, Kranj, župnišče. Za tretjo nagrado: Blaj Franc, kaplan, Kranj; Kalan Minka, učiteljica, Turjak, Zapotok; Aleš Franc, Ljubljana, Sv. Petra nasip 51.

Stanje pri tekmovanju zastavljalcev: Moder Janko, Dol (25), Planina, Kranj (21), S. O., Sele (17), Franjo Tajnšek, Št. Andraž (11), Danica, Brusnice (7), France, Središče (5), Radoš, Stari trg (5), Jakob šešerko, Sv. Jurij ob Ščavnici (5), Efes, Bohinj (5), M. K., Ljubljana (2), Tone, Kranj (2), Pepe, Kropa (1), Cuderman Nace, Tupalice (1), France, Mošnjec (1), Al. Š., Ljubljana (1), F. K., Ljubljana (1).

RAZPIS NAGRAD ZA MAJ

Za prvo nagrado: Marijin kip (visok 45 cm) v vrednosti 100 dinarjev. Za drugo nagrado: Dve knjižni nagradi iz Mohorjeve založbe v vrednosti po 30 dinarjev. Za tretjo nagrado: Tri knjižne nagrade iz Mohorjeve založbe v vrednosti po 20 dinarjev. — Po glavno nagrado naj izžrebani vselej pride v podružnico Mohorjeve tiskarne v Ljubljani.

POMENKI

Vsem se najlepše zahvaljujem za voščila. Žrebu se je kar milo storilo, ko se je samo šestim mogel oddolžiti. Pa saj še ni vse zamujeno!

Bič, Ljubljana: To pot si se bolje odrezal. Poslano bom porabil.

M. K., Turjak: Za marčno številko sem tvoj dodatek prepozno dobil.

Nace Cuderman, Tupaliče: Kdo bi si bil mislil, da me je mogoče popolnoma zadovoljiti s poslanimi ugankami! Tvoji pošiljki res ne morem drugega očitati kot to, da ima vse premalo enakovrednih vrstnic. Počasi bo vse prišlo na vrsto.

Tone, Kranj: ‚Plot‘ in ‚Račun‘ sta preučena. Škoda!

Feliks Senica, Sv. Danijel: Škoda, da si mi samo eno uganko poslal. Drugič jih pošlji vsaj toliko, da se bo znamka splačala.

France, Mošnje: Poslano gradivo mi je tako všeč, da sem prepričan, da boš pri prihodnjem tekmovanju zastavljalec gladko zmagal. Lepo pozdravljen in še kaj pošlji!

M. Mihelič, Sodevci: Ideja je zelo dobra, le beseda ‚tajinstven‘ mi ne dopusti, da bi jo priobčil med ugankami. Zakaj ne bi drugič kaj podobnega poskusil povedati s preprosto slovensko besedo: skrivnosten? Pozdravljen!

Jakob Sešerko, Sv. Jurij ob Ščavnici: Teoretično se s tvojimi pojasnili le delno strinjam, žal pa je praksa na tvoji strani. Pozdravljen!

Pirnat, Ljubljana: V svoji vnemi za sestavljanje težkih posetnic si mogoče malo predaleč zašel. Poskusi narediti kaj lažjega!

Nekaterim: Ali ni škoda, da ste že spet pozabili priložiti legitimacijo?

„Kakšno milo pa imate vendar? Šaj ne daje nobenih pen? Kakšno pa bo perilo? Vzemite vendar tisto dobro terpentinovo milo Zlatorog! To milo razvija gosto belo peno ter pere hitro in temeljito. In po pranju bo perilo snežno belo, voljno-mehko in duhteče.“

TERPENTINOVNO MILO

Zlatorog

NAJVEČJI SLOVENSKI
DENARNI ZAVOD

**MESTNA
HRANILNICA
LJUBLJANSKA**

Lastne rezerve nad din 26,000.000.—
Prirastek novih vlog v januarju 1938 din 14,075.000.—
Prirastek novih vlog v februarju 1938 din 10,694.000.—
Prirastek novih vlog v marcu 1938 din 10,572.000.—

Vloge vsak čas razpoložljive

**Za vso obvezo hranilnice jamči
MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA**

Ljudska samopomoč * Maribor, Aleksandrova c. 47

registrovana
pomožna blagajna

v lastni palači
in doti je izplačanih že nad 30 milijonov din

sprejme vse zdrave osebe za pogrebino in doto - Na pogrebninah
- Zahtevajte brezplačno pristopne izjave

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE
CELJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do **5%**

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina
z vsem premoženjem in vso davčno močjo!